

Π Α Ν Δ Ω Ρ Α.

Ι ΙΟΥΝΙΟΥ, 1861.

ΤΟΜΟΣ ΙΒ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 269.

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

τῶν ἐκ τῆς οἰκογενείας Γαβαλά Αἰθιεντῶν Ῥόδου.

Ἀπὸ τοῦ 1233 μέχρι τοῦ 1309 ἔτους (α).

—οοο—

Ὅτε οἱ λατῖνοι πορθηταὶ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας διένειμον μεταξύ των τὰς διαφόρους χώρας αὐτῆς, τῷ 1204, ἡ Ῥόδος ἔλαχεν εἰς Ἰταλὸν τινα ἡγεμόνα, οὗτινος τὸ ὄνομα δὲν διεφυλάχθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἄλλ' ὁ δεῦτερος τῶν ἐν Νικαίᾳ βασιλευσάντων Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, ὁ μεγάλεπιβολὸς Ἰωάννης Δούκας Βατάτζης, ἀνεγείρας τὴν κυριαρχίαν του εἰς πλείστας τῶν παρὰ τὴν ἀσιατικὴν παραλίαν νήσων, ἀνέσωσε καὶ τὴν Ῥόδον. Ὡς εὐνοούμενος παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ διὰ τὴν περὶ τὰ ναυτικὰ ἰκανότητα διέπρεπε τότε ὁ Λέων Γαβαλάς, τῷ τοῦ Καίσαρος τιμηθεὶς ἀξιώματι καὶ στόλαρχος ὢν τῆς ἐν Νικαίᾳ Αὐτοκρατορίας. Τοῦτον ἐκ πείρας αὐτοὶ οἱ ἑνετοὶ ἱστοριογράφοι ὁμολογοῦσι μέγαν ναυτικὸν καὶ ἄξιον θαλασσομάχον, ἀντιπαραταχθέντα πρὸς τὸν ἑνετικὸν στόλον καὶ ἐπὶ μακρὸν καρτεροψύχως τὴν

νίκην ἀμφισβητήσαντα, ὅτε, τῷ 1233, Ἰωάννης ὁ Βατάτζης ἐστράτευσε κατὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατίνων. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ αὐτὸν τὸν Λέοντα Γαβαλᾶν βλέπομεν στρέφοντα τὰ ὄπλα κατὰ τοῦ ἰδίου κυριάρχου καὶ σφετεριζόμενον τὴν νῆσον Ῥόδον. Ὡστε ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης τὸ αὐτὸ ἔτος παρέδωκε τὰ στρατεύματα εἰς τὸν μέγαν δομέστικον Ἀνδρόνικον Παλαιολόγον καὶ ἐξαπέστειλε τοῦτον μετ' ἰκανῶν πλοίων κατὰ τοῦ ἐν Ῥόδῳ ἀποστάτου. Τὸ πλεῖστον ὅμως τῆς στρατιᾶς ὡς ἐκ τοῦ πολέμου καὶ τοῦ χειμῶνος ἐταλαιπωρήθη. Περὶ δὲ τῆς ἐκδάσεως ὁ τὰ συμβάντα ἐκθέτων Ἀκροπολίτης λέγει ἀπλῶς, ὅτι τὰ πράγματα ἀπέβησαν κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἡ τοιαύτη ἐπιτυχία συνίστατο, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν λόγων τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Γαβαλά ἀναγνώρισιν τῆς κυριαρχίας τοῦ Αὐτοκράτορος, συναινοῦντος νὰ ἐπικυρώσῃ τὸν αὐτὸν Γαβαλᾶν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς νήσου.

Διὰ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν τοσούτων πολιτειῶν, ἄστινας οἱ σταυροφόροι καὶ ἄλλοι Φράγκοι τυχοδιώκται ἐνεκαθίδρυσαν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, εἰσῆχθησαν ἐκ τῆς Δύσεως νέοι θεσμοὶ, νέα ἔθη καὶ ἔθιμα. Οἱ θεσμοὶ δὲ οὗτοι τῶν Φράγκων, ὁ μεσαιωνικὸς αὐτῶν ῥομαντισμὸς, αἱ τελευταὶ τῶν ἵπποτικῶν ἀγώνων καὶ ὅσα ἄλλα σταιχεῖα ζῆνα εἰσῆχθησαν ἐν Ἑλλάδι, ἐπέφερον μεγίστην εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἔθνους ἡμῶν μεταβολήν, ὥστε καὶ εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀνεπτύχθη ἡ φιλοδο-

(α) Ὅρα Ἀκροπολίτην § 27, 28 καὶ 48. Ducange, Histoire de l'Empire de Constantinople sous les Empereurs Français, σελ 137 ἐκ 3. Παρισίον, καὶ τοὺς ἑνετοὺς ἱστοριογράφους

ξία του να αναδειχθῶσιν ανεξάρτητοι δεσπότες μέρους τινός τῆς καταπεσοῦσης Αυτοκρατορίας. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀπίθανον, ὅτι καὶ Λέων ὁ Γαβαλάς ἐκ τοιούτων ιδεῶν οἰστρηλατούμενος, ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας ὅπως ἐγκαθιδρύσῃ τὴν ἐξουσίαν του ἐν Ῥόδῳ καὶ ἀνακηρύξῃ ἑαυτὸν κύριον τῆς νήσου ταύτης.

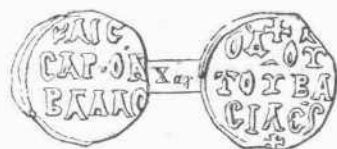
Καθ' ἃ ἀναφέρουσιν οἱ Ἐνετοὶ ἱστοριογράφοι, ἔχουλοῦθησε καὶ μετὰ τὴν ἀποστασίαν του ὁ Γαβαλάς ἔχων τὴν ἀρχηγίαν τοῦ αυτοκρατορικοῦ στόλου. Δύο ἔτη μετὰ τὴν προμνησθεῖσαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκστρατείαν, ὁ Ἰωάννης Βατάτζης ἐστράτευσε πάλιν κατὰ τῶν ἐκεῖ Λατίνων μετ' ἀξιολόγου πολεμικῆς παρασκευῆς καὶ ἐνῶ ὁ αὐτοκράτωρ ἐστρατοπέδευεν ἤδη κατὰ τὸν Γαλατῶν, ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει δῆμαρχος (Podestà) τῶν Ἐνετῶν Ἰωάννης ὁ Μιχιέλης, ἐκπλεύσας τοῦ λιμένος, ἐπετέθη κατὰ τοῦ παραπλέοντος στόλου, οὗτινος ἤρχε Λέων ὁ Γαβαλάς, ὅστις καὶ νῦν μετὰ πεισματώδη καὶ ἀπληπισμένην μάχην, ματαίως πειραθεὶς νὰ ἐμπνεύσῃ τὸ θάρρος του εἰς τοὺς συστρατιώτας του, εἶδε τὰ ἑαυτοῦ πλοῖα τρεπόμενα καὶ καιόμενα ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ ἥττα τοῦ στόλου δειλιάσασα τὸν κατὰ γῆν στρατὸν, ἠνάγκασεν ἄκοντα τὸν αὐτοκράτορα νὰ λύσῃ πάραυτα τὴν πολιορκίαν.

Πότε ἀπέβησεν ὁ Λέων Γαβαλάς δὲν εἶναι εἰς ἡμᾶς γνωστὸν. Γνωρίζομεν ὅμως ὅτι ἤρξε τῆς Ῥόδου ἰσοβίως, διότι, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἀκροπολίτης, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος Λέοντος ἐδέσποσε τῆς Ῥόδου ὁ τούτου ἀδελφὸς Ἰωάννης.

Ὁ Λέων Γαβαλάς, μιμηθεὶς τὸ παράδειγμα τῶν τοσοῦτων ἐν Ἀνατολῇ ἀνεξαρτήτων ἢ ὑποτελῶν ἡγεμόνων τῆς ἐποχῆς του, ἔκοψε καὶ αὐτὸς νομίσματα εἰς ἃ προσαγορεύεται Καῖσαρ καὶ δοῦλος τοῦ βασιλέως. Καὶ τὰ μὲν νομίσματα τοῦ Λέοντος δὲν φέρουσι τὸ κύριον αὐτοῦ ὄνομα· ἀλλ' ὁ τίτλος Καῖσαρ, ὅστις προηγείται τοῦ οἰκογενειακοῦ του ὀνόματος, ὠδηγεῖ ἡμᾶς εἰς τὴν ὀρθὴν ἀπόδοσιν τῶν τοιούτων νομισμάτων, διότι μόνος ὁ Λέων ἀναφέρεται ὡς τιμηθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Βατάτζου τῷ τοῦ Καίσαρος ἀξιώματι. Ἄλλως τε δὲ τὰ νομίσματα τοῦ Ἰωάννου Γαβαλά φέρουσι μὲν τὸ κύριον αὐτοῦ ὄνομα οὐχὶ δὲ καὶ τὸν τίτλον· ὥστε εἶναι εὐδιάκριτα ἀπὸ τὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Λέοντος.

Ἰδοὺ ἡ περιγραφή τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος νομισμάτων τοῦ Λέοντος Γαβαλά.

1.

1. Ἐμπροσθεν. KAIC-CAP O ΓΑΒΑΛΑΣ. (Καῖσαρ ὁ Γαβαλάς.)

Ὀπίσθεν. Ο ΔΟΥ-ΤΟΥ ΒΑ-ΣΙΑΕ Σ (ὁ δοῦλος τοῦ Βασιλέως). Ὑπεράνω καὶ κάτω τῆς ἐπιγραφῆς ἀνά εἰς μικρὸς σταυρός.

Χαλκός. Ἐκ τῆς συλλογῆς μου.

2.

2 Ἐμπρ. KAIC-CAP O (ΓΑ)-ΒΑΛΑΣ. Ὑπεράνω τῆς ἐπιγραφῆς σταυρός.

Ὀπίσθ. (ΟΔΟΥ) ΔΟC Γ-ΒΑΣΙΑΕ. Κάτω τῆς ἐπιγραφῆς σταυρός.

Χαλκός. Langlois (Revue Archéologique, 1849, σελ. 748.) ὅστις σφαλερῶς τὸ ἀπέδωκεν εἰς Βέλαν Γ' βασιλέα τῆς Οὐγγρίας.

Ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 1. τῶν ἀνωτέρω περιγραφέντων νομισμάτων ἔχω δύο ἐν τῇ συλλογῇ μου, ἐξ ὧν τὸ ἐν εἶναι ὠραιότατης διατηρήσεως, ἀμφοτέρω δὲ εὐρέθησαν ἐν Ῥόδῳ κατὰ διαφόρους καιροὺς. Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 2, ὅπερ ἐδημοσίωσεν ὁ K. Langlois, οὐδέποτε ἔτυχε νὰ τὸ ἴδω. Τὰ νομίσματα τοῦ Λέοντος εἶναι σπανιώτατα, ὥστε πιθανῶς τὰ δύο ἐμὰ καὶ τὸ τοῦ K. Langlois εἶναι τὰ μόνα ἄχρι τοῦδε γνωστά. Ταῦτα, ὡς εἶδομεν, δὲν φέρουσιν εἰμὴ ἀπλῶς ἐπιγραφὴν· μολοντούτο εἶναι τόσο ἀτέχνως κατεργασμένα καὶ τὰ γράμματα κακῶς κεχαραγμένα, ὥστε προδίδουσι τεχνίτην ἄπειρον παρὶ τὸ κόπτεν νομίσματα, καὶ νομισματοκοπεῖον ἐκ τοῦ προχείρου συστήθην. Οὐδεμίᾳ λοιπὸν μένει ἀμφιβολία ὅτι ἐκόπησαν ἐν Ῥόδῳ ἐνθα ἀκολούθως ἐκόπησαν καὶ τὰ λοιπὰ νομίσματα τοῦ Ἰωάννου καὶ τῶν ἄλλων ἐκ τῆς οἰκογενείας Γαβαλά, ὅσα παρακατιόντες θέλομεν περιγράψαι.

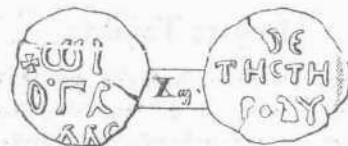
Ἰωάννης Γαβαλάς.

Ὁ Ἰωάννης Γαβαλάς διεδέχθη τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀδελφοῦ του Λέοντος, ὡς ἂν ἦτον οἰκογενειακὴ κληρονομία, καὶ τοι διατεινόμενος ὅτι ἐνήργει ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ αὐτοκράτορος. Ὄθεν ὁ Βατάτζης ἠναγκάσθη νὰ ἐπικυρώσῃ αὐτὸν ἐν τῇ κυβερνήσει τῆς Ῥόδου πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Τῷ ἔτει 1249, ἐνῶ Ἰωάννης ὁ Γαβαλάς ἀπῆρχετο μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατίνων, ὁ στόλος τῶν Γενουησιῶν πλεύσας ἐπὶ τὴν Ῥόδον τυκτὸς καὶ κλοπῇ, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Ἀκροπολίτου, κατέλαβεν αἶφνης τὸ ἄστυ. Ἀλλ' ὁ Βατάτζης, περὶ τὰ μέρη διάγων τῆς Νικομηδείας, ἔστειλεν εὐθὺς πρὸς διάσωσιν τῆς Ῥόδου τὸν ἐπὶ τοῦ κεράσματος Ἰωάννην Καντακουζηνόν, ὅστις μετὰ μετρίας δυνάμεως ἀποβὰς εἰς τὴν νῆσον, ἔφθασε νὰ καταλάβῃ τὰ ἐν αὐτῇ φρούρια Φιλέρημον καὶ Λιητόν. Τότε, ἀξιωμαχοῦ σταλέντος παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος στρατεύματος, ἐγγὺς τοῦ ἄστεως πῆξαντος τὰς σκηνὰς, οἱ Γενουησιῶν ἐπολιορκήθησαν, καὶ ἤθελον ταχέως παραδοθῆ ἂν δὲν ἐτύγχανον ἀπροσδοκῆτου βοήθειας. Ὁ τῆς Ἀχαΐας πρίγκηψ Γουλιέλμος ὁ Βιλαρδουίνος καὶ Οὐγῶν ὁ δοῦξ τῆς Βουργουνδίας, πλεύσαντες μετὰ πολεμικῆς δυνάμεως πρὸς τὴν Παλαιστίνην, προσήγγισαν τότε εἰς τὴν

Ῥόδον καὶ συνθηκολογήσαντες μετὰ τῶν ἐκεῖ Γενουησιῶν, ἐγκατέλιπον ἐν αὐτῇ πρὸς καταπολέμησιν τοῦ αυτοκρατορικοῦ στρατεύματος ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν τῶν ἀρίστων ἐκτῶν ἵπποτων· μετὰ τῶν ἰδίων ἀκολούθων ἐπὶ τῷ ὄρει νὰ μεθέξωσι τῶν κερδῶν. Τοῦτο ἠνάγκασε τὸν Καντακουζηνόν ν' ἀποσυρθῇ τῆς πολιορκίας τοῦ ἄστεως· καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Φιλέρημον. Ἐλήξον δὲ τὴν πᾶσαν χώραν οἱ Φράγγοι ἵππεις εἰς οὐ ὁ δραστήριος Βατάτζης, συσκευάσας ἐν Σμύρῃν στόλον ἀξιόλογον καὶ καὺς ἵππαγωγούς οἰκονομήσας, ἔστειλε δι' αὐτῶν εἰς βοήθειαν τῆς Ῥόδου τρικοσίους ἵππεις, ταχὰς ἐπὶ τούτων στρατηγὸν τὸν πρωτοσέβαστον Θεόδωρον τὸν Κοντοστέφανον, πρὸς ὃν καὶ γραπτὰς ἔδωκεν ὁδηγίαις περὶ τοῦ πῶς ἐμελλε νὰ συντάξῃ τὰ τῆς μάχης. Γωνόντι, ἐλθὼν εἰς τὴν Ῥόδον ὁ Κοντοστέφανος, καὶ, ὡς προσέταξεν ὁ αὐτοκράτωρ, διαθέσας τὰ τῆς μάχης, κατετρόπισσε, (συμπράττοντος καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ) τοὺς Λατίνους, λήξοντας τὴν νῆσον, ὥστε ἐποίησεν ἅπαντας ἔργον σπάθης. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας οἱ ἐν τῷ ἄστει ἐγαπολειφθέντες Γενουησιῶν, ἀπελπισθέντες ν' ἀνθέξωσιν εἰς μάκρος, ἤλθον εἰς συμβάσεις καὶ παρέδωκαν τὸ ἄστυ εἰς τοὺς αὐτοκρατορικοὺς. Ἐπορεύθησαν δὲ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ κατὰ τὰς γενομένας συνθήκας ἀπήλασαν τῆς βασιλικῆς εὐμενείας. Οὕτως ἡ Ῥόδος ἐπανῆλθεν αὐθις ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος· ἐξηκολούθησε δὲ νὰ ἀρχῇ αὐτῆς ὁ Ἰωάννης. Ἀλλ' ἐπὶ πόσον οὗτος ἐδέσποσεν, ἢ πότε ἐτελεύτησεν ἀδιδον.

Νομίσματα τοῦ Ἰωάννου.

3.

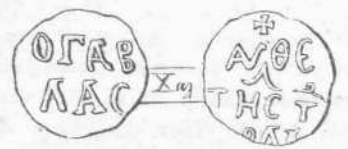

3. Ἐμπρ. ΙΩΙ. ΟΓΑ (ΒΑ) ΔΑC (Ἰωάννης ὁ Γαβαλάς).

Ὀπ. (ΑΥ) ΘΕ (Ν)-ΤΗC ΤΗ(C)-ΡΟΔ Σ. (Αὐθέντης τῆς Ῥόδου).

Χαλκός. Ἐκ τῆς συλλογῆς μου.

4.

4. Ἐμπρ. (ΙΩ)-Ο ΓΑΒ (Α)-ΔΑC. Ὀπ. ΑΘΕ (Ν)-ΤΗC Τ-Ρ) ΟΑ Σ.

Χαλκός. Ἐκ τῆς συλλογῆς μου.

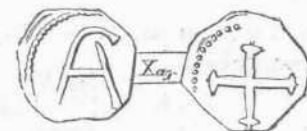
Ὁ Ἰωάννης Γαβαλάς, φιλοδοξώτερος τοῦ ἀδελφοῦ

του, δὲν συγκατατίθεται νὰ ὀνομασθῇ, ὡς ὁ Λέων, δοῦλος τοῦ Βασιλέως, ἀλλὰ προσαγορεύεται ἐν τοῖς νομίσμασιν αὐτοῦ Αὐθέντης τῆς Ῥόδου. Δυνάμεθα ὅμως καὶ νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Ἰωάννης διετέλει ἴσως καὶ μᾶλλον ἀνεξάρτητος τοῦ Λέοντος. Ἡ ἐργασία τῶν νομισμάτων τοῦ Ἰωάννου εἶναι ὡσαύτως πρόστυχος, ἢ δὲ σπανιότης αὐτῶν τόσῳ μεγάλη, ὥστε ἀγνωῶ ἐὰν ἐκτός τῶν τῆς συλλογῆς μου ὑπάρχῃ ἕτερόν τι γνωστὸν ἐν ἄλλῃ τινὶ συλλογῇ τῆς Εὐρώπης. Τὰ ἀνωτέρω δύο περιγραφέντα νομίσματα εὐρέθησαν ἐν Ῥόδῳ.

Τίνας ἐδέσποσαν ἐν Ῥόδῳ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου, πῶς ὀνομάζοντο, ποίαν συγγένειαν εἶχον μετὰ τοῦ Λέοντος καὶ Ἰωάννου Γαβαλά, ἢ ἂν εἰς ἡ πλείονες ταυτοχρόνως μετέσχον τῆς ἐξουσίας, ταῦτα δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξιχνεύσωμεν. Ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι μέλη τινὰ τῆς οἰκογενείας Γαβαλά ἐξηκολούθησαν δεσπόζοντα ἐν Ῥόδῳ ἀπὸ τῆς τελευταίας τοῦ Ἰωάννου μέχρι τοῦ 1309, ὅτε ἡ νῆσος ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ τάγματος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ.

Ὁ Παχυμέρης (α) διηγείται ὅτι ὁ Φούλκων de Villaret, σχεδιάσας τὴν κυριεύσιν τῆς Ῥόδου, ἔστειλε πρέσβεις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικον Παλαιολόγον τὸν πρεσβύτερον, ἐξαιτούμενος τὴν περιβολὴν τῆς νήσου, ἐπὶ τῇ ὑποχρεώσει τοῦ ἐλευθερώσαι τὰς θαλάσσας ἐκεῖνας ἐκ τῶν Σαρακηνῶν πειρατῶν καὶ χορηγεῖσαι ἐτησίως τῷ αὐτοκράτορι τριακοσίους ἵππότητας. Ὁ Ἀνδρόνικος δὲν ἐξουσίαζε τὴν Ῥόδον εἰμὴ κατ' ὄνομα, διότι στασιασταὶ τινες κατεῖχον τὴν νῆσον καὶ συνεμερίζοντο τὴν κατοχὴν μετὰ τῶν Σαρακηνῶν πειρατῶν. Ἐκ τοῦ Bosio (β') δὲ καὶ τοῦ Vertot (γ') μανθάνομεν ὅτι οἱ στασιασταὶ οὗτοι ἀνήκον εἰς τὸν οἶκον Gualla, ὅπερ προφανῶς εἶναι παραφθορὰ τοῦ ὀνόματος Gavalla, Γαβαλά, ὥστε εὐλόγως πρέπει νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἡ νῆσος Ῥόδος, ἀπὸ τῆς τελευταίας τοῦ Ἰωάννου μέχρι τοῦ ἔτους 1309, ἐξουσιάζετο ὑπὸ τῶν Γαβαλάδων, οἵτινες, ὡς ἐξάγεται καὶ ἐκ τῶν νομισμάτων, ἀνεγνώριζον τὴν ὑψηλὴν κυριαρχίαν τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς τὴν περίοδον ταύτην ἐκόπησαν ἐν Ῥόδῳ τὰ ἐπόμενα ἀνώνομα νομίσματα.

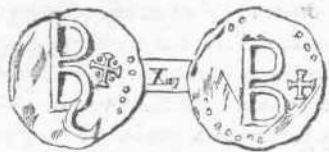
5.

5 Ἐμπρ. ΓΑ ἐν μονογράμματι. Ὀπ. Σταυρός. Χαλκός.

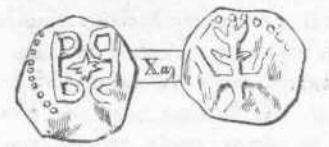
(α) Βιβλ. Ζ'. x. 30. (β) Istoria della sacra religione et illustrissima Militia de S. Giovanni Gerosolimitano. T. 2. σελ. 33. (γ) Histoire des Chevaliers hospitaliers de Saint Jean de Jerusalem. T. 1, l. 1V, σελ. 489.

6.

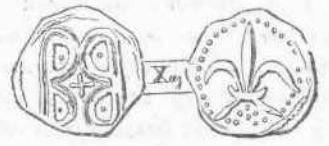
6 Ἐμπρ. Πυρεκβόλον. Ἐπί τοῦ ἐμβαδοῦ μικρὸς σταυρὸς μετὰ τεσσάρων σφαιριδίων.
Ὁπ. Πυρεκβόλον. Ἐν τῷ ἐμβαδῷ μικρὸς σταυρὸς.
Χαλκός.

7.

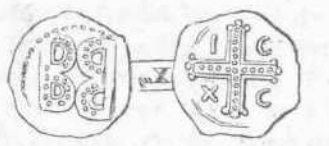
7 Ἐμπρ. Δύο πυρεκβόλα. Ἐν μέσῳ δ' αὐτῶν μικρὸς σταυρὸς.
Ὁπ. Σταυρὸς ἀνθώδης.
Χαλκός.

8.

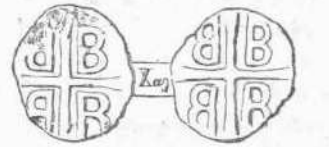
8 Ἐμπρ. Δύο πυρεκβόλα πεποικιλμένα. Ἐν μέσῳ δ' αὐτῶν μικρὸς σταυρὸς.
Ὁπ. Ἄνθος λειριού.
Χαλκός.

9.

9 Ἐμπρ. Δύο πυρεκβόλα πεποικιλμένα διὰ σφαιριδίων.
Ὁπ. Σταυρὸς μαργαριτοστόλιστος μετὰ τῶν γραμμάτων. IC. XC.
Χαλκός. (α)

10.

10. Ἐμπρ. Σταυρὸς. Μεταξὺ δὲ τῶν βραχιόνων τοῦ σταυροῦ ἀνά ἓν πυρεκβόλον εἰς ἐκάστην γωνίαν.
Ὁπ. Ὁ αὐτὸς τύπος τοῦ ἔμπροσθεν μέρους.
Χαλκός.

(α) Köhne Zeitschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde, 1846, Πίν. XI, ἀρ. 7, καὶ Lettres du Baron Marchant, Nouvelle édition, Πίν. X, ἀρ. 8.

Ἐξαιρουμένου τοῦ ἀριθμοῦ 9 ὅλα τ' ἄλλα εἶναι ἐκ τῆς συλλογῆς μου καὶ εὐρέθησαν ἐν Ῥόδῳ.

Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 5 νόμισμα φέρει τὰ στοιχεῖα ΓΑ ἐν μονογράμματι, τὴν πρώτην δηλαδὴ συλλαβὴν τοῦ ἐπωνύμου Γαβαλάς. Ἐτάξαμεν δὲ τοῦτο ὡς πρῶτον ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ὑπὸ τῶν Γαβαλάδων κοπέντων ἀνωμένων νομισμάτων, πεποικίστες κατ' εὐλογοφάνειαν, ὅτι ἀνήκει εἰς τὸν ἐν τῇ αὐθενταίᾳ τῆς Ῥόδου διάδοχον τοῦ Ἰωάννου. Ἐκόπη λοιπὸν βασιλεύοντος Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου. Καθ' ἣν ἐποχὴν ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς βασιλευσύνης πόλεως ὁ ἀνακτῆτης καὶ ἰσχυρὸς αὐτοκράτωρ οὗτος, ὁ ἐν Ῥόδῳ κυβερνῶν Γαβαλάς δὲν ἐτόλμησεν ἴσως ὄχι μόνον τὸν πομπώδη τίτλον τοῦ Αὐθέντου νὰ ἐγγράξῃ ἐπὶ τοῦ νομίσματος, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τὸ ὄνομά του ὀλόκληρον νὰ ἐπιθέσῃ.

Τὸ σύμβολον ἕπερ παρίσταται ὑπὸ τὸ σχῆμα τοῦ στοιχείου Βῆτα εἰς ἀμφοτέρω τὰ πρόσωπα τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 6 νομίσματος εἶναι πυρεκβόλον. Τὸ δὲ πυρεκβόλον ἦτο τὸ οἰκόσημον τῶν Παλαιολόγων, ὅπερ ἀπαντᾶται πρώτην φορὰν εἰκονιζόμενον ἐν τοῖς νομίσμασιν Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου, τοῦ πρεσβυτέρου, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐβασίλευε μόνος (1282-1295). Εἰς τὸ ὄπισθεν χρυσοῦ τινος νομίσματος τοῦ Αὐτοκράτορος τούτου παρίσταται ἡ Θεοτόκος ἐν μέσῳ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· πρὸς τὰ ἄνω δὲ, μεταξὺ δύο πύργων, φαίνεται ἐν πυρεκβόλον (α). Καὶ ὁ μὲν K. Longperier ἀναφέρει χαλκοῦν τι νόμισμα τοῦ αὐτοῦ Αὐτοκράτορος, φέρον εἰς τὸ ὄπισθεν ἐν μέγῳ Α καὶ τὸ πυρεκβόλον (β)· ὁ δὲ K. Sabatier ἐξέδωκε καὶ ἕτερον παραπλήσιον, φέρον AN ἐν μονογράμματι καὶ τὸ πυρεκβόλον (γ). Ἀμφοτέροι δὲ οἱ σοφοὶ οὗτοι νομισματολόγοι ἐκλαμβάνουσι τὸ πυρεκβόλον ὡς Βῆτα, καὶ τὸ ὑποθέτουσιν ὡς ἀρκτικὸν στοιχεῖον τῆς λέξεως Βασιλεύς. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ τρία αὐτὰ νομίσματα μόνον τὸ Α εἶναι στοιχεῖον, καὶ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀρκτικὸν τοῦ ὀνόματος Ἀνδρόνικος, τὸ δὲ ἐκληθῆν ὡς Βῆτα εἶναι πυρεκβόλον, ὅπερ, ὡς ἔμβλημα τοῦ οἴκου τῶν Παλαιολόγων, αἰνίττεται τὸ ἐπώνυμον Παλαιολόγος.

Εἰς χαλκᾶ νομίσματα τοῦ Ἀνδρονίκου, κοπέντα καθ' ὃν καιρὸν συνεβασίλευε μετὰ τοῦ υἱοῦ του Μιχαὴλ, ἢ τοῦ ἐγγόνου του Ἀνδρονίκου, τοῦ νεωτέρου, παρίσταται σταυρὸς μετὰ δύο πυρεκβόλων, ἴσως αἰετὶ δύο ἦσαν οἱ βασιλεύοντες Παλαιολόγοι (δ).

Ἐν τινι ἑτέρῳ χαλκῷ νομίσματι, ἐν ᾧ δὲν διατηρεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀλλ' ὅπερ ἀνήκει πιθανῶς εἰς Ἀνδρόνικον Παλαιολόγον, τὸν νεώτερον,

(α) Sauley. Essai de classification des suites monétaires byzantines. Πίν. XXXII, ἀρ. 3.

(β) "Opa Lettres du Baron Marchant. Nouvelle édition, σελ. 104. Πίν. X, ἀρ. 1.

(γ) Monnaies byzantines inédites. Extrait de la Revue de la num. belge, t. III, 3e série. Πίν. 41, ἀρ. 8.

(δ) Langlois, Revue Archéologique. 1849, σελ. 201.

φαίνεται ὁ σταυρὸς μετὰ τεσσάρων πυρεκβόλων, ἀπαραλλάκτως ὡς εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 10 νόμισμα (α).

Εἰς τὸ νὰ ἐξεκασώμεν δὲ ὅτι τὰ παρεμφερῆ τῶν στοιχείω Β. σύμβολα εἶναι πυρεκβόλα, βοηθούμεθα ἐκ τοῦ ἐπομένου χωρίου τοῦ Κωδινοῦ.

α Ὁ μέγας δούξ, ὡςπερ ὁ μέγας δομῆστικός, εὐρίσκεται εἰς τὸ φωσάτον ἄπαν κεφαλῇ, οὕτω καὶ » κατὰ θάλασσαν οὗτος » καὶ οἱ μὲν εἰς τὰ ἕτερα εὐρίσκόμενοι ἄρχοντες ὡς κεφαλαὶ ἰστώσι τὸ σύνθημα » βασιλικὸν φλάμουλον ἦτοι τὸν σταυρὸν μετὰ πυρεκβόλων (β). »

Καὶ ὁ μὲν Κωδινοῦ δὲν λέγει μετὰ πόσων πυρεκβόλων ἦτον ὁ σταυρὸς, μανθάνομεν ὅμως τοῦτο ἐκ τῶν νομισμάτων τοῦ αὐτοῦ οἴκου, ὅτιε δυνάμεθα νὰ ἀποφανθῶμεν, ὅτι τὸ ἔμβλημα τῶν Παλαιολόγων ἀπ' ἀρχῆς μὲν ἦτον ἀπλῶς ἐν πυρεκβόλον, ἀκολούθως δὲ σταυρὸς μετὰ δύο πυρεκβόλων, καὶ βραδύτερον καθιερώθη ἱεριστικῶς ὁ σταυρὸς μετὰ τεσσάρων πυρεκβόλων. Τὸ ἔμβλημα τοῦτο ἀπαντᾶται καὶ εἰς τὰ νομίσματα τῶν Γατελοῦζιων Κυρίων τῆς Λέσβου, (1355-1462), ὧν ὁ πρῶτος Φραγκίσκος Γατελοῦζιος, Γενουθῆσιος τὴν πατρίδα, νυμφεῦθις Μαρίας, ἀδελφῆν τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰωάννου Ε', τοῦ Παλαιολόγου, ἔλαβεν εἰς προίκα τὴν νῆσον Λέσβον. Διὸ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ ἐπεκλήθησαν καὶ Παλαιολόγοι, προσλαβόντες καὶ τὰ αὐτοκρατορικὰ ἔμβλήματα (γ). Εὐρίσκεται ἐπίσης καὶ εἰς τὰ νομίσματα τῶν Παλαιολόγων, Μαρχιόνων τοῦ Μομφεράτου, καταγομένων ἐκ Θεοδώρου τοῦ Παλαιολόγου, δευτεροτόκου υἱοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου, ὅστις ἐκληρονόμησε τὴν Μαρχιονίαν τοῦ Μομφεράτου, δικαίωματι τῆς μητρὸς αὐτοῦ Εἰρήνης (δ).

Ὁ K. Mordtmann εἰς τὸ περὶ πολιορκίας καὶ ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως σύγγραμμά του ἀναφέρει ἐν τῇ σημειώσει αὐτοῦ (1) ὅτι καὶ μέχρι τῆς σήμερον σώζονται εἰς διαφόρους θέσεις ἐν Γαλατᾷ ἐπὶ θυρῶν, ἐπὶ τειχῶν καὶ ἐπὶ πύργων ἔμβλήματα βυζαντινὰ, δηλονότι χρυσοῦς σταυρὸς ἐπὶ ἐρυθροῦ θυροῦ καὶ ἐπὶ τῶν τεσσάρων τμημάτων τέσσαρα Β. Ἐκλαμβάνων δὲ καὶ οὗτος τὰ τέσσαρα πυρεκβόλα ὡς Βῆτα, δίδει παραδόξως εἰς αὐτὰ τὴν ἐπομένην ἐξήγησιν· α Βασιλεὺς Βασιλέων Βασιλεύων Βασιλεύουσι (ε).

Ὁ ἡμέτερος K. Ζαμπέλιος (ς) ἀναφέρει κατὰ μαρτυρίαν Ἀγγλικῶν τινος περιοδικῶ, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐπι-

(α) Longperier. Lettres du Baron Marchant. Nouvelle édition, σελ. 108. Πίν. X, ἀρ. 11.

(β) Κερ. Ε'. σελ. 28 πη: ἐν Βόννῃ ἐκδόσεως.

(γ) Friedlaender. Die Münzen der Familie Gattilusio von Lesbos und Phocaea. Beiträge zur älteren Münzkunde. Berlin, 1851, σελ. 29-39. Ὁ τὰ νομίσματα ταῦτα διαφωτίσας σοφὸς οὗτος συγγραφεὺς ἐξήγησεν ἑρθεύατα ὅτι τὰ ἐν αὐτοῖς παρεμφερῆ τῷ στοιχείῳ Βῆτα σύμβολα εἶναι πυρεκβόλα.

(δ) Promis. Monete dei Paleologi, Marchesi di Monferrato. Torino, 1858.

(ε) Ὁρα τὴν μετάφρασιν τῆς πραγματείας τοῦ K. Mordtmann ἐν τῇ Πανδῶρᾳ, τόμ. I, σελ. 81. καὶ τὴν ἄλλην μετάφρασιν ὑπὸ Α. Β. τυκωθεῖσαν εἰς χωριστὸν τεῦχος, τῷ 1839, σελ. 199.

(ς) Ἔμματα δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος, σελ. 581.

τυμβίου χαλκίνης πλακὸς τοῦ ἐν Λανδούλφῃ ἐνταφιασθέντος Θεοδώρου Παλαιολόγου ὑπάρχουσι ἀνωθεν τῆς ἐπιγραφῆς τὰ αὐτοκρατορικὰ ἔμβλήματα, τούτεστι δικέφαλος ἀετὸς, οὐτινος οἱ πόδες στριζονται ἐπὶ θυρῶν. Ὁ δὲ K. Βικέλας (α) προσθέτει ὅτι ἐκ τῶν δύο τούτων πυλῶν ἢ μὲν εἶναι τῆς Ῥώμης, ἢ δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ φρονοῦμεν ὅτι αἱ ὑποθεθεῖσαι αὐταὶ δύο πύλαι οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰμὴ τὸ πυρεκβόλον τῶν Παλαιολόγων οὕτω πῶς τεθειμένον π.

Τέλος πάντων παρατηροῦμεν, ὅτι τὸ οἰκόσημον τῶν Παλαιολόγων ὑπάρχει καὶ νῦν ἐτι ἐν χρῆσει ὡς ἔμβλημα τῆς Ἡγεμονίας τῆς Σερβίας. Εἰκάζομεν δὲ ὅτι οἱ Ἡγεμόνες τοῦ τόπου αὐτοῦ διατηροῦσι τὸ οἰκόσημον τῶν Παλαιολόγων ὡς κληρονόμοι τοῦ Λαζάρου Β'. Δεσπότου τῆς Σερβίας, ὅστις εἶχε συζευχθῆ ἐνὸς τῶν ἀδελφῶν τοῦ τελευταίου Αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου, τὴν Ἑλένην αὐτὴν, ἣτις ἀπέβίωσεν ὑπὸ σχῆμα μονοκίχον εἰς Ἁγίαν Μαύραν.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὸ περὶ Γαβαλάδων, συμπεραίνομεν ὅτι, οἱ ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης ἄρχαντες ἐν Ῥόδῳ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου ἐστεροῦντο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τῆς ἰσχύος ἐκείνης, ἢ, ὡς ἐκ τῆς προσωπικῆς τῶν ἀξίας εἶχον ἀποκτήσει οἱ προκατοχοὶ αὐτῶν Ἰωάννης καὶ Λέων. Δὲν ἠδύνατο ἐπομένως νὰ τολμήσωσιν ὅπως ἐγγράξωσιν ἐπὶ τῶν νομισμάτων τὸ ὄνομα αὐτῶν ἢ τίτλον τινά. Ἰστέ τα νομίσματα τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶναι ἀνώνομα, φέρουσι δὲ τὰ ἔμβλήματα τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλευσύνης οἰκογενείας τῶν Παλαιολόγων, οὗς ἀνεγνώριζον ὡς κυρίαρχας. Καὶ λοιπὸν τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 6 νόμισμα ἐπειδὴ φέρει ἐν μόνον πυρεκβόλον, πρέπει νὰ ἐκόπη ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου, ἦτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1282 μέχρι τοῦ 1295. Τὰ δὲ ὑπ' ἀριθμὸν 7, 8 καὶ 9, φέροντα δύο πυρεκβόλα, ἐκόπησαν μετὰ τὸ 1295. Καὶ τέλος πάντων τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 10 ἐκόπη περὶ τὰ τέλη τῆς ἐξουσίας τῶν Γαβαλάδων, δηλονότι ὀλίγον πρὸ τοῦ ἔτους 1309, ὅτε κατέκτησαν τὴν Ῥόδον οἱ ἱππῶται τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ.

Εἰς ἐπιμέτρον προστιθέμεθα ὅτι τὸ ἐπώνυμον Γαβαλάς, κατὰ τινὰ ἀρχαίαν καὶ μεσαιωνικὴν τῆς ἡμετέρας γλώσσης διάλεκτον, εἶναι ταυτοσήμαντον τοῦ Κεφαλάς (ἐκ τοῦ γάβα ἢ κάβα=κεφαλή)· διαπρέπει δὲ εἰς τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἕως ἀπὸ τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ἦτοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν πρώτων Κομνηνῶν. Διὸ περὶ τὸ 1182, βλέπομεν καὶ τὸν Φίλιππον Γαβαλᾶν ἀποστελλόμενον εἰς Κρήτην παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Β'. μετὰ τοῦ ἰδίου υἱοῦ Ἰσαακίου καὶ ἑνδεκα ἑτέρων εὐγενῶν οἰκογενειῶν, πρὸς ἀνάκτησιν τῆς νήσου. Ἐπειτα δὲ Ἰωάννης ὁ Γαβαλάς, πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Φιλίππου, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ἐβραβεύθησαν διὰ πλουσιῶν τιμαρίων, καὶ ὀνομάζονται ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ τίμιοι καὶ εὐγενεῖς εὐπα:

(α) Ὁρα Πανδῶρας, φυλλάδ. 241, σελ. 23.

τριδαί (α). Ἐκ τοῦ Ἰωάννου τούτου, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, καταγόναται, ἢ πρὸς τούτον ἄλλως πως συγγενεύουσιν, ὁ τῆς Ῥόδου Αὐθέντης Λέων, περὶ οὗ ὁ λόγος ἀνωτέρω, καὶ ὁ ἀδελφὸς τούτου Ἰωάννης, ὁμώνυμος τοῦ ἐν Κρήτῃ, κατὰ οἰκογενειακὴν ἴσως παράδοσιν τὸ αὐτὸ ὄνομα τηρήσας.

Ἀποκατασταθεῖσα ἡ οἰκογένεια τῶν Γαβαλάδων εἰς Κρήτην ᾤκησεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς κράτος καὶ ἐπιρροήν. Γνωστὴ δὲ εἶναι εἰς τὰ χρονικά τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐνετοκρατίας ἡ κατὰ τὸ 1453 τομικρὰ ἐκείνη συνωμοσία ἐτέρου τινὸς Ἰωάννου Γαβαλά κατὰ τῆς κυριαρχίας τῶν Ἐνετῶν, καὶ ἡ μετὰ τοῦ συνεπαναστάτου Μελισσηνοῦ ἀξιοδάκρυτος ἀποτυχία του (β.).

Ἐκτοτε καὶ μέχρι τέλους τῆς Ἐνετοκρατίας πολυλὰς καὶ δεινὰς ὑπέστη τὸ γένος τούτο περιπετειάς. Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Κρήτης ὑπὸ Ὀθωμανῶν τινὲς τῶν Γαβαλάδων ἀποδημήσαντες ἐκείθεν διεσπάρησαν εἰς τινὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐξόχως εἰς τὰς Ἰονίους. Ἐκ τῶν προσφύγων τούτων σώζονται σήμερον ἔτι οἰκογένειαι τινες καὶ εἰς Τήνον καὶ εἰς Θήραν καὶ εἰς Ἀνάφη καὶ εἰς Κέρκυραν καὶ εἰς Δουκάδα καὶ εἰς Ζάκυνθον.

Ἐν Ἀθήναις, τῆ 3 Ἀπριλίου 1864.

Π. ΛΑΜΠΡΟΣ.

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ.

—οοο—

Ὅτε ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐλάχιστός τις ἀριθμὸς ἀμαθῶν Βουλγάρων ἀπρηνήθη τὸ πάτριον δόγμα καὶ ἐνηγκαλίσθη τὸ τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, ἡ Δύσις, ἡ πρεσβεύουσα τὰ τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἐκίρτησεν ὑπὸ μεγίστης χαρᾶς, καὶ ἄνδρες σοφοί, ὡς ὁ Σαιν Μάρκ Γραρδέν, ἐχειροκρότησαν ὅτι ὁλόκληρον τὸ ἔθνος τῶν Βουλγάρων ἀπεσπάρθη ἀπὸ τοῦ σχίσματος, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐκκλησίας ἧς μέλος ἦτο τὸ κατ' ἀρχάς. Καὶ σκοπὸν μὲν δὲν ἔχομεν οὔτε ν' ἀπαντήσωμεν εἰς τοιοῦτους λήρους ἀντικειμένους ὅπως καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, οὔτε ν' ἀποκρούσωμεν τὰς τετριμμένας ὑ-

(α) Ὅρα Ἱστορίαν Κρήτης ὑπὸ Μ. Βερνάρδου, σελ. 105—112.

(β) Ὁ τὴν συνωμοσίαν ταύτην προέδρας Ἑβραῖος Δαβὶδ Μαυρογόνατος ἔλαβε παρὰ τῆς Ἐνετικῆς Πολιτείας ἀμοιβὰς μεγάλας. Ἐμετρήθησαν αὐτῷ ὡς βραβεῖον (taglia) τρεῖς χιλιάδες ὑπέροπλα, καὶ ἐχορηγήθη εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς ἀπογόνους του σύνταξις ἐτήσια πεντακοσίων ὑπέροπων. Σώζεται παρ' ἐμοὶ πολύτιμον βιβλίον εἰς μεμβράναν τῆς οἰκογενείας τῶν Μαυρογόνατων, εἰς ὃ ἐμπεριέχονται τὰ περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης δοκίμα καὶ ψήφισμα καὶ ἄλλα ἔγγραφα τιμητήρια, ἐκδένοντα κατὰ καιρὸν ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰώνας. Ὁ ἀσοληθησόμενος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς ταύτης πολλὰ βεβαίως σπουδαῖα θέλει ἀνοσθῆ ἀπ' αὐτοῦ.

βρεις ὄσας καὶ πάλιν, ἀφορμὴν λαβόντες πόλλοι, ἀναμασσῶσι κατὰ τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ ὅμως ἀνέγνωμεν ἐπιστολὴν τινὰ γραφεῖσαν ἐν Παρισίοις ὑπὸ τοῦ Κ. Σ. Σουσκόφ πρὸς βουλευτὴν τινὰ γάλλον, τὸν Κ. Γρανιὲ δὲ Κασσανιὰκ, ἐπιπολαίως εἰπόντα ὅτι ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἔχει καὶ αὐτὴ ἀρχηγὸν ἄνθρωπον, καὶ δι' ἐπιχειρημάτων ἰσχυρῶν καὶ ἀναντιρρήτων μαρτυριῶν ἐξελέγγουσαν τὴν πλάνην τοῦ γάλλου βουλευτοῦ, ἐνομίσαμεν ὅτι θέλομεν εὐχαριστήσῃ τοὺς ἡμετέρους ἀναγνώστας παραθέτοντες αὐτὴν ἐντάθῃα.

α Καὶ ἡ εὐπρέπεια καὶ ἡ εὐλάβεια τῶν δικαιωμάτων τῶν ἄλλων ἀπαιτοῦσι νὰ μὴ ἐπεμβαίνωσιν οἱ ζῆνοι εἰς τὰς μεταξὺ Γάλλων συζητήσεις, τὰς περὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς ἰδίας αὐτῶν πατρίδος. Δὲν ἤθελον ἄρα οὐδ' ἐγὼ παραβῆ τὸν κανόνα τούτον, ἐν ἐδεικνύετε, ὡς ὀφείλετε, πλείονα φιλοφροσύνην πρὸς ἡγεμόνα φίλον τοῦ ἡμετέρου, καὶ πρὸς ἀξιοσεβαστὸν Ἐκκλησίαν. Ἄλλ' ἡμεῖς ὁμιλήσαντες τὴν 24 Μαρτίου ἐν τῇ Βουλῇ, ἐτολήσαμεν νὰ ἐκφράσωμεν ἰδέας ὅσον ἐνεστὶν ἐσφαλμένας καὶ ὑβριστικὰς κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἧς εἰμὶ τέκνον εὐσεβὲς, καὶ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας, οὗ τινος εἰμὶ πιστὸς ὑπῆκοος. Ὄθεν ὡς καθολικὸς χριστιανὸς, οὐχὶ ὅμως Ῥωμαῖος, καὶ ὡς Ῥώσος, οὐ μόνον δικαίωμα ἀλλὰ καὶ καθήκον ἔχω νὰ ἀνασκευάσω τὴν ἀδικίαν τῶν λόγων ὑμῶν, καθόσον μάλιστα ἀνηγγέλησαν δημοσίᾳ, καὶ διεκοινώθησαν πανταχοῦ διὰ τοῦ τύπου. Μὴ δυσανασχετήσετε λοιπὸν ἐὰν καγὼ ἀπαντῶ διὰ τοῦ τύπου.

Α.

β Ἰπερασπίζων τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν τοῦ πάπα, εἶπατε ὅτι « εἶναι ἀναγκαῖος εἰς τὸν καθολικισμὸν ὅπως ἐπενεργῆ δραστηριῶς ἐπὶ τὸν πολιτισμὸν. Ἄνευ δὲ τούτου δὲν θὰ ὑπάρχωσι πλέον πάπαι ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ πατριάρχαι, ἧτοι ἀρχιερεῖς ἀιμασθέντες σχεδὸν ὑπὸ τῆς ἱστορίας ὁ ἄδοξος οὗτος θεσμὸς ἀσφίκε τὴν βαρβαρότητα ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐνῶ τὸ παπικὸν ἀξίωμα διέδωκε τὸν πολιτισμὸν! »

β Διὰ τί, κύριε, παρηνεύρατε εἰς τὸ ὅπως κοσμικὸν τοῦτο ζήτημα τοὺς ἀθῶους πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς; μήπως διότι, πιστοὶ εἰς τὰς ἐντολάς τῶν Ἀποστόλων, οὐδέποτε ἐμόλυναν τὴν πνευματικὴν λειτουργίαν ὑποτάσσοντες αὐτὴν, ὡς οἱ πάπαι, εἰς ὑλικὰ συμφέροντα; μήπως διότι περιοριζόμενοι εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἀποστρέφονται τὸν κοσμικὸν βίον τῶν παπῶν; Ἐὰν δὲν εἴχετε τούτους τοὺς λόγους, τότε διὰ τί ἀνεφέρατε τοὺς πατριάρχας; Καὶ ἀναφέροντες αὐτοὺς ἐπὶ ματαίῳ, ἐπράξατε τοῦτο ἵνα ὑβρίσετε αὐτοὺς δωρεάν.

β Πρὶν ἢ ἐξακοντίσετε κατ' αὐτῶν μετὰ τοσοῦτου θάρρους τοιαύτας κατηγορίας, ἐμελετήσατε τοῦλάχιστον ὅσον ἔδει τὴν ἱστορίαν; Ἀμφιβάλλω διότι ἐὰν ἐμελετᾶτε αὐτὴν θὰ ἐμάνθανετε ὅτι ἡ διὰ πατριαρχείων κυβερνήσις τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι ἔργον τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων, καὶ ἐπομένως θὰ ἐσε-

ἔσεθε τὸν θεσμόν τούτον· θὰ ἐμάνθανετε πρὸς τούτοις ὅτι ποτὲ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν οἱ ἐπίσκοποι δὲν εἶχον πολιτικὴν ἐξουσίαν, καὶ ὅτι ἀδικιώτατον εἶναι ν' ἀποδίδωνται αὐτοῖς σφάλματα μὴ πραχθέντα παρ' αὐτῶν.

β Πλὴν τούτου ποίους πατριάρχας ἐνοεῖτε; τοὺς ἀκμάσαντας ἀπὸ τῆς Ζ' ἑκατονταετηρίδος, ἧτοι ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Μουσουλμάνων εἰς τὴν Ἀνατολὴν; ἀλλὰ τότε ὁ συλλογισμὸς ὑμῶν δὲν εἶναι σπουδαῖος· τί ἴσχυον ταλαίπωροι χριστιανοὶ ποιμένες, καταδιωκόμενοι καὶ μαρτυροῦντες, κατὰ τοῦ θρηϊώδους δεσποτισμοῦ τῶν βαρβάρων καὶ ἐνθεομικῶν κατακτητῶν; Τὴν ὥραν αὐτὴν καθ' ἣν ἀπηγγελάτε τὴν ἀδικὸν κατηγορίαν, ὁκτὼ χιλιάδες ἀτρομήτων στρατιωτῶν, ὑπακούοντες εἰς τὴν ἀκλόνητον θέλησιν τοῦ Ναπολέοντος Γ', καὶ ἐνιτχυόμενοι ὑπὸ τῶν ἀνευφημιῶν καὶ τῆς ἐνθέρμου συμπαιδείας ἀπάσης τῆς Εὐρώπης, δὲν ἴσχυον ἐπὶ ἐπτὰ μῆνας νὰ νικήσωσι τὴν ἀντίστασιν ὀλίγων κακούργων καὶ τὴν δολιότητά τινων πασάδων, καὶ κατακρίνετε ἐπισκόπους ἀνευ δυνάμεως ὅτι δὲν κατέβαλον διὰ τῆς ἐξουσίας αὐτῶν τὴν ἐνθεομικὴν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους!

β Ὁμιλήσατε περὶ τῶν πατριαρχῶν τῶν πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν μουσουλμάνων; Ὁ συλλογισμὸς ὑμῶν δὲν εἶναι λογικὸς· διότι ἡ διαγωγή αὐτῶν ὑπῆρξεν ἀπαράλλακτος πρὸς τὴν τῶν πατριαρχῶν τῆς Ῥώμης, οἵτινες οὐδ' αὐτοὶ ἦσαν τότε κοσμικοὶ ἡγεμόνες.

β Ἡ θρησκευτικὴ ἐπιρροὴ ὑπῆρξε μάλιστα ἰσχυρότερα ἐν Ἀνατολῇ ἢ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ῥώμης κατὰ τοὺς ἐπτὰ πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας· οὐδὲ θὰ ἡγνοεῖτε τοῦτο ἐὰν εἴχετε ἀπλουστάτην καὶ γνῶσιν τῆς ἱστορίας τῆς ἐκκλησίας· θὰ ἐγινώσκετε δὲ καὶ τοῦτο ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξυβρίσετε τοὺς πατριάρχας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης χωρὶς νὰ προσβάλετε καὶ τοὺς τῆς Ῥώμης, ὧν ἦσαν τότε ἀδελφοὶ καὶ φίλοι. Ἀνάγνωτε τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου πρὸς τοὺς πατριάρχας τούτους, καὶ θὰ ἴδατε ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς Στ' ἑκατονταετηρίδος οἱ πάπαι τῆς Ῥώμης ἐσεβόητο ἔτι τοὺς πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς, ἀνεγνώριζον αὐτοὺς ὡς ἴσους, ἐθαύμαζον τὰς ἀρετὰς αὐτῶν, καὶ εἰς τὴν ἐνεργητικὴν αὐτῶν ἐπιρροὴν ἀπέδιδον τὰς προόδους τῆς ἐκκλησίας. Καταφρονούντες ἄρα τοῦ πατριάρχου τῆς Ἀνατολῆς, καταφρονήσατε τοὺς πρώτους πάπας, καὶ αἱ κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κατηγορίαι ὑμῶν τρέπονται καὶ ἐπὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν, ἧς λέγεσθε πιστὸν τέκνον.

β Λέγετε ὅτι ὁ τῶν πατριαρχῶν θεσμὸς ὑπῆρξεν ἄδοξος· ἀλλὰ περὶ τίνος δόξης ὁμιλεῖτε; Ὁ ὑπηρετῶν τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ καυχᾶται περὶ ἄλλου ἢ περὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Σωτῆρος; Πλὴν τῆς δόξης τοῦ νὰ ὑπηρετῆ τὴν Ἐκκλησίαν πρέπει νὰ ἐκζητῆ ἄλλην ὁ ἐπίσκοπος; Οἱ πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα ὑπὲρ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διετήρησαν τὴν πίστιν ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς παλαιότες πρὸς τὴν ἐνθεομικὴν τῶν βαρβάρων κατακτητῶν, καὶ ὑμεῖς μέμφεσθε τὸν θεσμόν αὐτὸν ὡς ἄδοξον; Καὶ ὅμως οἱ ἄνδρες οὗς ὑμεῖς περιφρονεῖτε εἰσὶν οἱ ἅγιοι Ἀθανάσιος καὶ Κύριλλος πατριάρχαι Ἀλεξανδρείας, ὁ ἅγ. Εὐστάθιος πατριάρχης Ἀντιοχείας,

ὁ ἅγ. Κύριλλος πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ὁ ἅγ. Γρηγόριος ὁ θεολόγος καὶ ὁ ἅγ. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ἰδοὺ οἱ καθ' ὑμᾶς ἀτιμάσαντες τὰς σελίδας τῆς ἱστορίας! Καὶ ἠνοήγησαν λοιπὸν τὰ χεῖλη ὑμῶν ὅπως ἐκφράσσει ταύτην συκοφαντίαν κατὰ τῶν μεγάλων ἐκείνων διδασκάλων!

β Οἱ πάπαι λοιπὸν ἅμα δὲ καὶ βασιλεῖς ὑμῶν ἐφώτισαν τὴν Ἐκκλησίαν ὡς οἱ πατριάρχαι ἐκείνοι, ὧν τὰ ἀθάνατα συγγράμματα εἰσὶν ἠχώ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ; Καὶ τί ἄλλο μετέδωκαν ἢ βοήθιας ἀνθρώπων τετυρωμένων καὶ ἐμμανῶς ἀγαπόντων τὴν ἐξουσίαν; τί ἄλλο ἢ ἔγγραφα ὅπου στρεβλοῦσι τὰς Γραφὰς ὅπως νομιμοποιήσωσι τὴν ἀνομίαν αὐτῶν ἀρχὴν καὶ ἀπατήσωσι τοὺς λαοὺς;

β Ἐὰν ἐμελετᾶτε τὴν δόξαν καὶ τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου, δὲν ἠθέλετε προφέρει τοιαῦτα παράδοξα. Ἀκούσατε τὸν Κύριον ὑμῶν ὅστις εἶναι καὶ ἐμὸς· αὐτὸς ἀπαντᾷ εἰς τὰς βλασφημίας ὑμῶν· αὐτὸς εἶπε τοῖς Ἀποστόλοις· « Οἴδατε ὅτι οἱ δοκούντες ἀρχεῖν τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν. ΟΥΧ ΟΥΓΙΩΣ ΔΕ ΕΣΤΑΙ ΕΝ ΥΜΙΝ (Μάρκ. Γ', 42, 49). Καὶ ὅμως ὑμεῖς ζητεῖτε ὑπὲρ ἐπισκόπου σκηπτρον βασιλικὸν καὶ ἐξουσίαν κοσμικὴν, καὶ ἀξιοῦτε ὅτι διὰ τὴν ἀντευαγγελικὴν αὐτὴν ἐξουσίαν ὁ ἐπίσκοπος οὗτος ὑπῆρξεν ἐνδοξος!

β Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπε πρὸς τούτους πρὸς τοὺς ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας· « Πᾶς ἐξ ὑμῶν ὃς οὐκ ἀποτάσσεται τοῖς ἐκείνου ὑπάρχουσιν, ΟΥ ΔΥΝΑΤΑΙ ΜΟΙ ΕΙΝΑΙ ΜΑΘΗΤΗΣ » (Λουκ. ΙΑ', 33). « Μὴ κτήσασθε χρυσὸν μηδὲ ἄργυρον » (Ματθ. Χ. 9), καὶ « οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεῖν καὶ μαμωνᾷ. » (αὐτ. Στ', 24). Καὶ ὅμως ὑμεῖς ζητεῖτε ὑπὲρ ἐπισκόπου κτήματα, φόρους, πλοῦτον, ὅπως ἐντροφᾷ ἐν πομπῇ καὶ λαμπρότητι βασιλικῇ, καὶ λέγετε ὅτι αὕτη εἶναι αὐτοῦ ἡ δόξα!

β Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπε πρὸς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Πέτρον· « Ἀπόστρεφόν σου τὴν μάχαιραν εἰς τὸν τόπον αὐτῆς· πάντες γὰρ οἱ λαβόντες μάχαιραν ἐν μαχαίρᾳ ἀπολούνται· ἢ δοκεῖς ὅτι οὐ δύναμαι ἄρτι παρκαλέσαι τὸν πατέρα μου, καὶ παραστήσει μοι πλείους ἢ δώδεκα λεγεῶνας ἀγγέλων; » (αὐτ. ΚΣΤ', 52, 53). Καὶ ὅμως ὑμεῖς ζητεῖτε ὑπὲρ ἐπισκόπου τρόπους διατηρήσεως ὀλοκληρῶν στρατῶν, ἵνα ὑπερασπίσετε αὐτόν τε καὶ τὸ βασίλειον αὐτοῦ διὰ τῆς μαχαίρας!

β Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπε πρὸς τούτους· « Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμὶ πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος » (Ματθ. ΚΗ', 20). Καὶ ὅμως ὑμεῖς οἱ ὀνομαζόμενοι χριστιανοὶ, οἱ ἀξιοῦντες ὅτι ὑπερασπίζετε τὴν θρησκείαν, τολμάτε καὶ διῆχυρίζεσθε ὅτι ἡ ἀντίληψις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀνίσχυρος, ὅπως προστατεύσῃ τὴν Ἐκκλησίαν, ὅτι ὅπως ἡ ὑπεράσπισις ὑπάρξῃ δραστηρία, ἀπαιτεῖται ἀναποφεύκτως δύναμις ἀνθρωπίνη, ὑλικὴ, κτηνώδης, φανικῆ, δύναμις λογῶν καὶ πυροβόλων! Πῶς τολμάτε νὰ ὁμιλήτε ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας, ὅταν ἀποδεικνύετε δημοσίᾳ

«τι δὲν πιστεύετε εἰς τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Θεανθρώπου ;

« Ομολογήσατε ἄρα, κύριε, ὅτι οὐδὲν κοινὸν μεταξὺ τοῦ ὑμετέρου εὐαγγελίου καὶ τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς κανόνα ἔχει τὸ τοῦ Χριστοῦ, ἐπόμενον εἶναι νὰ ὑβρίζεται παρ' ὑμῶν, διότι δὲν περιβάλλεται μετὰ τῆς δόξης ἐκείνης, μετὰ τοῦ κοσμικοῦ πολιτισμοῦ ἠν' ἀγαπάτε μὲν καὶ θαυμάζετε, ὅστις ὅμως οὐδὲν ἔχει τὸ κοινὸν μετὰ τῆς δόξης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας.

« Οἱ πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς, καταγινόμενοι ἀδιακόπως εἰς τὴν πνευματικὴν ὁδηγίαν τοῦ ποιμνίου αὐτῶν, οὐδέποτε ὠδήγησαν στρατούς· οὐδέποτε ἀνέβησαν εἰς τὰς ἐπάλλξεις κρατοῦντες μάχαιραν καὶ τὰς χεῖρας ἔχοντες καθημαγμένους διὰ χριστιανικοῦ αἵματος· οὐδέποτε διήγειραν τοὺς λαοὺς κατὰ τῶν ἡγεμόνων, οὐδὲ τοὺς ἡγεμόνας κατὰ τῶν λαῶν αὐτῶν· οὐδέποτε ἐπάτησαν ἐπὶ βασιλεῖς· οὐδέποτε ἐγένοντο γνωστοὶ ἐπὶ διπλωματικῆς πανουργίας· οὐδέποτε ἐπλούτησαν δι' ἀρπαγῶν, οὐδὲ ὑπέγραψαν διὰ τῆς δεξιᾶς αὐτῶν, ἥτις νὰ εὐλογῆ μόνον ἐπίσταται, ἀφορισμοὺς καὶ φόνους κατὰ πόλεων καὶ ἐθνῶν ὀλοκλήρων· οὐδέποτε ἔφεραν σκῆπτρον ἢ στέμμα· οὐδέποτε ἔζησαν μεταξὺ πολυκριθμοῦ, πολυτελοῦς καὶ διεφθαρμένης αὐλῆς· οὐδέποτε ἐπώλησαν τὰ θεῖα, οὐδ' ἐπενόησαν φορολογίας ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, οὐδέποτε συνέστησαν ἱεροδικεῖα ἵνα καταδικάζωσιν αἰρετικούς εἰς πυρᾶν, καὶ ἐπὶ τέλους οὐδέποτε καθιέρωσαν νέα δόγματα ἀξιοῦντες ὅτι εἰσὶν ἀναμάρτητοι.

« Ἐξ ἐναντίας διετήρησαν ἀκεραίαν τὴν παρακαταθήκην τῆς πίστεως· καὶ οἱ σεβόμενοι αὐτοὺς πιστοὶ, συνεργόμενοι πᾶσι αὐτῶν ἀκούουσι τὴν διδασκαλίαν καὶ εὐλαβοῦνται τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν. Οἱ πάπαι καὶ οἱ ἔχοντες τὸσαύτην δόξαν, ἀπέκτησαν ποτε τὴν αὐτὴν ἰσχύν; Ἰμεῖς αὐτοὶ ὁμολογεῖτε ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἐταπεινώθη λέγοντες· « ὅπως διευθυνοῦν τὸ σκάφος τοῦ ἀποστόλου Πέτρου διὰ μέσου τῶν σκοπέλων, ἀναπετάσατε ἀντὶ ἰστίων τὸν μελισσοστικτὸν μανδύαν. Ἄφεςτε τὸ ξίφος τῆς Γαλλίας εἰς χεῖρας Ναπολέοντος τοῦ Γ' ». « Καὶ ὡραία μὲν καὶ εὐχόχοι εἶναι, κύριε, ἡ φράσις ὑμῶν, ἀλλ' ὑπὸ τὰ κάλλος αὐτῆς ἀνακαλύπτομεν τὴν ἀλήθειαν ταύτην· ὅτι τὸ παπικὸν ἀξίωμα, ὅπως διερρυθμίσθη ὑπὸ χιλιετῶν καταχρήσεων, μόνον διὰ δυνάμεως ὕλικῆς δύναται νὰ ὑποστηριχθῆ, καὶ ὅτι ἡ πρὸς Θεὸν ἐλπίς ὑπὲρ αὐτοῦ εἶναι ὅλως ματαία. Ὅθεν, ἐπειδὴ ὁ χριστιανὸς ὁμιλῶν περὶ τῆς θείας ἀντιλήψεως δὲν λέγει ποτὲ ὁ Θεὸς ἡν' δύναται, πρέπει νὰ εἴπτε ὑμεῖς, κύριε, ὁ Θεὸς δὲν θέλει.

B'.

« Ἐλθωμεν ἤδη καὶ ἐπὶ τὰς κατηγορίας ὅσας ἐξετύσεσθε κατὰ τοῦ αυτοκράτορος τῆς Ῥωσίας· καὶ μὲν ὁ εὐσεβὴς οὗτος ἡγεμὸν δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς ἐμῆς ὑπερασπίσεως, ἐγὼ ὅμως ἐκπληρῶ καθήκον ἀνασκοπῶν ὑμᾶς.

« Εἶπατε ὅτι ὁ αυτοκράτωρ δύναται νὰ ὀνομασθῆ ἐν Ῥωσίᾳ ἀρχιερεὺς ἅμα καὶ βασιλεὺς.

« Ὅταν, κύριε, ἀποφασίξῃ τις νὰ ὀμιλήσῃ περὶ πράγματος σπουδαίου ἀναγομένου εἰς ζητήματα ἐκ τῶν τῆς ἀνωτέρας τάξεως, καὶ ἐνοχοποιῶντος τὰ αἰσθητά ἐξήκοντα ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, πρέπει νὰ εἶναι βέβαιος περὶ αὐτοῦ. Εἴσατε ὑμεῖς; οὐχί, οὔτε εἴσατε οὐδὲ δύνασθε νὰ εἴσατε.

« Ὁ ἀξίωσις νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῆς θρησκείας πρέπει νὰ ἔχῃ γνώσεις τινὰς θεολογικὰς ὥστε νὰ μὴ ἀγνοῇ ὅτι ἀρχιερεὺς εἶναι ἀξίωμα ἱερατικὸν διδόμενον διὰ χειροτονίας. Λέγετε λοιπὸν ὅτι ὁ αυτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας εἶναι ἱερεὺς κατὰ τὴν ἀκριβῆ σημασίαν τῆς λέξεως· ἀλλὰ γελοιωτέρα γνώμη ὑπάρχει ἄλλη;

« Ἡ μήπως ὀνομάζοντες αὐτὸν ἀρχιερεὺς ἐννοεῖτε ὅτι εἶναι ἀρχηγὸς τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας; Τὸν μῦθον τοῦτον ἐπλασε καὶ ὑπεστήριξεν εὐσταθῶς τὸ υπερόρειον (ultramontain) κόμμα ὅπως βεβαιώσῃ ὅτι καὶ ἄλλος πλὴν τοῦ πάπα ἔχει διπλὴν ἐξουσίαν, πνευματικὴν τε καὶ κοσμικὴν· ἀλλὰ καὶ ἡ γνώμη αὕτη εἶναι σαθρά.

« Ὁ ἀρχηγὸς μιᾶς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ εἶναι ἱερεὺς, ὡς μόνου τοῦ χαρακτήρος τούτου δίδοντος αὐτῷ δικαίωμα ἀρχηγῶ ἢ μᾶλλον ποιμνίου· διότι ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία, κατὰ τὰς ἐντολάς τοῦ Χριστοῦ, ἓνα καὶ μόνον ἀρχηγὸν ἔχει, αὐτὸν τοῦτον τὸν Χριστὸν, καὶ οὐδεὶς χριστιανὸς δύναται νὰ οἰκαιοποιηθῆ τὸν τίτλον τοῦτον. Διὰ δὲ τῆς χειροτονίας μόνως χορηγεῖται τὸ δικαίωμα τοῦ διδάσκειν, τοῦ τελεῖν τὰ θεῖα μυστήρια, τοῦ ὀρίζειν τὰ δογματικὰ ζητήματα κατὰ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν ἐννοιαν, καὶ τοῦ ἀποφαίνεσθαι περὶ τῶν ζητημάτων τῆς Ἐκκλησιαστικῆς πειθαρχίας. Ἐὰν ὁ αυτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας δὲν οἰκαιοποιῆται οὐδὲν τῶν δικαιωμάτων τούτων, ἄρα δὲν εἶναι οὔτε ἀρχηγὸς οὔτε ποιμὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Οἰκαιοποιεῖται αὐτὰ, τελεῖ τὰ θεῖα μυστήρια; ὀρίζει τὰ δόγματα; ἀποφαίνεται περὶ Ἐκκλησιαστικῆς πειθαρχίας; Οὐχί. Διὰ τί λοιπὸν ἀξιοῦτε ὅτι εἶναι ἀρχιερεὺς ἅμα καὶ ἡγεμὸν; ἄρα διότι προστατεύει τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ῥωσίας; ἀλλὰ ὁ Ναπολέων Γ' δὲν προστατεύει ὡσαύτως τὴν τῆς Γαλλίας; εἶναι λοιπὸν καὶ αὐτὸς ἀρχιερεὺς καὶ βασιλεὺς;

« Ὑμεῖς αὐτοὶ, κύριε, προτρέπετε τὸν Ναπολέοντα νὰ μὴ ἀποσύρῃ τὴν προστασίαν αὐτοῦ, ἥτις συντηρεῖ τὸν πάπα ἐν τῷ Ὀδατικῶ. Ἄρα θέλετε νὰ πράξῃ ὁ ἡγεμὸν τῆς Γαλλίας ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης, ὅτι καὶ ὁ τῆς Ῥωσίας ὑπὲρ τῆς τοῦ ἰδίου αὐτοῦ τόπου! Διὰ τί ἔχετε δύο μέτρα καὶ δύο σταθμὰ; Τὸ παρελθὸν ἔτος εἶπατε πρὸς τὸ Βουλευτικὸν σῶμα τὴν 12 Ἀπριλίου ταῦτα· « Ὁ αυτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας διευθύνει τὰς συνειδήσεις καὶ τὰ πράγματα, » καὶ δὲν εἶπατε αὐτὸ πρὸς ἔπαινον τοῦ Ῥώσου ἡγεμόνος· διὰ τί λοιπὸν προτρέπετε σήμερον τὸν ἴδιον ὑμῶν ἡγεμόνα νὰ πράξῃ ὅτι κατακρίνετε; Ὑποστηρίζοντες ἐν Ῥώμῃ τὴν ἐξουσίαν τοῦ πάπα, ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας, δὲν βιάζεστε τὴν συνείδη-

σιν αὐτὴν τῶν Ἱταλῶν, καὶ δὲν διευθύνετε συγχρόνως τὰ πολιτικὰ πράγματα; Ἐρωτῶ καὶ πάλιν ὑμᾶς· διὰ τί ἔχετε δύο σταθμὰ καὶ δύο μέτρα;

« Εἶναι τοῦλάχιστον ἀλλοθὴς ὅτι ὁ αυτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας διευθύνει τὰς συνειδήσεις τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ, σφετεριζόμενος δικαίωματα ἀνήκοντα μόνοις τοῖς ἐπισκόποις;

« Προσέξατε καλῶς, κύριε, διότι θέλω ἐπικαλεσθῆ μαρτυρίας, ἱκανὰς νὰ χειραγωγήσωσιν ὑμᾶς ὡς πρὸς τὸ ζήτημα περὶ οὐ ἀπεφάνητε μετὰ τόσας ἐπιπολαιότητος.

« Ἡ Κατήχησις τῆς καθολικῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἡ κυρωθεῖσα ὑπὸ τῆς ἱερᾶς Ῥωσικῆς Συνόδου, καὶ τῆς ΑΥΓΗΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ εἰσαχθεῖσα εἰς τὰ δριμύσια σχολεῖα, ἰδοὺ τί διδάσκει περὶ Ἐκκλησίας, περὶ τοῦ ἀρχηγῶ αὐτῆς καὶ περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας.

« ΕΡ. Διὰ τί ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία;

« ΑΠ. Διότι παριστᾷ ἐν μόνον πνευματικὸν σῶμα, ἐμφυχοῦμενον ὑπὸ ἐνὸς καὶ μόνου θεοῦ πνεύματος, καὶ ἓνα μόνον ἀρχηγὸν ἔχει, τὸν Χριστόν.

« ΕΡ. Δὲν ἀντιβαίνει εἰς τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας ἡ ὑπαρξίς τῶν ἀπ' ἀλλήλων κευχωρισμένων καὶ ἀνεξαρτήτων Ἐκκλησιῶν, ὡς τῶν τῆς Ἱερουσαλήμ, τῆς Ἀντιοχείας, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ῥωσίας;

« ΑΠ. Αἱ Ἐκκλησίαι αὗται εἰσὶ μὲν κευχωρισμέναι, ἀλλὰ μέλη τῆς μιᾶς καὶ οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐξωτερικὴ αὐτῶν διοίκησις δὲν ἐμποδίζει τὴν κατὰ πνεῦμα ἐνωσιν αὐτῶν ὡς μελῶν μετὰ τοῦ ὅλου καὶ μόνου σώματος τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας. ἀρχηγὸν ἐχούσης τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ ζωογονουμένης ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ καὶ μόνου πνεύματος τῆς πίστεως καὶ τῆς χάριτος. »

« Ἰδοὺ τί διδάσκει ἡ Κατήχησις περὶ τε τῆς ὑποταγῆς εἰς τὸν αυτοκράτορα, καὶ περὶ τοῦ χωρισμοῦ τῶν δύο ἐξουσιῶν τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς κοσμικῆς.

« Ἐρμηνεύουσα δὲ τὴν πέμπτην ἐντολὴν λέγει·

« ΕΡ. Ἰπὸ τὸ ὄνομα πατρός καὶ μητρός ἡ πέμπτη ἐντολὴ ἐννοεῖ τινα ἄλλον;

« ΑΠ. Ἄ— τὸν ἡγεμόνα τοῦ τόπου καὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν, διότι ἕκαστον ἔθνος πρέπει νὰ ὁμοιάξῃ μεγάλῃν οἰκογένειαν ἣς πατὴρ εἶναι ὁ ἡγεμὸν, τὰ δὲ μέλη τέκνα τῆς πατρίδος καὶ τοῦ ἡγεμόνος.

« Ἐ— Τοὺς ποιμένας τοῦ πνευματικοῦ ποιμνίου ἐν οἷς ζῶμεν καὶ αὐξανόμεθα πνευματικῶς, διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν μυστηρίων, ὧν αὐτοὶ εἰσὶ διανομεῖς τεταγμένοι παρὰ Θεοῦ.

« ΕΡ. Πῶς περιγράφει ἡ ἱερά Γραφὴ τὰ καθήκοντα τοῦ χριστιανοῦ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τοῦ τόπου;

« ΑΠ. Ὅτι ἕκαστος πρέπει νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὰς ἀνωτέρας ἐξουσίας, « οὐ γὰρ ἐστὶν ἐξουσία εἰμὴ ἀπὸ Θεοῦ » (Πρὸς Ῥωμ. II', I') « Ἀπόδοτε τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. (Ματθ. IB, 24).

« ΕΡ. Ὀρίζει ἡ Γραφὴ ποῖα τὰ καθήκοντα τοῦ χριστιανοῦ πρὸς τοὺς πνευματικούς ἡμῶν ποιμένας;

« ΑΠ. « Πειθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπέκουετε· αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ὡς λόγον ἀποδώσαντες » (Πρὸς Ἐβρ. II', 17).

« Ἰδοὺ ἐπὶ τέλους περίοδος τῆς αὐτῆς Κατήχησεως διδάσκουσα ὅτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ῥωσίας, ἡ διεύθυνσις τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως ἀνήκει εἰς μόνους τοὺς ποιμένας, καὶ ὅτι δὲν ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ περὶ τούτων οἱ ἡγεμόνες.

« ΕΡ. Τί πρέπει νὰ γίνεταί εἰ ποτε οἱ κύριοι ἢ οἱ ἀνώτεροι ἀπαιτήσωσι τι ἐναντίον τῆς πίστεως καὶ τοῦ θεοῦ νόμου;

« ΑΠ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρέπει ν' ἀπαντῶμεν αὐτοῖς ὅτι καὶ οἱ Ἀπόστολοι πρὸς τοὺς ἄρχοντας καὶ πρεσβυτέρους τῶν Ἰουδαίων· « Εἰ δίκαιόν ἐστὶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν ἀκούειν μᾶλλον ἢ τοῦ Θεοῦ » (Πράξ. Δ', 19), καὶ νὰ ὑποκύπτωσιν εἰς τὰς συνειδήσεις, ὑπομένοντες ὑπὲρ τῆς πίστεως· καὶ ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ, ὅτι καὶ ἂν συμβῇ. »

« Ἐρωτῶ λοιπὸν πάντα ἄνθρωπον εἰλικρινῆ· εἶναι δυνατόν νὰ διασχθῇ ὁ ἀπόλυτος χωρισμὸς τῶν δύο ἐξουσιῶν κατὰ τρόπον καθαριώτερον, σαφέστερον καὶ ἐπιστημότερον; ἢ περιέχει ἡ διδασκαλία αὕτη ἔστω καὶ σκιάν τῆς συγχύσεως ἣν τὸ μὲν εὐαγγέλιον ἀποδοκιμάζει, ὁ δὲ πάπας Γελάσιος ὀνόμασεν ἐθνικὴν καὶ σατανικὴν;

« Ἐπὶ τέλους ἀναφέρω τοὺς λόγους συμπολίτου μου γνωστοῦ ἐπὶ σοφίᾳ καὶ θρησκευτικῇ ἀρετῇ. Εὐρίσκω δὲ αὐτοῦς ἐν τινι φυλλαδίῳ δημοσιευθέντι εἰς ἀπάντησιν διαβεβαιώσεων ὁμοίων ταῖς ὑμετέραις, ἃς ἐξέδοτο ὁ γνωστὸς νομιμόφρων Κ. Λωραντί, συντάκτης τῆς μοναρχικῆς Ἐνώσεως (4). Καὶ ἐντονοὶ μὲν εἰσὶν οἱ λόγοι ἐκεῖνοι, ἀλλὰ τοῦτο ἀποδεικνύει τὴν ἀκλόνητον πεποίθησιν τοῦ γράψαντος. « Δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἀναγνωρίζομεν ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας εἴτε πνευματικόν, εἴτε κοσμικόν. Ὁ Χριστὸς εἶναι ἀρχηγὸς αὐτῆς, καὶ πλὴν τούτου οὐδένα ἄλλον ὁμολογεῖ. Καὶ μὲν δὲν κατηγορῶ τὸν Κ. Λωραντί ἐπὶ συκοφαντίᾳ, διότι πιθανῶς τὸ σφάλμα αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀκούσιον, ὁ δὲ καὶ πιστεύω ὡς πολλάκις καὶ ἄλλους ξένους ἀκούσας τὰ αὐτὰ λέγοντας· μικρὰ ὅμως σκέψις ἀρκεῖ νὰ διασκεδάσῃ αὐτό. Ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας ὁ αυτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας; ἀλλὰ πρὸς Θεοῦ, τίνος Ἐκκλησίας; τῆς ὀρθοδόξου ἢς εἴμεθα μέλη; τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν κυβερνουμένων ὑπὸ πατριαρχῶν, τῆς Ἐκκλησίας τῆς κυβερνουμένης ὑπὸ τῆς Συνόδου τῆς Ἑλλάδος, καὶ τῶν ἐν Αὐστρίᾳ ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν; τοιοῦτον μέγαν παραλογισμόν οὔτε παχυλωτάτη ἀγνοία παραδέχεται. Ἡ μήπως ὑποτίθεται ὁ αυτοκράτωρ ἀρχηγὸς τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας; ἢ Ῥωσικὴ ὅμως Ἐκκλησία δὲν εἶναι Ἐκκλησία ἰδιαιτέρα, ἀλλ' ἐπισκοπὴ ἀνήκουσα εἰς τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησίαν. Καὶ τούτου οὕτως ἔχοντος, ἄρα ὁ αυτοκράτωρ εἶναι ἀρχηγὸς ἐπισκοπῆς, ὑποκείμενος;

(4) Quelques mots par un chrétien orthodoxe sur les communications occidentales, à l'occasion d'une brochure de M. Laurentie.—Paris, 1853. Καὶ ἡ Ῥωσικὴ κατήχησις εἰς τὴν παρατίμηται ὁ συγγραφεὺς τῆς ἀνωτέρω ἀπαντήσεως μεταφράσθη καὶ ἐδημοσιεύθη τὸ 1851 ἐν Παρισίοις.

εις τὴν δικαιοδοσίαν τῶν γενικῶν διοικήσεων τῆς Ἐκκλησίας· οὐδεμία ἄλλη ἐρμηνεΐα ὑπάρχει. Ἴνα παραδεχθῶμεν ὡς ἀρχηγὸν ὄρατὸν τῆς ἐκκλησίας τὸν ἡμέτερον ἡγεμόνα, πρέπει νὰ ἐκλέξωμεν τούτον ἢ ἐκείνον τὸν παραλογισμόν.

» Ἐννοεῖτε, κύριε, ὅτι ἡ ἔντονος αὐτῆ ἀπάντησίς μου σκοπὸν δὲν ἔχει ὑμᾶς προσωπικῶς, διότι οὐτ' ἔχω τὴν τιμὴν νὰ γνωρίζω ὑμᾶς· ἠθέλησα μόνον νὰ ὑπερασπίσω τὴν Ἐκκλησίαν μου καὶ τὸν ἡγεμόνα τῆς πατρίδος μου, εἰς δὲ τὴν ὑπεράσπισιν ταύτην εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἐνδιατρίψω μετὰ τόνου καὶ πεποιθήσεως.

ΜΑΡΘΑ Η ΑΕΙΚΙΝΗΤΟΣ.

(Τέλος. Ἦθε φυλλῶδ. 265, 266, 267 καὶ 268).

—οοο—

Ἀλλὰ δὲν ἤρκει μόνον ν' ἀποφασίσῃ ὅτι δὲν θὰ γίγη ποτὲ κυρία Σαβὶν, ἔπρεπε καὶ νὰ τηρήσῃ τὴν ἀπόφασιν καὶ νὰ πείσῃ καὶ αὐτὸν τὸν Ὀλιβιὲ νὰ παύσῃ ἀγαπῶν αὐτήν. Διήλθε λοιπὸν τὴν νύκτα συλλογιζομένη πρὸ πάντων πῶς νὰ τὸν ἀποφύγῃ, καὶ μάλιστα νὰ μὴ τὸν ἀπαντᾷ εἰς μέρη μεμονωμένα, ὅπου αἱ ἀμοιβαῖαι ἐξηγήσεις γίνονται εὐκολώτερον· ὅθεν δὲν ἐπεχείρει πλέον μακροὺς περιπάτους, οὐτ' ἐπεσκέπτετο τὴν λίμνην, ἀλλὰ διὰ μιᾶς ἀφῆρσεν ἀπὸ τὸν βίον τῆς τὸ καλῆτερον θέλητρον του. Ἴσως ὁ Σαβὶν θὰ τὴν ἐμέμφοτο ἐπὶ ἀδιαφορίᾳ ἢ καὶ ἐρωτικῆ ἰδιοτροπίᾳ· ἀλλὰ τί ἂν ἐπετύγγανε τὸν σκοπὸν τῆς; Ἐπάτησε λοιπὸν ἀνδρικῶς τὴν ὁδὸν ἐκείνην κατα τὴν ὁποίαν ἀνὰ πᾶν βῆμα ἀπῆντα ἀκάνθας. Ὁ Σαβὶν δὲν τὴν ἐγνώριζε πλέον· πολλάκις τὴν εἶλεπε μακρόθεν ἀπορῶν καὶ λυπούμενος, ἐνῶ αὐτὴ ἀπέφυγε νὰ τὸν ἴδῃ, καθόσον μάλιστα ἡ λύπη τὴν ὁποίαν ἤρμηνευον οἱ ὀφθαλμοὶ του κατεσπάραττον τὴν καρδίαν τῆς. Δις ἢ τρίς ἐδοκίμασεν ἐκεῖνος νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ὁμιλίαν τὴν ὁποίαν εἶχαν διακόψει εἰς τὴν λίμνην· ἀλλ' ἐκείνη ἀπέφυγεν αὐτήν, ὥστε οὔτε ὁ Σαβὶν ἠθέλησε πλέον νὰ ἀνανεώσῃ ἀπόπειραν κακῶς ἀμειψθεῖσαν· ἡ Μάρθα ἐνόησεν ὅτι ἔπασχε διὰ τοῦτο ὁ νέος, καὶ παρ' ὀλίγον πολλάκις ἐνέδ· δὲν ἢ σταθερότης, ἐὰν δὲν ἔτρεχε πλησίον τῆς Μαρίας.

Μίαν τῶν ἡμερῶν, κατὰ τὴν ὥραν τοῦ προγεύματος ἡ Μάρθα παρουσιάσθη φέρουσα ἔνδυμα μεταξωτὸν καὶ λαμπρῶς καλλωπισμένη. Ὁ δὲ Σαβὶν, ὅστις ἔτυχε νὰ εἶναι ἐκεῖ, ἀφῆκε φωνὴν ἰδὼν τοιαύτην κομψότητα· ἀλλὰ καὶ ἡ μαρία στρέψασα τὴν κεφαλὴν·

— Τί τρέχει; ἠρώτησε. Σὲ βλέπω σήμερον ἐνδυμένη ὅπως ἄλλοτε εἰς Ραμβουλιέ·

— Ἐβαρύνθη, ἀπεκρίθη ἡ Μάρθα, νὰ φορῶ ἀδιακόπως μάλλινα φορέματα τὸν χειμῶνα, καὶ λινατὸ καλοκαίρι. Ἐσκάλισα εἰς τὰ κιβώτιά μου, διόρθωσα αὐτὰ τὰ φορέματα, καὶ τώρα ἰδοὺ ἐγὼ νεωτέρα δέκα χρόνους.

Εἶπε καὶ ἐλθοῦσα εἰς κάτοπτρον ἐχαίρετίσεν αὐτὴ ἑαυτήν· λύπη ἐξωγραφῆθη εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Σαβίν·

— Πάντα ἡ ἰδία! ἀνερώνησεν ἡ Μαρία.

Καὶ ἐκάθησαν εἰς τὸ πρόγευμα ὄχι πολλὰ εὐθυμοί· ἡ Μάρθα μόνη ἦτο ζωηρά· ὠμίλει ἀδιακόπως, καὶ ἐφαίνετο χαίρουσα ὅταν ἤκουε τὸ ψιθύρισμα τοῦ μεταξωτοῦ τῆς ἐνδύματος. Μετὰ δὲ τὸ πρόγευμα τὸ ὁποῖον δὲν παρετάθη πολὺ, ἐπαίξε κύμβαλον με τόνον ὁστῶν ὥστε ἀντήγει ὅλη ἡ οἰκία· ἡ Ἐλένη ἐφάνη ὀπισθεν τοῦ παραθύρου καὶ χειροκροτήσασα εἶπεν·

— Εὔγε! ἰδοὺ μουσικὴ ἡ ὁποία θὰ ἠρέθιζε καὶ τῆς ὄρνιθός μου τὴν ὄρεξιν διὰ νὰ χορεύσῃ.

Ἡ Μάρθα ἐξῆλθε μετὰ μικρὸν κατακοκκίνους ἔχουσα τὰς παρειάς· παρακολούθησας δὲ αὐτὴν ὁ Σαβὶν ἠρώτησεν·

— Εἶναι ἀληθινόν, κυρία, ὅτι σὰς εὐχαριστεῖ τὸ ἔνδυμα τοῦτο;

— Ἀληθέστατον· διὰ τί νὰ εἰπῶ ψεύματα; ἀπεκρίθη ἡ Μάρθα ἔχουσα δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς·

— Ἐὰν ἐτόλμων νὰ ἐξηγήσω ὅλην μου τὴν ἰδέαν θὰ ἔλεγα ὅτι δὲν μ' ἐφαίνετο πρό τινων μνηῶν ὅτι ὠμιλήσαμεν εἰς τὴν λίμνην ὅτι ἠσθάνεσθε τὴν αὐτὴν εὐχαρίστησιν· ἐνθυμεῖσθε;

— Μάλιστα· ἀλλ' ἐνόμιζα τότε ὅτι ἦμιν ἀνδρικωτέρα· ὅταν ὅμως ἠνοιξα τὰ κιβώτιά μου δὲν ἠξέρω τί καπνὸς ἀνέβη εἰς τὴν κεφαλὴν μου, καὶ ἐθύθησιν τὰ χέρια μου εἰς τὰ παλαιὰ μου ἔνδυμα με εἶδος ἀνεξηγήτου μέθης· ἔκτοτε ὁ νοῦς μου πλανᾷται· χοροὺς βλέπω εἰς τὸ ὄνειρόν μου, ἀκούω μουσικὴν, τὸ αἷμά μου βράζει, καὶ ὅταν ἐξυπνῶ ἀποστρέφομαι τὴν ἐξοχὴν.

— Τὴν ἐξοχὴν ὅπου ἐγὼ ἀπάντησα τὴν εὐτυχίαν! Ἡ Μάρθα ἠσθάνθη σπασματομένη τὴν καρδίαν τῆς.

— Ναί, εἶπε, χθὲς ἐνόμιζα τὸν ἐαυτόν μου εὐτυχή· σήμερον ὅμως τὰ δάση, τὰ βουνα, αἱ κοιλάδες με εἶναι ἀνυπόφερτα. Δὲν ἤμπορεῖ τις νὰ κυριεύσῃ τὰς ὀρμάς του· ὑποτάσσεται εἰς αὐτάς.

Καὶ ἐσιώπησαν· εἶχαν φθάσει εἰς σειράν δένδρων ὅθεν ἐφαίνετο ὅλον τὸ ὑποστατικόν· ἡ Μαρία ἐκάθητο πλησίον παραθύρου ἀνοικτοῦ, καὶ ἐφαίνετο ἔξωθεν ἡ κεφαλὴ τῆς κύπτουσα ἐπὶ ἐργοχειρῶν· ἀλλὰ μετὰ μικρὸν ἐσηκώθη καὶ ἤρχισε νὰ παίξῃ μουσικὴν. Ὁ ἀνεμὸς ἔφερεν εἰς τὰς ἀκοάς των τοὺς γλυκεῖς ἤχους τοῦ κυμβάλου· ἀκτὶς ἡλίου ἐφώτιζε τὸ πρόσωπόν τῆς, καὶ κλῆμα δροσερὸν κρεμάμενον περίξ αὐτῆς, περιζώνωνεν αὐτὸ ὡς διὰ στέμματος κινητοῦ.

— Ἰδέτε τὴν ἀδελφὴν μου, εἶπεν ἡ Μάρθα, ἔμεινεν ὅπως τὴν ἔπλασεν ὁ Θεός, ταπεινὴ, ἀφιερωμένη εἰς τὸ χρέος τῆς, ἀγαπῶσα ἐκείνους οἱ ὁποῖοι τὴν ἀγαποῦν, ζητοῦσα τὴν σκιάν καὶ περιορίζουσα τὸν ὀρίζοντά τῆς εἰς πράγματα τὰ ὁποῖα ἤμπορεῖ νὰ φθάσῃ ἡ καρδία τῆς. Οὐτε κοπιᾷ, ἀλλ' οὐτε ἐπαναστατεῖ ἡ καρδία τῆς. Κλείσει τὸ πτηνὸν τοῦ θάσους εἰς κλωβίον, θρέψῃ το με τὴν τροφὴν τὴν ὁποίαν προτιμᾷ, με τὰ ἔντομα τὰ ὁποῖα κυνηγᾷ εἰς τὸν χορὸν, κάμε το φωλεῶν ἀναπαυτικώτατην, σώσῃ το ἀπὸ τὸν κίνδυνον τοῦ κυνηγοῦ ἢ τοῦ ἰερακος, καὶ ἀνοιξέ

μετὰ ταῦτα τὴν θύραν τοῦ κλωβίου· διὰ μιᾶς πετᾷ καὶ γίνεταί ἄφαντον! Πολλὸ φοβοῦμαι ὅτι ἐγὼ εἶμαι αὐτὸ τὸ πτηνόν. Τὸ κλωβίον εἶναι ὠραῖον, δροσερὸν τὸ καλοκαίρι, ζεστὸν τὸν χειμῶνα. . . ἀλλὰ ἐνθυμοῦμαι τοὺς Παρισίους.

— Φθάνει, ἀνέκραξεν ὁ Σαβὶν.

— Καὶ διὰ τί; ἠρώτησε με φωνὴν ἔντονον· μή πως ἐγὼ ἐπλασα τὰ αἰσθήματά μου; Ἐὰν εἶναι ἰσχυρότερα τῆς καρτερίας μου τῆς ὁποίας τὰ θαύματα ἴδετε τὰς πρώτας ἡμέρας, τότε θ' ἀναχωρήσω, θὰ ἐπιστρέψω εἰς τὸν κόσμον τὸν ὁποῖον ἀπέφυγα, καὶ ἐκεῖ θὰ κορέσω τὴν δίψαν τῶν διασκεδάσεων ἡ ὁποία με καταφλέγει.

— Καὶ θὰ σὰς χάσωμεν. . . θὰ σὰς χάσω ἐγὼ! Ἡ καρδία τῆς ἐπαλλε δεινῶς· ἀλλὰ προσποιηθεῖσα ὅτι δὲν ἤκουσε τὴν τελευταίαν λέξιν·

— Ἄ! ἀπεκρίθη, τὸ ταξίδι δὲν εἶναι ἀποικία. . . οὔτε χωρίζεται τις ἀπὸ τοὺς φίλους του διότι πηγαίνει εἰς τὸν χορὸν· ἡ Μαρία θὰ σὰς λέγῃ τὰ κατ' ἐμέ.

Καὶ περιήρχετο κόπτουσα ἄνθη, ἐνῶ ἐκεῖνος ἐπεριπάτει πλησίον τῆς. Ἐὰν ὁ Σαβὶν παρετήρει καλῶς θὰ εἶλεπεν ὅτι δὲν τὰ ἔκοπτε κατ' ἐκλογὴν, ἀλλὰ τὰ συνέτριβε κατὰ τύχην· τὰ δάκρυα τὴν ἐπιγιγαν. Δὲν συνέτριψε με τὰς ἰδίας τῆς χεῖρας εἰς τὴν καρδίαν τῆς τὰ ἄνθος τοῦ ἰδανικοῦ ἐρωτος· τὸ ὁποῖον ἀπαξ μόνον ἀνθεῖ;

Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἡ Μάρθα ἐξετέλεσε τὸν σκοπὸν τῆς. Γραῖά τις φίλη τὴν εἶχε παρακαλέσει ἄλλοτε νὰ διατρίψῃ παρ' αὐτῆ ἡμέρας τινάς· ἐπανελάβε δὲ τὴν πρότασίν τῆς δι' εὐμενεστάτης ἐπιστολῆς, ἐνῶ ἔπασχε δεινῶς ἡ καρδία τῆς Μαρίας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Νικόλαος ἐφρόντιζεν ἐπιμελῶς τὰ τῆς ἐξοχῆς, ἡ ἀπουσία τῆς δὲν θὰ ἐγίνετο ἐπαισθητή. Ἐγέμισε λοιπὸν μέγα κιβώτιον με τὰ ἔνδυματά τῆς καὶ παρήγγειλε νὰ φέρωσιν ἄμαξιν· ἡ δὲ Μαρία λυπομένη διὰ τὴν ἀναχώρησιν τῆς ἀδελφῆς τῆς ἐπεσεν ἐκ νέου εἰς τὴν πρώτην τῆς σιωπὴν. Τί θὰ ἐθεράπευε τὴν ἐπιπολαιότητα αὐτῆν τῆς Μαρίας;

— Πῶς σὰς φαίνεται ἡ ἀναχώρησίς τῆς; ἠρώτησέ ποτε τὸν Σαβὶν· ἀλλ' οὗτος δὲν ἀπεκρίθη. Ἡ ἄμαξα ἦλθεν.

— Ἄν με ἠγάπας, εἶπεν ἡ Μαρία πρὸς τὴν ἀδελφὴν τῆς, ὅσον σὲ ἀγαπᾷ ἐγὼ δὲν θὰ με ἀφινε.

— Ἴσως, ἀπεκρίθη ἡ Μάρθα, ἀσπασθεῖσα αὐτὴν περιπαθῶς· ἀλλ' ἐνθυμήσου ὅτι καθίεις ἀγαπᾷ κατὰ τὸν ἰδίον τρόπον.

Καὶ τείνουσα τὴν δεξιάν πρὸς τὸν Ὀλιβιέ, ἐπήδησεν εἰς τὴν ἄμαξιν. Καὶ ἐκρότησε τοῦ Νικολάου τὸ μαστίγιον.

Ἡ κυρία παρὰ τῆ ὁποία μετέβη ἡ Μάρθα εἰδέχετο πολλοὺς εἰς τὴν οἰκίαν τῆς. Ἡ κίνησις δὲν εἶναι πάντοτε φαειρότης, ἀναπληροῖ ὅμως ἐνίοτε αὐτήν· ἡ Μάρθα ἐνόει ὅτι δὲν ἔπρεπε ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν εὐγένειαν τῆς φιλοξενούσης αὐτὴν διὰ μελαγχολίας· ἐπροσπάθησε λοιπὸν νὰ συμπεριφραθῇ με τοὺς ἄλλους καὶ ἐπέτυχεν ἐν μέρει. Ἐὰν δὲν κατώρθωσε νὰ διασκεδάσῃ κατὰ τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῆς λέξεως, ὅμως ἐνισχυθῆ ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν ἀπόφασίν τῆς. Ἐὰν ἐ-

νίοτε ἀναπολοῦσα τρόπους καθ' οὓς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ κινήσῃ τοῦ Ὀλιβιέ τὴν συμπάθειαν πρὸς τὴν Μαρίαν, ἐφθάνεν εἰς τὸ τέλος τῆς ἡμέρας ἀνευ δακρύων καὶ σπαραγμῶν, ἔχαιρεν ὅτι προώθευσε· καὶ τὴν πρόδον αὐτὴν ὠνόμαζεν ἀνάρρωσιν τῆς καρδίας τῆς.

Ὅτε ἐπέστρεψεν εἰς Γριζὸλ εὔρε κάτωχρον τὴν ἀδελφὴν τῆς, καὶ ἀπόντα τὸν Σαβὶν· τῆς Μαρίας αἱ χεῖρες ἔκαμον καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς ἦσαν φλογεροί.

— Διὰ τί δὲν με ἐγραψες; ἠρώτησεν ἡ Μάρθα.

— Καὶ διὰ τί ἐγόρευες; ἀπεκρίθη ἡ Μαρία.

Ἡ καρδία τῆς Μαρίας ἐσπαραχθῆ ὡς ἂν διεπέρασε βέλος αὐτὴν· καὶ ἐναγκαλισθεῖσα τὴν ἀδελφὴν τῆς·

— Τί λέγεις, εἶπε, Μαρία;

Καὶ ἔκλαυσε πικρῶς. Ἡ Μαρία ἐφοδῆθη διὰ τὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν εἶλεπε τὴν Μάρθαν, καὶ τὴν ἐφίλησε πολλάκις.

— Τί σὲ ἔκαμα; ἠρώτα· σὺ, ἡ ὁποία πάντοτε γελᾷς, κλαίεις;

Ἡ Μάρθα ἐροεῖτο μὴ τὴν διαφύγῃ τὸ μυστικόν τῆς.

— Ἄφες με νὰ κλαύσω, ἀπεκρίθη. . . Ἐνόμιζα ὅτι ἦτο εὐτυχής. . . ν' ἀρρωστήσῃς πάλιν! . . .

Καὶ ἐσιώπησε. Χαδεύουσα δὲ ὡς μήτηρ τὴν κόμην τῆς ἀδελφῆς τῆς καὶ μειδιῶσα ἐπρόσθεσεν·

— Πίστευσε ὅτι ἦμιν ἐρμος μακρὰν τῆς Γριζόλ!

Ἡ Μαρία ἐξωγογνήθη καὶ εἶπε·

— Δὲν σὲ ἐμάγευσε λοιπὸν ὁ κόσμος; Ἰατροῦθης; πόσον ὑπέφερα χωρὶς ἐσέ!

Ἡ ὑγεία τῆς Μαρίας ἦτο προσβεβλημένη πλέον ἢ ὅσον ἐνόμιζε κατ' ἀρχὰς ἡ Μάρθα. Ἐξετάσασα καλῶς αὐτὴν ἔμαθεν ὅτι φήμη διέτρεχεν· ὅτι ὁ Σαβὶν ἐμελλε νὰ ὑπανδρευθῇ. Καὶ ἀνετριχίασεν ὅλη, ὄχι ὅμως διὰ τὸν ἐαυτόν τῆς.

Πρὸ δεκαπέντε ἡμερῶν δὲν εἶχε φανῆ ὁ Ὀλιβιέ· ἡ δὲ Ἐλένη διηγήθη εἰς τὴν Μάρθαν ὅτι τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεώς του ἡ Μαρία ἔπαθε πυρετόν.

— Δὲν με ἠγάπησαν ποτέ, ἔλεγε παραλογούσα, οὔτε αὐτὸς οὔτε ἡ ἀδελφὴ μου. — Ὅτε δὲ ἐσιώπη ἔκλαιε.

— Κατεσπαράττετο ἡ καρδία μου, ἐπρόσθεσεν ἡ Ἐλένη, ἀλλὰ τί νὰ κάμωμεν;

— Δὲν ἠξέρω, ἀπεκρίθη ἡ Μάρθα· ἀλλὰ βεβαιώσου ὅτι κάτι θὰ κάμω.

Ἡ βαθεῖα καὶ σιωπηλὴ αὐτῆ λύπη τῆς ἀδελφῆς τῆς, ἐξωγόνησεν ἔτι μᾶλλον τὴν Μάρθαν. Δύναμις γενναιότητος τὴν ἐνεψύχωσε, καὶ ἀπεφάσισε νὰ καταδιώξῃ τὸ ἔργον τῆς εὐσταθῶς. Νὰ ὑπερβῇ τις τὰς μικρὰς δυσκολίας τὰς ὁποίας φέρουσι καθ' ἐκάστην ἡμέραν αἱ ὄραι μετ' ἑαυτῶν, εἶναι πρᾶγμα εἰς ὃ ἡ γενναιότης δὲν ἀναμιγνύεται. Ἐὰν τὸ παιδίον τὸ ὁποῖον εἶχεν ἰδεῖ με πῶδας γυμνοὺς καὶ καθημαγμένους δὲν ἔκλυε τὴν βράχιν ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ζύλων, θὰ ἀνένευεν ὑπεριφάνους τὴν κεφαλὴν καὶ θὰ ἄφρινε τὴν ἐναρρυντικὴν ἐκείνην φωνὴν ἧτις μεταδίδει εἰς τὸ καταπεποιημένον σῶμα τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς; Ἡ σθάνθη λοιπὸν ἐαυτὴν ζωογονουμένην καὶ οὕτως εἶπεν ἀπαλευθέραν, καὶ εἶδε τὸ μέλλον με βλέμμα σταθερώτερον· ἡ Μαρία ἦτο ἀσθενής ἐνεκα τῆς ἀπου-

σίας του Σαβίν' ἄρα ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ ὁ Σαβίν' ἀλλ' οὔτε ὁ Νικόλαος ἤξευρε ποῦ εὐρίσκειτο. — Οὔτε ὁ σκύλος μου, ἀπεκρίθη εἰς τὴν Μάρθαν, δύναται νὰ εὕρῃ τὰ ἴχνη του. — Ὁ Βαλαντίνος, ὅστις εἶχε τρέξει εἰς τὴν Γριζόλ' ἄμα μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῆς Μάρθας εἶπεν ὅτι ὁ Σαβίν' ἐκάθητο πλησίον τῆς Ἐπερόν. — Παριστάνουν, ἐπρόσθεσεν ἐνῶ ἐπελέκει ξύλα, κωμωδίας, καὶ συρρέουν πολλαὶ εὐμορφὸι κύριαι. — Ἡ Μάρθα τὸν ἠρώτησεν ἐὰν ἤθελε νὰ φέρῃ πρὸς αὐτὸν μίαν τῆς ἐπιστολῆν. — Κάμω ὅ,τι ἀγαπᾶτε, ἀπεκρίθη.

Ἡ Μάρθα δὲν ἔχασεν οὔτε στιγμήν' ἔγραψεν ὀλίγας λέξεις καὶ ἐγχειρίσασα τὸ ἐπιστόλιον πρὸς τὸν Βαλαντίνον. — Ἐπειδὴ, εἶπεν, εἶναι κατεπεῖγον, πήγαινε ἀπόψε.

Ὁ Βαλαντίνος ἔστρεψε δεκάκις τὴν ἐπιστολὴν μετὰ τῶν χειρῶν του. — Τί εὐτυχὴς εἶναι! ἀνεφώνησε κάποιος τὸν περιμένει, κάποιος τὸν ἐπιθυμεῖ!

— Εὐτυχὴς! ποῖος; ἠρώτησεν ἡ Μάρθα. . . . Εἶναι φεγγάρι. . . . πήγαινε ἀμέσως. Ὁ Βαλαντίνος ἐρρίψε τὸ εἰδώλιον τὸ ὁποῖον κατεσκευάζε καὶ ἀνεχώρησε μετὰ σπουδῆς.

Ἡ δὲ Μάρθα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Γριζόλ' προαίσθημά τι ἔλεγεν εἰς αὐτὴν ὅτι δὲν ἠργοπορεῖ πολὺ ὁ Σαβίν'.

— Ὁ Σαβίν', εἶπε πρὸς τὴν Μαρίαν, τὴν ὁποῖαν εὗρε στηριζομένην εἰς τὸ παράθυρον καὶ βλέπουσαν τὸν οὐρανόν, δὲν σκέπτεται περὶ γάμου. — Ἐρῶθημα ἀνέβη εἰς τὸ πρόσωπον τῆς Μαρίας, ἥτις ἐφίλησε τὴν ἀδελφὴν τῆς χωρὶς ἢ ἀποκριθῆ. — Ἀδελφὴ μου, ἐξηκολούθησεν ἡ Μάρθα, ἔλα νὰ γευθῶμεν, φάγε ὀλίγον διὰ νὰ εὐχαριστήσῃς τὴν Ἑλένην, παρακάλεσε τὸν ἀγαθὸν Θεόν, καὶ κοιμήσου ἡσυχῇ. . . ὁ Σαβίν' θὰ ἔλθῃ μετ' ὀλίγον.

Τὴν φορὰν ταύτην ἡ Μάρθα ἦτο ἀποφασισμένη νὰ πράξῃ πᾶν τὸ δυνατόν διὰ νὰ τὸν ἐπαναφέρῃ εἰς Γριζόλ', καὶ ἐὰν ἀκόμη ἔπρεπε νὰ τὸν ἀποσπάσῃ ἀπὸ μνηστῆν.

Ὁ Βαλαντίνος ἐπέστρεψε τὴν νύκτα' ἡ Μάρθα τὸν ἐπερίμενεν. — Ὁ Σαβίν', εἶπε, θὰ εἶναι εἰς Βὼ-δὲ-Σερναὶ τὴν αὐγὴν. Μόλις ἤνοιξε τὸ γράμμα σας καὶ τὸ ἐδιάβασεν. . . ἐπρόσταξεν ἀμέσως νὰ ἐτοιμάσῃ τὸν σάκκον καὶ τὸ ἄλογόν του.

— Εὐχαριστῶ, καλέ μου Βαλαντίνε, ἀπεκρίθη ἡ Μάρθα, ἡ ὁποία ἔτρεξε νὰ ἀναπαυθῆ ὀλίγον.

Ὁ Βαλαντίνος ἐπέστρεψε περιλυτὸς εἰς τὴν οἰκίαν του. — Καλέ μου Βαλαντίνε' ἐπανελάθεν' εἶναι βέλαιον ὅτι δὲν θὰ με ἀγαπήσῃ ποτέ! ἤξευρε τούλάχιστον τί πάσχει ἡ καρδιά μου; Μὲ βλέπει ὅταν με ὀμιλῇ; ἂν εἶχα καρδίαν ἀνδρὸς θὰ ἔσπανα τὴν κεφαλὴν μου. . . . Διὰ τί νὰ ἔλθῃ ἐδῶ; Μὲ ἔκαμε κάτι τι. . . καὶ χωρὶς αὐτὴν δὲν θὰ εἶμαι πλέον τίποτα.

Πρὶν εἶτι ἐξήμερωσῇ ἡ Μάρθα ἐσυναξεν ἄνθη τὰ ὅποια ἔβαλεν εἰς ἀγγεῖα. Ὅτε δὲ τὰ εἶδεν ἡ Μαρία ἐνεδύθη μετὰ σπουδῆς χωρὶς νὰ ἐρωτήσῃ τὴν ἀδελφὴν τῆς. Διὰ τί ἡ ἐτοιμασία ἐκείνη, διὰ τί ἡ τόση φαιδρότης τῆς Μάρθας; Συγχρόνως ἠκούσθη ἵππου ποδοβολητός' ἡ Μαρία ὠχρίασε καὶ ἠρώτησε

— Τί εἶναι;

— Ἴδὲ, ἀπεκρίθη ἡ Μάρθα, τῆς ὁποίας ἡ καρδιά ἐπαλλεν ἐπίσης.

Ἡ Μαρία ἐπρόσθεσε τὴν κεφαλὴν, εἶδε παρῶντα τὸν Σαβίν' καὶ ἐκλονήθη' ἡ Μάρθα ἀφῆκε φωνὴν.

— Μὴν φοβεῖσαι! εἶπεν ἡ Μαρία περιχαρῆς. . . εἶναι ἐδῶ!

Ἡ ὀλίγη διπλωματία ἥτις εὐρίσκειται καὶ εἰς τῶν ἀθωότερων γυναικῶν τὰς καρδίας ὑπεγόρευσε τὴν ἐπιστολὴν τὴν ὁποῖαν ἡ Μάρθα διεύθυνε πρὸς τὸν Σαβίν' δὲν θὰ τὴν ἔγραφεν ἴσως δι' ἑαυτὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀδελφὴν τῆς τὸ ἀπεφάσισεν. Ὁ Κ. Πσορῶ, πάσχων συνήθως ῥευματισμούς ἦτο εἰς Ῥαμβουλιέ' ἡ Μάρθα προφασισθεῖσα ὅτι ἦσαν μόναι ἕνεκα τῆς ἀπουσίας τοῦ προστάτου των, παρακάλεσε τὸν Ὀλιβιέ νὰ μὴ μακρυνθῇ ἐπὶ τινὰ καιρὸν ἀπὸ τὴν γειτονίαν των. — Πιθανόν, εἶπε, νὰ λάβωμεν τὴν νύκτα ἀνάγκην βοηθείας, καὶ τότε εἰς τίναν νὰ προστρέξωμεν; ἡ φιλία σας πρὸς ἡμᾶς εἶναι ἀρκετὰ εὐλικρινὴς, καὶ ἐλπίζω ὅτι θὰ συγχωρήσετε τὸ θάρρος μου. — Εἶπε δὲ ὅλα ταῦτα με τὴν χάριν καὶ τὴν εὐγένειαν, ὥστε ἦτο εὐκόλον νὰ ἐνοήσῃ τις ὅτι παρεκάλε. Ὁ Ὀλιβιέ δὲν ἐδίστασε νὰ δεχθῇ τὴν πρότασιν, καὶ ὑπεσχέθη ὅτι δὲν θὰ μακρυνθῇ πλέον ἀπὸ τὰ εἰρησίου του' ἀλλὰ δὲν ἤρκει τοῦτο' τὸν εἶδε κατ' ἰδίαν τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν, ὀμίλησε περὶ τῆς ἀνησυχίας τῆς ὡς πρὸς τὴν ὑγίαν τῆς Μαρίας, ἐπὶ τῆς ὁποίας, εἶπε, δὲν εἶχε δυστυχῶς ἀρκετὴν ἐπιρροήν, καὶ τὸν παρεκάλεσε, ἐπειδὴ, ὡς πολλὰκις παρετήρησεν, αὐτὸς εἶχεν ἐξ ἐναντίας ἀληθινὴν ἐπιρροήν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῆς, νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ διασκεδάσῃ τὴν ἄνευ λόγου μελαγχολίαν τῆς. — Ἠξέουρατε, ἐπρόσθεσεν, ὅτι τὴν ἀδελφὴν δὲν τὴν ἀκούουν' τὸν φίλον ὄμως, μάλιστα. . . Ἐνθαρρύνετε τὴν, μαλλώσατέ τιν με γλυκύτητα, καὶ θὰ σὰς ἀκούσῃ.

Τὸ ἀθῶον τοῦτο στρατήγημα ἐδείκνυεν ὅτι ἡ Μάρθα ἐγνώριζε κατὰ βάθος τὰ αἰσθήματα τῆς καρδίας. Ἐγνώριζεν ἐξ οἰκίας πείρας ὅτι οἱ ἀληθῶς ἀγαθοὶ ἄνθρωποι προσκολλῶνται ἀναποσπᾶστος εἰς τοὺς ἀσθενεστέρους τῶν ὁποίων ἀνεκούφισαν τὰς θλίψεις καὶ τὴν ἀπορίαν. Ἡ ἰδέα τῆς ὠφελείας τοὺς ἔλκυε, τοὺς θερμαίνει, τοὺς δεσμεύει, καὶ νομίζοντες ὅτι ἀπονέμουσιν ὑπηρεσίαν παραδίδονται. Ὅθεν ἡ Μάρθα ἐγνώριζεν ὅτι ὁ Σαβίν' ἦτο ἀγαθός' ἡ ἠθικὴ κηδεμονία τὴν ὁποῖαν ἀνέθετεν εἰς αὐτὸν εἶχε τὸ πρῶτον πλεονέκτημα τοῦ νὰ εὐκολύνῃ εἰς αὐτὸν τὴν σπουδὴν τοῦ χαρακτῆρος τῆς Μαρίας, ὅχι ἀγρίου ἀλλ' ἐξηγριωμένου, ἱλαροῦ, χαριστάτου, ἀλλ' ἐσκιασμένου ἕνεκα ὑπερβολικῆς συστολῆς' ἡ οἰκειότης αὐτῶν θὰ ἀπεκάλυπτε ἀπροσδόκητα' τὸ σχέδιον ἦτο πολλὰ ἐπιτήδειον' ἀλλ' ἡ συλλαβούσα αὐτὸ ἐμελλε νὰ περιπέσῃ εἰς πολλὰς δυσκολίας, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπρόβλεπεν. Αἱ δυσκολαὶ αὗται δὲν ἐβράδυναν νὰ ἔλθωσιν' ἀλλ' ἡ Μάρθα ἔμεινεν ἀνένδοτος, καὶ ἐξηκολούθησε νὰ κεντᾷ τὸν Σαβίν'. Τῆς Μαρίας ἡ ὑγία ἐβελτιώθη, καὶ τινὰ τῶν ἡμερῶν ἐπιστρέψασα ὁμοῦ μετὰ τὴν ἀδελφὴν τῆς καὶ τὸν Ὀλιβιέ ἀπὸ τὸν περίπατον ἐτραγώδησεν, ἐνῶ ἀπὸ δύο μηνῶν ἐσιώπα' ἡ μελαγχολία διεσκε-

δαζετο ὡς ἡ πρωτὴ ὀμίγη' ἡ λάμψις τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τὸ χρῶμα τῶν παρειῶν τῆς ἐδείκνυεν ὅτι ἀπέκτησε τὴν ὑγίαν τῆς. Ὁ Ὀλιβιέ ἀντεμείβετο διὰ τοὺς ἀγῶνας του. Ἡ δὲ Μάρθα ἐξηκολούθει φοροῦσα μεταξωτὰ, καὶ διαδίδουσα φαιδρὸς καὶ ζωηροὺς ἤχους νέας μουσικῆς, τὴν ὁποῖαν ἔφερον ἐπίτηδες ἐκ Παρισίων. Ἐνῶ δὲ τὰ δάκτυλά τῆς ἐπλανῶντο ἀκάθεκτα εἰς τὸ κύμβαλον, παρετήρει συχνὰ τὰ βλέμματα τοῦ Σαβίν' μεταβαίνοντα ἀπὸ τὴν μουσικευμένην εἰς τὴν Μαρίαν, καὶ ἀναπαυόμενα μᾶλλον εὐχαρίστως εἰς τὴν σιωπηλὴν νέαν τὴν καθήμενν εἰς τὴν γωνίαν τοῦ παραθύρου' ἡ καρδιά τῆς ἐσπαράσσετο τότε' ἀλλὰ κινουσα ἐτι μᾶλλον τὰ δάκτυλά τῆς ἔλεγεν — ὅ,τι πρέπει πρέπει. — Τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἐπεχείρησεν εὐδοκίμει, ἡ σύγκρισις ἐγένετο πρὸς βλάβην τῆς' ἀλλ' ἔπρεπεν ἡ θυσία νὰ γείνη ὀλόκληρος.

— Τούλάχιστον εἶσαι εὐτυχὴς; ἠρώτα ἐνίστο τὴν ἀδελφὴν τῆς.

Καὶ τὸ βλέμμα τῆς Μαρίας ἦτο ἡ ἀμοιβὴ τῆς θυσίας τῆς.

Ἡμέραν τινὰ ὁ ποῦς τῆς Μαρίας ὠλισθησεν ἐνῶ κατέβαιναν ἀπὸ λόφον, καὶ ἔπεσε γονατιστῆ. Ὁ Σαβίν' ἀφῆκε φωνὴν, τὴν ἀνεσήκωσε, καὶ τὴν μετέφερεν εἰς ἄκραν βράχου με χλόην σκεπασμένου. Δὲν ἦτο ἡ Μαρία ἡ ὠχρότερα. Μὲ ποῖα βλέμματα τὴν ἐβλεπεν ὁ Σαβίν'! Ἡ Μάρθα ἠσθάνθη συνθλιβομένην τὴν καρδίαν τῆς, καὶ ἐστηρίχθη ἐπὶ δένδρου. — Ἄ! ἡ ταλαίπωρος ἐγώ, εἶπε καθ' ἑαυτὴν, τὴν ἀγαπᾷ! Ἀλλ' ἡ συνείδησίς τῆς ὠργίσθη κατὰ τῆς φιλαυτίας τῆς, καὶ ὠργισμένη ἐπλησίασε τὴν ἀδελφὴν τῆς, καὶ μετὰ τοῦ Σαβίν' ἤρχισε νὰ τὴν περιποιῆται.

— Ἡὼς ἀργησὲ νὰ ἔλθῃ! εἶπε καθ' ἑαυτὴν ὁ Ὀλιβιέ' ἐφοβεῖτο τάχα μὴ σχίσῃ εἰς τοὺς θάμνους τὸ φουστάνι τῆς;

Τὸ ἔσπερας, ὅτε ἦλθε ἡ ὥρα τῆς ἀποχωρήσεως, ἡ Μάρθα αἰσθανομένη ὅτι ὁ ὕπνος δὲν θὰ τὴν ἐπισκέπτετο, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν Γριζόλ' ἡ καρδιά τῆς ἦτο κατατεθλιμμένη' μᾶλλον τὸν νοῦν ἢ τὴν καρδίαν τῆς ἠσθάνετο καταβεβλημένην' ἡ φυσικὴ δύναμις τοῦ χαρακτῆρος τῆς τὴν εἶχεν ἐνισχύσει ἕως τότε' ἀλλ' ἀφοῦ ἐφθασεν εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ὑπέπεσεν εἰς ἀθυμίαν. Ὡς τολμηρὸς περιηγητῆς ὅστις ἀναβαίνει ἐναγώνιος ὅρος ἀπότομον, καὶ ὑπερνεκῶν καὶ τὸ τελευταῖον ἐμπόδιον καταπονεῖται ἐνῶ οἱ πόδες του πατοῦσα τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους τούτου, οὕτω καὶ αὐτὴ κατεβλήθη ἐπὶ τέλους. — Ἄλλοτε, ἔλεγε καθ' ἑαυτὴν, με ὠνόμαζαν Ἀεικίλητον; ποῦ εἶναι ὁ καιρὸς ἐκεῖνος; ἡ φύσις ἦτο σιωπηλῆ. Σκύλοι ἐφύλαττον τοὺς ἀγρούς, καὶ ὕλακτον ἐνίοτε. Τὰ βήματα τῆς Μάρθας τὴν ἔφεραν μηχανικῶς πρὸς τὴν Νεάπολιν. Οὐδ' ἐπέπετο τί ἔκαμιν' τὸν Ὀλιβιέ καὶ τὴν Μαρίαν ἀναπόλει ὡς εἰς ὄνειρα. Εἰς τὸ χωρίον εἰς τὸ ὁποῖον διευθύνετο ὑπάρχει γιγάντειον δένδρον τοῦ ὁποίου ἡ σκιά σκεπάζει τὴν δημοσίαν πλατείαν. Εἰκὼν τῆς Παναγίας βραυύσως κατεσκευασμένη κείται ἐντὸς τοῦ ὀγκώδους κορμοῦ του, καὶ οἱ εὐσεβεῖς ἐρχόμενοι πολλὰκις ἐκεῖ προσκυνοῦσιν αὐτὴν ἢ ἡμισέληνος ἐρρίπτεν ἀμυδράς τινὰς ἀκτίνας εἰς τὸ γηραιὸν δένδρον, καὶ

ἡρέμια ἐπεκράτει πανταχοῦ. Εἰς μίαν μόνην οἰκίαν ἐφάνετο φῶς ὀπισθεν παραθύρου περὶ τὸ ὁποῖον ἐκρέμαντο βόδα καὶ δρόνα' ἡ Μάρθα ἔστρεψε τὸ βλέμμα πρὸς τὸ παράθυρον ἐκεῖνο καὶ ἐνθυμήθη ὅτι ἐκεῖ κατοκεῖ ὁ Βαλαντίνος. Διὰ τί τάχα δὲν ἐκοιμᾶτο εἰς τοιαύτην ὥραν; Τὰ χωρία τὴν νύκτα ἔχουσιν ὄψιν μελαγχολικὴν ὁποῖαν δὲν ἔχουσιν αἱ ἐξοχαί, ὅπου ἡ σιωπὴ εἶναι πάντοτε εἰς ἀρμονίαν μετὰ τὴν φύσιν. Τὰ παιδιὰ δὲν τρέχουσιν εἰς τὸν δρόμον τὸν ὁποῖον ζωογονοῦσι τὰ παιγνίδια των ὅταν ἐξέρχονται ἀπὸ τὸ σχολεῖον' αἱ ὄρνιθες καὶ τὰ περιστέρια δὲν ζητοῦσι κριθὴν σκορπισμένην μεταξὺ τῆς κόνεως' δὲν ἀκούει πολυτάραχον πετεινὸν συγκρούοντα τὰ πτερά ἐπὶ σωροῦ στάχτων τοὺς ὁποίους λαφυραγωγεῖ ἀγέλη στρουθίων' δὲν βλέπει νέας παρθένους ἐξαπλούσας εἰς τὰς βάτους βρεγμένα ἐνδύματα' ἄζων ἀμάξης δὲν τρίζει' δὲν βλέπει τὸν οικοδεσπότην εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας του οὔτε τὴν οικοδεσποῖναν παρὰ τὴν ἐστίαν τῆς' φαίνεται ὅτι ἡ ζωὴ ἀφῆκε τὰς καλύδας, ὅτι ὁ θόρυβος καὶ ἡ κίνησις ἀπέθανον. Ἡ Μάρθα ἐκάθησεν ὑπὸ τὸ μέγα δένδρον τοιαύτα ἀναλογιζομένη, καὶ τὸ σῶμά τῆς ἀνέφριξεν ὅχι ἀπὸ ψυχῆς ἀλλ' ἀπὸ ἐσωτερικῆν ταραχῆν. Εἶχε νικήσει αὐτὴ ἑαυτὴν, δὲν ἐλυπεῖτο διὰ τὴν νίκην, ἀλλ' ἠγνόει ἐὰν θὰ τὴν ὑπέφερε καρτερικῶς. Ἐκεῖ ὅπου ἀνεζήτει τὰ αἰσθήματα τῆς μητρὸς ἀνεύρισκε τὰ τῆς γυναικός. Ἐνδύμυχός τις κίνησις τῆς ψυχῆς ὠδήγησεν αὐτὴν ἀσκόπως πρὸς τὴν εἰκόνα, καὶ ἐνῶ ἐγονυπέτησεν ἤκουσε βήματα ὀπισθεν αὐτῆς. Τὰ βήματα δὲ ταῦτα ἦσαν ἡσυχὰ καὶ ἐφάνιντο φιλικὰ' ἔστρεψεν ἡρέμα τὸ πρόσωπον καὶ εἶδε τὸν Βαλαντίνον.

— Δὲν ἔρχομαι, εἶπεν οὗτος ἀπὸ ἀδιακρισίαν' σὰς εἶδα πρὸ ὀλίγου ἐρχομένην ἀπὸ τὴν πεδιάδα καὶ σὰς ἐγνώρισα. Ἴσως δὲν θὰ ἐξηρχόμην ἀπὸ τὸ δωμάτιόν μου ἂν δὲν ἔβλεπα ὅτι ἐγείνετε ἀφαντὸς ὑπ' αὐτὴν τὴν σκιάν' ἡ νύκτα εἶναι ψυχρὰ. . . Ἐφοβήθη διὰ σὰς. . . τὸ σῶμα εἶναι ἀδύνατον ὅταν ἡ καρδιά δὲν εἶναι εὐχαριστημένη.

— Εὐχαριστῶ, καλέ μου Βαλαντίνε, ἀπεκρίθη ἡ Μαρία μὴ δυνηθεῖσα νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά τῆς.

— Μήπως σὰς πειράζῃ ἡ παρουσία μου; Ἐὰν προσεῦχθε ἐξακολουθήσετε, καὶ παρακαλέσατε καὶ δι' ἐμέ. Δὲν εἶμαι ἀγνωστος εἰς τὸν τόπον τούτον. . . Γνωρίζω τί ἔχετε. . . ὅταν ἡ καρδιά εἶναι ἐξωγνώμην πρέπει νὰ χυθῇ ὡς νερὸν τὸ ὁποῖον τρέχει;

Τὴν φορὰν ταύτην ἡ Μάρθα ἀπορήσασα ἀνύψωσε τὴν κεφαλὴν καὶ εἶδε τὸν Βαλαντίνον.

— Ἀπορεῖτε δι' ὅ,τι εἶπα, ἐπανελάθεν ὁ Βαλαντίνος. Πόσα μανθάνει τις νὰ μαντεύῃ ὅταν δὲν ὀμιλῇ. Εἶσθε ἀγαθὸν πλάσμα τοῦ Θεοῦ, δίδετε τὴν καρδίαν σας εἰς τροφὴν πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ὁποῖοι τὴν κατασπαράττου οὔτε τὸ ἐννοοῦν!

— Βαλαντίνε!

— Μὴν φοβεῖσθε, εἰς σὰς μόνον ὀμιλῶ. Μήπως δὲν σὰς εἶδα εἰς ὄλους τοὺς δρόμους; Ἐπεριπατεῖτε ὡς ἡ μικρὰ βοσκὸς ἡ πηδῶσα παρὰ τὰ βουκία, καὶ δὲν εἶσθε μόνη. Τώρα πλανᾶσθε τὴν νύκτα μόνη, καὶ ἡ ὑγρασία τῶν βλεφάρων σας δὲν εἶναι δρόσος

νυκτερινή· αλλά τί βλέπεις, ἴσως ἡ Κ. Μαρία θά ζήσῃ εὐτυχής! Ἰπάρχουν εὐτυχία εὐχαριστούμεναι μὲ ὀλίγα καὶ μένουσαι κατόπιν ὅλων τῶν ἄλλων τοιαύτη εἶναι καὶ ἡ ἐδική σας.

Ἡ δὲ Μάρθα συγκινηθεῖσα δὲν ἠθέλησε νὰ ἀντικρούσῃ τὴν πεποίθησιν τοῦ Βαλαντίνου· διότι τὴν ἠρμύνευε μὲ τρόπον εὐγενῆ, καὶ πλὴν τούτου ἦτο βεβαία περὶ τῆς πίστεώς του· ἡ περίστασις αὐτὴ ἔδωκεν ἄλλην τάσιν εἰς τοὺς λογισμοὺς τῆς.

— Ἀντὶ ἐμοῦ, ἠρώτησε μὲ ἀφέλειαν, δὲν θὰ ἐκάνετε καὶ σὺς τὸ ἴδιον;

— Δὲν ἠξεύρω· ἂν ἤμην ὅμως εἰς τὸν τόπον ἐνὸς ἄλλου τὸν ὅποιον δὲν θέλω νὰ ὀνομάσω θὰ σὰς ἐμεμφόμην πολὺ.

Τὸ φῶς ἔλαμπε πάντοτε μεμονωμένον εἰς τὸ παρὰθυρον τοῦ Βαλαντίνου, καὶ ἐστράφησαν πρὸς αὐτὸν οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς Μάρθας. Εἰς τὸ κοιμώμενον ἐκεῖνο χωρίον τὸ μόνον τούτο φῶς ἐφαίνετο παράδοξον καὶ εἴλυε τὴν προσοχὴν.

— Διὰ τί κάθεσθε τόσο ἀργά; ἠρώτησεν ἀλλὰ ξασα ὀμιλίαν, ἀσκόπως ὅμως, καὶ ὡς ἂν εἶχεν ἀκούσει τὴν ἀπόκρισιν τοῦ Βαλαντίνου.

— Διὰ τί; . . . τί ἠξεύρω, ἀπεκρίθη μὲ φωνὴν ἡττὸν εὐσταθῆ. Σὺς περιπατεῖτε, διὰ τί νὰ μὴ ἀγρυπνῶ καὶ ἐγώ; Μ' ἐβοηθήσατε μὲ τὰς συμβουλὰς σας, μ' ἐκάμετε ὅ,τι εἶμαι· ἡ θεραπεία ὅμως δὲν ἐγένετο ἴσως ἀκόμη ἐντελής. Δὲν ἀπατώμαι εἰς τὰ τοῦ ἐκωτοῦ μου. Ἐνοῶ ὅμως ὅτι δὲν εἶμαι πλέον ὅ,τι ἤμην. Σκέπτομαι καὶ χωρὶς νὰ θέλω. Αἰσθάνομαι φιλιάν διὰ σὰς, κυρία, ἀλλὰ βλέπω ὅτι εἶσθε γενναιοτέρα, καρτερικώτερα μου. Ἄν εὐρισκόμην εἰς τὴν θέσιν σας θὰ εἶχα βεβαίως ὀλιγώτερον θάρρος καὶ ὀλιγώτερον σταθερότητα. Μόνη ἢ ἡ φυγὴ θὰ μ' ἐθεράπευε. Δὲν λέγω ὡς ἡ παρομία· «Μάτια ποῦ δὲν θεωροῦνται γρήγορα λησμονοῦνται,» ἀλλὰ α μάρτια ποῦ δὲν θεωροῦνται, παύουν νὰ κλαίουν. » Πραχθὲς μ' ἐλέγετε· « Ποῖος λοιπὸν εἶναι εὐτυχής; » Τώρα βλέπω ὅτι εἶχετε δίκαιον. Ἐν τοσοῦτῳ ἰδοὺ δύο εὐτυχεῖς τοὺς ὁποίους κάμνετε· ἀλλὰ δὲν εἶσθε οὔτε σὺς, δὲν εἶμαι οὔτ' ἐγώ.

Τὴν παράθεσιν τῶν δύο τούτων λέξεων δὲν παρετήρησεν ἡ Μάρθα· διὸ ἠρώτησε μὲ πολλὴν συμπάθειαν.

— Καὶ τί σὰς λείπει;

Ὁ Βαλαντίνος ἐταράχθη.

— Τίποτε ἴσως, ἢ κάτι τι τὸ ὅποιον δὲν ἠμπορῶ νὰ εἰπῶ. Ἐργάζομαι, καὶ νομίζω ὅτι δὲν εἶχετε ἀδικον ὅταν ἐμαντεύετε καλὰ διὰ τὴν κλίσιν μου· τὸ πνεῦμά μου ἐξάπτεται, τὰ δάκτυλά μου γίνονται ἐπιτηδειότερα καὶ λεπτότερα. Βλέπω ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ ἔργου μου εἶναι καλὴ. Μετ' ὀλίγον μία ἰδέα, δὲν ἠξεύρω ποῖα, μὲ ἔρχεται, τὰ χέρια μου κόπτονται καὶ φεύγει ἡ καλὴ μου διάθεσις· ἀντὶ ἀνθρώπου, δὲν τολμῶ νὰ εἰπῶ ἀντὶ τεχνίτου, μένει ὕλη ἀθρανής.

— Εἰπέτε το, εἰπέτε το, ἀπὸ σὰς κρέμαται νὰ γίνεταί τοιοῦτος· πρέπει ὅμως νὰ καταβάλετε ἀδιάκοπον καὶ δραστηρίαν θέλησιν.

— Τὸ ἠξεύρω. . . ὅ,τι πρέπει, πρέπει, εἶναι τὸ σύνθημά σας· ἀλλὰ πρέπει;

Τὰ ξένα παθήματα ἀπεδίωξαν τοὺς περὶ ἐκωτῆς λογισμοὺς τῆς Μάρθας, καὶ ἀπροσδόκητος δύναμις ἀνεπτύχθη εἰς τοὺς λόγους τῆς· ὀμίλησεν εἰς τὸν Βαλαντίνον μὲ τόνον, ἀνεπτέρωθη, καὶ ἀπετεινάξε τὴν λύπην τῆς ὡς ἀσθενῆς ἀνανήφω ἀἴφνης ἀπὸ τὸν λήθαργον· ἡ δύναμις ἀνεγεννάτο εἰς τὴν καρδίαν τῆς.

— Ἐρχεσθε, εἶπεν, ἔρχεσθε συχνά· ἡ Γριζὸλ εἶναι πάντοτε ἀνοικτὴ διὰ σὰς.

Ὁ Βαλαντίνος ἐνθυμήθη τὸν Σαβὶν καὶ εἶπε καθ' ἐκωτόν·

— Αὐτὴν ἠμπούρετε νὰ λησμονήσῃ!

Τὴν ὠρανέειν ἔσήμανεν ὁ κώδων τῆς ἐκκλησίας.

— Μεσάνυκτα, εἶπεν ἡ Μάρθα καὶ ἐσηκώθη. Καὶ τεῖνασα τὴν δεξιάν πρὸς τὸν Βαλαντίνον μὲ ἦθος φιλικόν·

— Θάρρος! εἶπε, σὰς περιμένω αἴριον.

Ὁ Βαλαντίνος δὲν ἐτόλμησε νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ. Ὅτε δὲ ἀναχωροῦσα μετὰ σπουδῆς ἠσθάνθη εἰς τὸν τράχηλόν τῆς δριμύ ψῦχος, ἔφερε πρὸς αὐτὸν τὴν χεῖρα διὰ νὰ τὸν σκεπάσῃ· ἀλλὰ τὸ πρὸ μικροῦ καλύπττον αὐτὸν μανδύλιον δὲν ὑπῆρχεν. Ἐπέστρεψε νὰ τὸ ζητήσῃ καὶ εἶδε τὸν Βαλαντίνον ἀνασηκόνοντα καὶ ἀσπαζόμενον περιπαθῶς αὐτό. Ἦνωσεν εὐθύς τὰς χεῖράς τῆς, διότι ἀπροσδόκητον ἦτο ὅ,τι εἶδε, καὶ ἀνεφώνησεν· — ὦ Θεέ μου!

Η.

Τὸ ἐπιφώνημα τοῦτο ἐδείκνυε καὶ λύπην καὶ ἀπορίαν, ὄχι ὅμως καὶ ὀργήν· ἴσως μάλιστα ἐδείκνυε καὶ συμπάθειαν. Τὴν ἡγάπα λοιπὸν τόσο πολὺ ὁ Βαλαντίνος; καὶ δὲν τὸ ἐνόησεν ἔως τότε; Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ φροντίσῃ νὰ τὸν θεράπευσῃ, καὶ τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο εὐκόλον· τὰ αἰσθήματα ἔχουσι πολλάκις συνεπειὰς αἰτινες δὲν φαίνονται λογικαί, καὶ τὰς ὁποίας θὰ ἦτο δύσκολον νὰ ἐξηγήσωμεν, ἐὰν ἠγνοῦμεν ὅτι ὁ νοῦς ἔχει αὐθορμήτους τιὰς ἰδιοτροπίας. Ἡ ἰδέα ὅτι ὁ Βαλαντίνος ἐπασχε τὴν αὐτὴν ἀσθενεῖαν μὲ τὴν Μαρίαν, ἐνέπνευσεν εἰς τὴν Μάρθαν τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ ἐπισπύσῃ τὸ τέλος τοῦ ἐπιχειρήματός τῆς. Ναὶ μὲν αὐτὴ ἐβλεπε πληγὰς καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν τῆς, καὶ εἰς τοὺς περὶ αὐτὴν, ἡ ἀδελφὴ τῆς ὅμως ἔπρεπε νὰ παύσῃ πάσχουσα. Τοιαῦτα ἀναλογιζομένη ἀπεκοιμήθη, ἐξύπνησε τὴν αὐγὴν ζωηρά, καὶ διευθύνθη εἰς Βεθ δὲ Σερναί. Ἐνῶ δὲ ἐξήρχετο τῆς Γριζὸλ ἡ μαῦρη ὄρνις τῆς Ἐλένης ἐκλωζε παρὰ τὴν θύραν.

— Καλὸς οἰωνός! εἶπεν ἡ Μάρθα.

Μετὰ ἡμίσειαν ὠραν ἔφθασεν εἰς τὰ εἰρήπια τοῦ παλαιοῦ μοναστηρίου, τὸ ὅποιον ἐκαλύπτετο ἀπὸ λεπτὴν ὀμίχλην. Μικρὸν παιδίον ἐδείξεν εἰς αὐτὴν τὴν κατοικίαν τοῦ Κ. Σαβίν, καὶ τὴν ὠδήγησεν εἰς πρόσθεν αἰθουσαν. Ὁ Ὀλιβιέ ὅστις ἠτοίμαζετο νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ κυνήγιον ἐπρογεύετο μετὰ σπουδῆς· ὅτε δὲ εἶδε τὴν Μάρθαν σηκωθείς ἠρώτησε·

— Τί συμβαίνει εἰς τὴν Γριζὸλ;

Ἡ Μάρθα τὸν καθιστάσασεν ἀποκριθεῖσα·

— Ὅλοι κοιμῶνται· ἔλατε σὰς παρακαλῶ νὰ πε-

ριδιαβάσωμεν ὀλίγον. Τῆς συνομιλίας ἡ ἀρχὴ δὲν ἦτο εὐκόλος μεταξὺ νέου καὶ νέας· ὀλίγαι μόναι λέξεις ἐδύνατο νὰ διεγείρωσιν αἰσθήματα τὰ ὁποία ἔπρεπε νὰ κοιμῶνται διὰ παντός. Ἀλλ' ἡ Μάρθα δὲν ἐδίστασε.

— Ἀέγουν, εἶπεν, ὅτι ὑπανδρεύεσθε συγχωρήσατε τὴν ἀδιακρίσιαν μου, ἀλλ' ἀνάγκη μὲ βιάζει. Ἐπραξα μίαν ἀνοησίαν τὴν ὅποιαν πρέπει νὰ προσπαθίσω νὰ διορθώσω ὅσον τὸ δυνατόν. Παρακαλῶ νὰ μὲ εἰπῆτε τὴν ἀλήθειαν.

— Τόσω μᾶλλον προθύμως σὰς τὴν λέγω, ἀπεκρίθη ὁ Σαβίν, ὅσον εἶναι ἀπλουστάτη. Ἐγὼ τῶν φίλων μου συνέλαβεν αὐτὴν τὴν ἰδέαν, ἀλλ' ἐγὼ ἀπεποιήθην. Ἰδοὺ ἡ ἀπάντησίς μου.

Καὶ σιωπήσας ἠτένισε τὴν Μάρθαν ἀναμένων ἐξήγησιν.

— Ὅθ' ἐξηγηθῶ ἐντελῶς, ἐπανέλαβεν ἐκείνη. Θεωρήσατέ με ὡς μητέρα, ὡς κόρην ἠλικιωμένην ἂν θέλετε. . . ἔχω εὐθύνην. Πρακαλῶ λοιπὸν νὰ μὴ σὰς φανῇ παράδοξος ἡ ὀμιλία μου, διὰ τὴν ὅποιαν καὶ ἦλθα εἰς ὠραν ὅτε δὲν γίνονται ἐπισκέψεις. ἴσως θὰ ἐπροτιμᾶτε νὰ συνομιλήσετε μὲ ἐλάφους. . . ἀλλὰ παρακαλῶ νὰ μὲ ἀκούσετε.

Ὁ Ὀλιβιέ, συνειδημένος ν' ἀκούῃ τὸ ὕφος τοῦτο τῆς Μάρθας, φαιδρὸν μὲν κατ' ἐπιφάνειαν, οὐσιωδῶς ὅμως πλήρες ὀρθότητος καὶ σταθερότητος, ἀπεκρίθη· — Λέγετε.

— Εἰς τὴν ἡλικίαν σας σχέδια τοῦ γάμου γίνονται καθημερινῶς. Ἐὰν πρόκειται νὰ παραδεχθῆτε ἐν ἐξ' αὐτῶν, θὰ σὰς εἰπῶ ἐλευθέρως· — Δότε με τὴν χεῖρά σας, καὶ μὴν φανῆτε πλέον εἰς Γριζὸλ.

Ὁ Σαβίν ἀνεσκήρτησε.

— Μὴν φαντασθῆτε, ἐξηκολούθησεν ἡ Μάρθα, ὅτι εἶμαι ἄσφατος. Ἰπῆρξα ὀλίγον ἀπερίσκεπτος, καὶ τίποτε ἄλλο. Μ' ἐβοηθήσατε νὰ ἀπαλλάξω τὴν ἀδελφὴν μου ἀπὸ μελαγχολίας, ἡ ὅποια θὰ κατέστρεφεν ἴσως τὴν ὑγίαν τῆς· καὶ ἐθεραπύθη μὲν, ἀλλὰ δὲν ἐσπούδασεν ὡς ἐγὼ τὸν κόσμον, ὥστε νὰ εὕρῃ τὸν θώρακα ὁ ὁποῖος ἀποκρούει ἀπὸ τὴν καρδίαν τὰς ἐφόδους. Ἐὰν πρέπει νὰ χωρισθῶμεν, προτιμῶ νὰ χωρισθῶμεν σήμερον παρὰ αἴριον.

Δύο αἰσθήματα ἐπάλαιον εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Σαβίν. Ἐφόσον ὀμίλει ἡ Μάρθα, ἐνθυμείτο τὴν ἡμέραν ἐκείνην καθ' ἣν αἱ ψυχαὶ τῶν ἠσθάνθησαν τὸ αὐτὸ αἶσθημα. Ναὶ μὲν τὸ καθαρὸν φῶς τῆς αὐγῆς ἀντικατέσταται τὸ λαμπρὸν σέλας τῆς ἐσπέρας, ἀλλ' ἡ γυνὴ ἦτο ἡ αὐτὴ, ἡ αὐτὴ καὶ ἡ φωνή, τὸ αὐτὸ καὶ τὸ διαυγὲς βλέμμα. Δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ συντροφος τὴν ὅποιαν ἐπεθύμησεν, ἐκείνη ἣτις ἐφάνη ὅτι ἀνταπεκρίνετο εἰς τὴν ἐπιθυμίαν του; Καὶ ὅμως ἡ γλυκεῖα εἰκὼν τῆς Μαρίας παρουσιάζετο εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του· τὸν ἐγοήτευε διὰ τῆς πραότητος, τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀγάπης τῆς. — Ἄ! εἶπεν, ὠνευρήθην!

Ἀλλ' ἡ Μάρθα δὲν ἐπερίμενε τοιαύτην ἀπάντησιν. Εὐχαριστήθη ὅμως ὅτι ὁ Ὀλιβιέ δὲν ἐλησμόνησε τὴν ἐσπέραν τὴν ὅποιαν ἠνίττετο τὸ ἐπιφώνημά του. Κατασιγάσασα δὲ τοὺς παλμούς τῆς καρδίας τῆς τὴν ὅποιαν ὑπέβαλλεν εἰς κερτύριον·

— Δὲν φοβείσθε πλέον, ἠρώτησε μειδιῶσα, τὸν

διάβολον διὰ τὸν ὅποιον μὲ ὀμίλησατε ἄλλοτε εἰς τὴν λίμνην;

Ὁ Σαβίν ἀνεσκήρτησεν· ὁ τόνος τῆς ἐρασμίας ταύτης φωνῆς τὸν ἠπάτησε.

— Καὶ πῶς! ἀνεφώνησεν, ἡ γυνὴ τὴν ἵποῖαν ἤθελε νὰ σύρῃ ἦτον λοιπὸν ἡ Μαρία!

— Καὶ ποῖα ἄλλη; εἶπεν ἡ Μάρθα.

Ὁ Σαβίν ἐσκέφθη ἐπὶ μικρὸν· ἔπειτα δὲ ὡς ὑποδουλωθεὶς ἀπὸ τὴν δύναμιν τῶν ὀξυτάτων καὶ διαυγῶν βλεμμάτων τῆς, εἶπε μὲ λύπην, μὲ πάθος καὶ μὲ εὐγνωμοσύνην·

— Συγχωρήσατέ με, κυρία, νὰ σὰς συντροφεύσω εἰς Γριζὸλ.

Ἡ Μάρθα ἐσφιγξε τὴν δεξιάν τοῦ Ὀλιβιέ· καὶ οὕτω ἐκυρώθησαν οἱ ἀρραβῶνες τῆς ἀδελφῆς τῆς.

Τὸ πρῶτον εὐεργέτημα τῆς ἀποφάσεως εἶναι ἡ καθυσχύσις τῆς σπαραγμένης καρδίας· παύει ἡ ἀβεβαιότης; παύει καὶ ἡ ἀνησυχία. Αἰσθανόμεθα τότε τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ ὀδοιπόρου, ὅστις παρεκτραπεῖς καὶ περιπλανώμενος μεταξὺ δασῶν, ἀπαντᾷ ἐπὶ τέλους ὁδὸν εὐθείαν καὶ ὀμαλήν. Τοιαύτην εὐτυχίαν ἠσθάνθη καὶ ἡ Μάρθα, καὶ ἠπόρει ἐπανερχομένη μετὰ τοῦ Ὀλιβιέ εἰς Γριζὸλ διὰ τὴν τόλμην τῆς· οἱ παλμοὶ τῆς καρδίας τῆς ἦσαν εὐρυθμοί, ἐστηρίζετο ἀδελφικῶς εἰς τὸν βραχίονα τοῦ Σαβίν, καὶ οὐδεμία τρικυμία τὴν ἐτάραττε πλέον. Ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν, ἡ Μαρία ἀνυσυχοῦσα ὅτι ἔλειπεν εἰς ὠραν καθ' ἣν δὲν ἀπεμακρύνετο ἀπὸ τὴν οἰκίαν, εἶχε στῆλαι τὴν Ἐλένην καὶ τὸν Νικόλαον εἰς ἀναζήτησίν του· ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἰδία, ἀφοῦ περιῆλθεν ἐπίτηδες τὰ περίεξ, ἴστατο εἰς τὸ παρὰθυρον· ὅθεν δὲν εἶδε τὴν ἀδελφὴν τῆς καὶ τὸν Σαβίν ἐλθόντας ἀπὸ τὴν ὀπισθεν θύραν. Ὅτε δὲ ἤκουσε τὰ βήματά των στραφεῖσα ἀνέκραξεν· — Ἄ! ἦλθετε!

Μετὰ τὴν ἀδελφὴν τῆς εἶδε καὶ τὸν Ὀλιβιέ παρακολουθοῦντα. Τοιαύτη δὲ φαιδρότης ἐφαίνετο εἰς τὸ πρόσωπον τῆς Μάρθας, καὶ τόσο ἐλαμπον οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς, ὥστε ἐνόησεν ἡ Μαρία ὅ,τι κάτι τι ἔκτακτον συνέβη. Ἐγένετο κατακόκκινος καὶ ἠτένισε τὴν ἀδελφὴν τῆς μὲ ἦθος ἀγωνιώσεως, ἦθος ἐλπίδος καὶ φόβου.

— Ναί, εἶναι ἀληθινόν, εἶπεν ἡ Μάρθα ὠθήσασα τὸν Σαβίν πρὸς τὴν Μαρίαν.

Ἡ χαρὰ τὴν ὅποιαν αἰσθανόμεθα μετὰ τὴν θυσίαν εἰς ἣν ὑποβάλλομεν ἑαυτοὺς χάριν ἀγαθοποιίας εἶναι ὑπερτέρα πάσης ἄλλης. Μόναι αἱ φιλότιμοι ψυχαὶ αἰσθάνονται τὴν ἡδονὴν ταύτην· ὡς πάλαι ἡ ἱερά λογική τῆς Ἀθηνᾶς ἐθεράπευε τὰ τραύματα τὰ ὅποια ἠνοίγειν ὁ θεὸς αὐτῆς σίδηρος, οὕτω καὶ ἐκείνη θεράπευει τὰς πληγὰς τῆς καρδίας. Ἡ Μάρθα ἤρχισεν νὰ πιστεύῃ ὅτι μία ἀληθὴς εὐδαιμονία ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον, τὸ νὰ ἐξασφαλίσῃ τις τὴν εὐδαιμονίαν ἐκείνην τοὺς ὁποίους ἀγαπᾷ. Καὶ ὅμως ἐμελλέ ποτε νὰ φανερωθῇ τὸ μυστικόν τῆς. Μετὰ τὸν ἀρραβῶνά του ὁ Σαβίν δὲν ἐμακρύνετο σχεδὸν ἀπὸ τὴν Γριζὸλ. Ὁ γάμος ἐμελλε νὰ τελεσθῇ μετ' ὀλίγον, καὶ ὁ Κ. Περσέρω ἰατρευθεὶς ἔμενε μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν.

Πρῶταν τινὰ ἐνῶ ὁ Σαβίν ἐλθὼν ἐφιππος ἠτοιμά-

ζετο να πεζεύσει, ο ίππος ώλισθησε και έπεσε πριν ή προσθάσει να πηδήσει κάτω ο αναβάτης. Η Μάρθα ήτις εστάκειτο την ώραν εκείνη εις την θύραν, άρπικε ρωνή και έδραμε προς τον Όλιβιέ' αλλά ήπιτώσις ήτο ακίνδυνος· και αναβάτης και ίππος άνηγέρθησαν εν άκαρει. Λαβούσα τον Σαβίν από την χειρά, ούτω πως ήτένευσεν αυτόν, ώστε λάμψις φωτός ήνοιξε τους όφθαλμούς του. — Ά! έψιθύρισε, με ήπάτησε!

Η Μάρθα ήτις ήτο κάτωχρος χσθάνθη φλογισθέν τὸ πρόσωπόν της. Τὴν ώραν εκείνην ή Μαρία, ιδούσα τὸ συμβάν εξήλθε κλονομένη από τὴν οίκίαν και οί όφθαλμοί της εδείκνυον άπελπισίαν.

— Ιδέ την! εἶπεν ή Μάρθα· εἶχα άδικον;

Ο Σαβίν έδραμε προς τὴν Μαρίαν και τὴν ένηγκάλισθη· ή Μάρθα έστρεψε τὴν κεφαλὴν και δάκρυ έρρέυσεν εις τὴν παρείαν της· τὸ δάκρυ εκείνο ήτο τὸ τελευταίον.

Εν τούτῳ ελθισμόν της τὸν Βαλαντίνον, διότι και ή άφοσίωσις αὐτὴ έχει περιφραυτιάν· ή Μάρθα ένόμιζεν ότι μετὰ τὴν Μαρίαν και τὸν Όλιβιέ δὲν ύπάρχει τίς άλλος εις τὸν κόσμον. Περίστασις τις τὴν άνευθύμισε τὸν Βαλαντίνον· ήμέρας τινὰς μετὰ τοὺς γάμους· ή Μάρθα εἶδε τὸν Νικόλαον κόπτοντα μέγα δένδρον διὰ τῆς αἰζίνης, και κόπτοντα αὐτὸ μετὰ μεγίστου ζήλου. Έκαστος κτύπος άπέκοπτε και τεμάχιον ξύλου· ήρώτης δὲ αὐτὸν γελῶσα.

— Τί σ' έκαμεν αὐτὸς ὁ ταλαίπωρος κορμός; νομίζει τις ότι τὸν έχθρεύεσαι.

— Έμε, άπεκρίθη ὁ Νικόλαος, δὲν μ' έκαμε τίποτε· εἶμαι μόνον θυμωμένος διότι άναχωρεῖ ὁ Βαλαντίνος, και ξεθυμαίνω κόπτων τὸ δένδρον.

— Άναχωρεῖ! άνερώνησεν ή Μάρθα. Και ένθυμηθεῖσα τὴν συνάντησίν της ύπὸ τὸ δένδρον τῆς Παναγίας έταράχθη. Ὁ Νικόλαος έρρίψε τὴν αἰζίνην του και εἶπεν·

— Ιδοὺ έρχεται· ας σὰς εἶπῃ μόνος διὰ τί άναχωρεῖ· εἰγὼ πέρνω τὸ τουφεκί μου και πηγαίνω εις τὸ δάσος.

Και καλέσας διὰ συρίγγιατος τὸν σκύλον του έμακρύνθη· τὸ δὲ δένδρον κατέπεσε μόνον.

Ο Βαλαντίνος ήρχετο περιπατῶν βραδέως ὡς άνθρωπος διατάζων· αἰσθημά τι άόριστον δὲν άφινε τὴν Μάρθαν νὰ κινηθῇ· έροβείτο μήπως άναχωροῦσα κατασπαράξη τὴν πάσχουσαν εκείνου καρδίαν. Εἶδε τὸν σύντροφον τῆς παιδικῆς της ήλικίας σταθέντα και ιδόντα ὀπισθὲν του, και άκουσα τὸν εκάλεσε διὰ νεύματος. Ο Βαλαντίνος έτάχυνε τὸ βῆμα.

— Έάν δὲν έσπευδα δὲν θὰ έτόλμων ποτέ . . . και ὁμως πρέπει ν' άκούσετε τὴν έξιμολόγησίν μου.

Πυρετὸς έθήρμαινε τοὺς όφθαλμούς του, και μόλις έτόλμα νὰ άπενίσχ τὴν Μάρθαν.

— Με εἶπετε, επανέλαθε, μίαν έσπέραν ότι ή Γριζόλ ήτον πάντοτε άνοικτὴ δι' έμέ. Ηλθα άπαξ, δις, κανεὶς δὲν μ' έδέχθη.

— Η άδελφῆ μου ύπνχδρεύετο, άπεκρίθη ή Μάρθα.

— Μὴν προφασίζεσθε· ὅ,τι κάμετε εἶναι καλά καμωμένον. Δυστυχῶς· ή ασθένειά μου ηῦξήσεν· ὁ λόγος

δὲν ισχύει. Πρέπει λοιπὸν ν' άποφασίσω τί θὰ γίνω. Αἰσθάνομαι ότι εἰδῶ δὲν θὰ ιατρευθῶ ποτέ, και διὰ τούτου άναχωρῶ.

Και εστέναζεν· έφαίνετο ότι ὁ άγων εξήντηλσε τὰς δυνάμεις του. Η Μάρθα έλυπήθη τὴν άγωνίαν του, αλλά τί νὰ εἶπῃ· πρῶτον τότε ἐπὶ ζωῆς της δὲν εὔρε λέξεις άποτεινομένας εις τὴν καρδίαν.

— Άπεράσις νὰ μὴ σὰς κρύψω τίποτε, εξηκολούθησεν ὁ Βαλαντίνος· θὰ με γνωρίσετε καλύτερα και θὰ έννοήσετε ότι εἶναι άδύνατον νὰ μείνω εἰδῶ. Έχω τὸν νοῦν μου εις σὰς άφου ήρχισα νὰ έχω μνήμην. Ὅταν έμαθα ότι έπιστρέψατε εις Γριζόλ· ήθέλησα νὰ τρέξω άμέσως και νὰ σὰς ένχαλισθῶ. . . Εἶδα ὠραίαν νέαν τῆς ὁποίας ή θεά μ' έτάραξε. Μετὰ τίνα καιρὸν με ώμιλήσατε με γλυκύτητα ή ὁποία μ' έμάγνησεν. Ημην εις χειράς σας ὡς μαλακὸν κερὸν· εἴν δὲν έκαμνα ὅ,τι ήθέλετε, ένόμιζα ότι ένιγνόμεν ένοχος μεγάλου έγκλήματος. Μόνη ήξεύρετε ότι δὲν παρεήκουσα ποτέ εις τὴν φωνὴν ή ὁποία μ' επέταττεν ύποταγήν.

Εἰργάσθη, και ὅλοι ὡμολόγησαν ότι εἶχα τινὰ ικανότητα· πιθανόν, άλλ' ή καρδία έλειπεν από τὰ έργα μου. Λυποῦμαι κατάκαρδα ότι εξ αίτιας μου πάσχει ὁ γέρον προστάτης μου . . . Ὅταν σὰς έβλεπα διὰ μέσου τῶν δένδρων ένῶ ὁ Κ. Σαβίν εὔρισκετο έμπροσθέν σας ὡς νὰ σὰς έπερίμενεν, ένόουν πόθεν πρόήρχετο ή έπαύξησης τῆς λύπης. Δὲν άπατώμαι ὡς προς τὴν συμπάθειαν τὴν ὁποίαν έχετε προς έμέ, οὔτε συλλαμβάνω μωρὴν ιδέαν· αλλά πρέπει νὰ εὐγάλω τὸ άγκάθι από τὴν καρδίαν μου. Διὰ τούτου άπεράσις νὰ ταξειδεύσω. Εἰδῶ ὅπου και αν ὑπάγω παντοῦ σὰς βλέπω . . . Ὅθ ὑπάγω μακρὰν, και θὰ προσπαθῆσω νὰ λησιμονήσω καθ' ὅδον.

— Και ποῦ θὰ ὑπάγετε; ήρώτησεν ή Μάρθα.

— Κατὰ πρῶτον εις τὴν Ιταλίαν· εκεί λέγουν ότι οἱ άνθρωποι οἱ έπαγγελλόμενοι ὅ,τι και εἰγὼ τελειοποιούνται. Και εἴν ὁ τόπος αὐτὸς δὲν εἶναι αρκετὰ μακρὰν, θὰ πηγαίνω μακρύτερα.

Η Μάρθα έλυπήθη αὐτὸν και χωρὶς νὰ σκεφθῆ εἶπεν·

— Πρὶν άναχωρήσετε εἰλάτε νὰ μᾶς άποχαιρετίσετε.

Τὸ έσπέρας ή Μάρθα εἶδε τὸν παπα-Λουκῆν· ή ιδέα ότι θὰ έστερευτο τὸ παιδίον τὸ ὁποῖον ὑπεργάπα τὴν έλύπει εις άκρον.

— Εἶναι άπειρος, έλεγε, τί θὰ γείνη μακρὰν εκείνων οἱ ὁποῖοι τὸν άγαποῦν; αν δὲν ήμην γέρον θὰ τὸν έσυντρέφουσα. Πῶς νὰ τὸν έμποδίσω;

Και παρεκάλει τὴν Μάρθαν νὰ τὸν συντρέξῃ· και δὲν έλεγε μὲν ὅλα ὅσα εἶχε κατὰ νοῦν, οἱ όφθαλμοί του ὁμως ὡμίλουν αρκετὰ.

— Ιδέτε, εξηκολούθησε, τί κῦρα εις τὸ δωμάτιόν του· τὸ κατεσκευάζε διὰ σὰς, αλλά δὲν έτόλμα νὰ σὰς τὸ προσφέρει.

Και ένεχειρίσε προς τὴν Μάρθαν εἰκόνα ξυλίνην τεχνουργημένην θα· μασίως. Και στάσις, και ένδυμα, και χαρακτῆρες, και πρόσωπον ὅλα ήσαν ὠραιότατα. Ὅτε εἶδεν αὐτὴν ή Μάρθα άφικε φωνὴν θαυμασμοῦ.

ΒΙΟΣ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ Ε΄,

Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.

—οοο—

Ηρυθρίασε δὲ άμέσως γνωρίσασα ὅτι ήτο ή ίδια αὐτῆς εἰκόνη· ή άδελφῆ τις έλθοῦσα τότε και παρατηρήσασα τὸ εἰδώλιον· — Εἶν' εἰδικόν σου, εἶπεν. — Η Μάρθα ήθέλησε νὰ τὸ άποδώσῃ· αλλά τὸ βλέμμα του παπα-Λουκά ήτο τὸσον ίκετευτικόν ὡς τε τὸ εκράτησε.

Δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ή Μάρθα έσκέπτετο τὸν Βαλαντίνον, και έβλεπε τὴν εἰκόνα της ἐπὶ τῆς εστίας φωτιζομένην από τὴν λυχνίαν. ένθυμήθη πόσας νύκτας επέρασεν άγρυπνος, σκεπτομένη πῶς νὰ συμβιβασῇ τὰ του Όλιβιέ και τῆς Μαρίας· άνεπόλησε μετὰ ταῦτα τὸν Βαλαντίνον και εαυτὴν, και δάκρυα έρρέυσαν εις τὰς παρείās της.

— Πόσον θὰ ὑπέφερον! εἶπε·

Τρεῖς ήμέραι παρήλθον εκτοτε, και ή διάθεσις τῆς Μαρίας ήτο πάντοτε ή αὐτὴ, ήσυχος και ὁμαλή· ένιότε μάλιστα έτραγῶδει έργαζομένη.

— Καλὰ, έλεγεν ὁ Όλιβιέ, ὅλα πηγαίνουν καλὰ τὸ πουλί κελαδεῖ. — Αλλ' ή Μάρθα έλεγε κατὰ νοῦν ὅτι εἴν δὲν έτραγῶδει θὰ εκλαίεν ἴσως· και ήπόρει πῶς δὲν εφάνη ὁ Βαλαντίνος.

Πρωίαν τινὰ μετὰ τὸ πρόγευμα ένῶ ήσαν ὑπὸ τὰ δένδρα, ήλθεν ὁ Βαλαντίνος φέρων σάκκον εις τὸν ὦμον και ράβδον εις τὴν χειρά· ήτο δὲ κάτωχρος· ή Μάρθα ὡχρίασεν επίσης ὅτε τὸν εἶδεν· ὁ παπα-Λουκάς ήρχετο κατόπιν περιλυπος.

— Θέλει νὰ φύγη, εἶπε, πεζός.

— Κυρία, εἶπεν ὁ Βαλαντίνος στριβίξας και τὰς δύο χεῖρας εις τὴν ράβδον του, με διατάξατε νὰ σὰς άποχαιρετίσω. Ιδοὺ ήλθα.

Συμπάθεια και άγάπη έτάραξαν τὴν καρδίαν τῆς Μαρίας.

— Εἶσατε βέβαιος ότι δὲν λησιμονεῖτε τίποτε εἰδῶ τὸν ήρώτησεν.

Ο Βαλαντίνος προσήλωσεν εκστατικὸς τοὺς ὀφθαλμούς εις αὐτήν.

— Ερωτήσατε τὸν Κ. Πεσερῶ ὁ ὁποῖος μᾶς άκούει, εξηκολούθησεν ή Μάρθα, εἴν εἶμαι έλευθερα. Κατὰ τὴν άπόκρισίν του άποφασίζομεν.

Η ράβδος· έπεσεν από τὰς χεῖρας του Βαλαντίνου.

— Ά! κυρία! άνέκραξε.

Και ήθέλησε μὲν νὰ εξακολουθῆσῃ, αλλά πεσὼν πρὸ τῆς Μαρίας εκλαυσεν.

— Ιδοὺ άπόκρισις, εἶπεν ή Μάρθα έρυθρίασασα, καλητέρα τῶν λόγων. Λάβε τὴν δεξιάν μου.

Ὅλοι ήγέρθησαν.

— Εσο εὐτυχής! εἶπεν ὁ Όλιβιέ.

— Ὅθ εἶσαι άδελφός μου· φίλησέ με.

Πρῶτον τότε μετὰ τὸν γάμον τῆς άδελφῆς της ή Μάρθα ήσπασθη τὸν γαμβρὸν της.

(Εκ τοῦ Γαλλικοῦ.)

Μετὰ τὴν εκδοσιν τῆς εἰκόνης του αὐτιμίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου του Ε΄, πολλοὶ τῶν άναγνωστῶν τῆς Παρδώρας τῶν εκτὸς μάλιστα τῆς έλευθερας Ελλάδος, παρεκάλεσαν ήμᾶς άλλεπαλλήλως και επιμόνως νὰ εκδώσωμεν και τὸν βίον αὐτοῦ. Εἰς τὴν επιθυμίαν δὲ ταύτην ένδίδοντες δημοσιεύομεν αὐτὸν ὅπως ετυπώθη τὸ 1853 ἐν Ἀθήναις ὑπὸ άνωνύμου. Νομίζομεν δὲ καλὸν νὰ προσθέσωμεν και τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, αὐτὴν εκείνην τὴν δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ φυλλαδίῳ τῆς 1. του παρελθόντος Ἀπριλίου.

Μεταξὺ τῶν πολυγώνων και χωρίων τῆς εὐάνδρου Ἀρκαδίας, χώρας μεγάλης ἐν μέσῳ τῆς Πελοποννήσου και τὸ πλείστον ορεινῆς ήν κατοίκησαν εξ άμνημονεύτων χρόνων α Ἀρκαδες (α) προσέληνοι, ο (εις τῶν αρχεγόνων τῆς χερσονήσου ταύτης λαῶν) διακρίνεται ή Δημητσάνα, κωμόπολις κατέχουσα περίπου τὴν θέσιν τῆς παλαιᾶς Θεισίας, ή τινος άλλης γειτονος τὸ πάλαι πόλεως κατὰ τοὺς αρχαιολόγους· κείται δὲ ή πολίχνη αὐτὴ επάνω τινος ράχως τῶν λεγομένων Ἀσρανεῶν ὄρεων παρὰ τὸν Λούσιον ποταμὸν συμβάλλοντα εις τὸν Ἀλφειόν.

Ἐκ δὲ τῶν σωζομένων ιστορικῶν παραδόσεων φαίνεται, ότι ή Δημητσάνα επτρέπετο από τεχνῶν και τῆς τοπικῆς βιομηχανίας, περὶ δὲ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης εκατονταετηρίδος δύο πολῖται αὐτῆς, μαθηταὶ τῆς ἐν Σμύρνῃ αξιολόγου Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, καθήδρυσαν προς τὸ παράδειγμα εκείνης, ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν πατρίδι, ὡς ανώτατον τῆς Πελοποννήσου Διδασκαλεῖον, τὴν μέγρι και νῦν σωζομένην Σχολὴν τῆς Δημητσάνης (β), ἐξ ἧς διεδόθη πολὺ τὸ φῶς τῆς παιδείας εις τὴν Ἑλληνικὴν Χερσονήσον και άλλαχού.

Η κωμόπολις Δημητσάνα καυχᾶται ὡς πατρίς πολλῶν αρχιερέων, αρχιεπισκόπων, πατριαρχῶν, διδασκάλων, ιατρῶν, πολιτικῶν προσετώτων και άλλων αγαθῶν ανδρῶν και κοινωφελῶν περιέχει δὲ τὴν σημερινὴν χιλίαν περίπου οικογενείας κατοίκων κτηματιῶν, εμπόρων, μεταπρατῶν, βιομηχανῶν και τινῶν ποιμένων και γεωργῶν· διαπρέπουσι δ' ἐν αὐτῇ και λόγιοι ανδρες έλευθερίου τυχόντες άγωγῆς, και τὰς διαφόρους τάξεις τῶν συμπολιτῶν επικοσμοῦντες.

Ταύτης τῆς κωμοπόλεως γέννημα και θρέμμα περιδοξον ὑπῆρξε και ὁ κατὰ τὴν έναρξιν του ὑπὲρ ανεξαρτησίας ἰσρού άγῶνος μαρτυρικῶ θανάτῳ τὴν πα-

(α) Βαλαντηράγους έλεγον οἱ αρχαιοὶ τοὺς Ἀρκαδες, ἦστα ὅθ και πρώτους (ἐν Πελοποννήσῳ) σπείραντας καρπὸν εις τρεφίν.

(β) Βλ. ἐν εκτάσει τὰ περὶ τῆς Σχολῆς ταύτης τὸ κατὰ τὸ 1847 εκδοθὲν ὑπὸ του αξιοτίμου Καθηγητοῦ Κ. Εὐθυμίου Κασιόρη βιβλίον.

πίδα και την Έκκλησίαν τιμήσας Πατριάρχης Γρηγόριος, οὐ τὴν βιογραφίαν συντάττομεν.

Ἐγεννήθη οὗτος ἐν ἔτει 1745, παρὰ πατρὸς μὲν Ἰωάννου Ἀγγελόπουλου, μητρὸς δὲ Ἀσημίνας Παναγιωτοπούλου, Γεώργιος ἐν τῷ θείῳ βαπτίσματι ὀνομασθεὶς.

Καὶ πρῶτον ἐπαιδεύθη ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῶν ἐγκυκλίων Ἑλληνικῶν μαθημάτων καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς τὰς ἀπαρχὰς παρὰ τινι τῷ θείῳ καὶ ἀναδόχῳ αὐτοῦ Μελετίῳ ἱερομονάχῳ καὶ ἐτέρῳ διδασκάλῳ τῆς Δημητσάνης Ἀθανασίῳ ἱερομονάχῳ τούπικλιν Ρουσοπούλῳ. Κατὰ δὲ τὸ 1765, ἤδη τὴν ἡλικίαν εικοσαετίας, πόθῳ τῆς ἱερᾶς παιδείας οὐλογόμενος, ἀπεδήμησεν ἐκ τῆς Δημητσάνης μετὰ τοῦ διδασκάλου τοῦ Ρουσοπούλου, καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ἀθήνας ἔνθα καὶ ἐμαθήτευσεν δύο σχεδὸν ἔτη παρὰ τῷ τότε πολυμαθεῖ διδασκάλῳ τῶν Ἀθηνῶν Δημητρίῳ τῷ Βόδα.

Ἐφεξῆς δ' ἐν ἔτει 1767, αὐτὸς μὲν ἀπέπλευσεν εἰς Σμύρνην, ὁ δὲ συνεργάτης αὐτοῦ καὶ διδασκαλὸς Ρουσοπούλος, παρακληθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κατέμεινεν ἐν Ἀθήναις διδάσκων ἐν τῇ σχολῇ διὰ βίου μέχρι καὶ τῆς ἀποβιώσεως αὐτοῦ. Ἐτελεύτησε δὲ κατὰ τὸ 1780.

Ὁ δὲ Γεώργιος, ἀρικόμενος εἰς Σμύρνην, συνώκησε μετ' ἄλλου θείου αὐτοῦ Μελετίου, Ἐκκλησιάρχου τελούντος ἐν τῷ ναῷ, ὑπηρετῶν αὐτῷ καὶ ἅμα διακούων καρποφόρως τὰ μαθήματα τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς· εἶτα δὲ μεταβάς εἰς τὰς Στροφάδας νήσους, διέτριψεν ἐπ' ὀλίγον ἐν τινὶ μονηδαίῳ βίου ἐναρέτου καταγωγῆ, καὶ κεί τὸ μοναδικὸν ἐνδύεται σχῆμα Γρηγόριος μετονομασθεὶς. Ἐκείθεν δὲ μετῆρσεν εἰς Πάτμον καὶ διήκουσε Δανιὴλ ἐκείνον τὸν Κεραμεα, γυμναζόμενος περὶ τοὺς λόγους τῆς τε θείας καὶ ἀνθρωπίνης σοφίας μετ' ἐπιμελείας ἐνδεδεχούσ.

Ἦδη δὲ διανύσαντα τὸ στάδιον τῶν ἐν τῇ Σχολῇ τῆς Πάτμου σπουδασμάτων, προσκαλεῖ τὸν Γρηγόριον εἰς Σμύρνην ὁ τότε Μητροπολίτης Σμύρνης αἰοίδιμος Προκόπιος, (Πελοπόννησος δὲ καὶ τούτον ἐγέννησε καὶ ἔθρεψε), γινώσκων αὐτὸν ἐκ τῆς προηγουμένης ἐν Σμύρνῃ διατριβῆς καὶ πληροφορηθεὶς τῶν τρόπων αὐτοῦ τὴν χρηστότητα καὶ τὴν κατὰ Θεὸν πολιτείαν, κοσμουμένην καὶ διὰ παιδείας ἀληθινῆς. Καὶ δέχεται πάλιν ἡ Σμύρνη τὸν Γρηγόριον, καὶ ὁ Μητροπολίτης προχειρίζει τούτον Ἀρχιδιάκονον.

Μετὰ τινὰ δὲ χρόνον, πολλῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπικρατούσης ἀνωμαλίας ἐκ τῶν κατὰ τὸ 1770 συμβεβηκότων πολιτικῶν δυστυχημάτων, μετακλεῖ ὁ Γρηγόριος εἰς τὴν Σμύρνην τοὺς ἤδη γρηγοῦς αὐτοῦ γονεῖς, (οὗς καὶ μέχρι τελευταίας αὐτῶν γηροτροφίας περιέθαλψε), σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Παναγιώτην (α) καὶ τὰς δύο ἀδελφὰς Ἄννας καὶ Ἐ-

ξακουστὴν (α).

Τὸν δὲ Γρηγόριον μετ' οὐ πολὺ προβιάσας ὁ Μητροπολίτης, ἀπέστειλεν εἰς τὴν πατρίδα του, ποθοῦντα νὰ ἴδῃ τὸ γενέθλιον ἔδαφος καὶ τοὺς ἐκεῖ ἀπομειναντας αὐτοῦ συγγενεῖς. Ἐλθὼν δὲ εἰς Δημητσάναν καὶ εὐρὼν τὴν Σχολὴν αὐτῆς κατὰ θυμὸν, σχολαρχοῦντος τοῦ μικροῦ Ἀγαπίου Πάπαντωνοπούλου, ὠκοδόμησεν ἰδίαις δαπάναις ἐν αὐτῇ ὀκτὼ εὐρύχωρα δωμάτια πρὸς κατοικίαν ἀμισθον τῶν προσερχομένων ἔξωθεν ἀπύρων μαθητῶν. Ἐντεῦθεν δὲ μετέβη κατ' ἐντολὴν τοῦ Μητροπολίτου Προκοπίου εἰς τὴν τούτου πατρίδα, χωρίον λεγόμενον Σαμαζίκια, παρὰ ταῖς Καλάμαις κείμενον, ἵνα παρσευρῆ χάριν συγγενικῆς ἀγάπης εἰς τὴν στεφάνωσιν ἀνεψιῶ του τινος.

Ἐκπληρώσας δὲ τὴν ἐντολὴν ταύτην τοῦ Μητροπολίτου, ἐπανῆλθεν εἰς Δημητσάναν, καὶ μετὰ ὀλίγον χρόνον ἐκεῖ διατριβὴν ἀναχωρεῖ εἰς Σμύρνην (β).

Ἰωάννης καὶ Γεώργιος Ἀγγελόπουλος, ὧν οὗτος μὲν ὑπηρετεῖ ἐν Ἑλλάδι εἰς τὸν Βασιλικὸν στρατὸν ὡς Ἴλαρχος τὸ αξίωμα, ὁ δ' ἐμπορεύεται ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ διακρίνεται ἐπ' ἀγαθότητι. Πρεσβύτερος ἀδελφὸς τούτων ὑπῆρξεν ὁ Δημήτριος, Ἑλληνικῆς καὶ Εὐρωπαϊκῆς παιδείας ἐγκρατῆς, ὅστις διέτριψε καὶ εἰς Βιέννην χάριν σπουδῆς. Τούτον εἶχε μεθ' αὐτοῦ ὁ αἰοίδιμος κατὰ τὴν γ'. Πατριαρχεῖαν καὶ διέμεινε παρ' αὐτῷ μέχρι τέλους ὁ ἀγαθὸς ἀνεψιός. Εὐρέθη δὲ καὶ οὗτος εἰς τὴν φρικτὴν ἐκείνην περίστασιν τῆς μαρτυρικῆς τοῦ θείου τελευταίας καὶ ἐφυλακίσθη, Διεσώθη δὲ εἰς Ἑλλάδα ὡς ἐκ θαύματος διαφυγὼν ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ τέλος ἐτελεύτησεν ἐν Σύρῳ τῷ 1826.

(α) Ἐκ τούτων ἡ μὲν Ἄννα συνεζεύχθη μετὰ τοῦ Ἰω. Πετροπούλου τοῦ ἐκ Ἀσγκαθίων τῆς Καρυταίνης, ἡ δὲ Ἐξακουστὴ τὸν Ἰω. Καρυτινόν. Ἀμφότερα δ' ἔσχον υἱοὺς καὶ θυγατέρας. Ἐκ θυγατρὸς τῆς Ἄννης νυμφευθεῖσας τὸν ἐκ Σμύρνης Ἰω. Παπαδόπουλον εἴσιν υἱοὶ οἱ ἀδελφοὶ Παπαδόπουλοι, ἐξ ὧν ὁ μὲν Γεώργιος ὑπηρετεῖ ἐν Ἑλλάδι ὡς Μοίραρχος εἰς τὴν Β. Χωροφυλακίαν, οἱ δὲ ἔτεροι ἀδελφοὶ αὐτοῦ κατοικοῦντες εἰς Σμύρνην μετέρχονται τὸ ἐμπόριον, διακρινόμενοι ἐπὶ τιμιότητι καὶ φιλογενείᾳ. Ἐκ δὲ θυγατρὸς τῆς Ἐξακουστῆς εἶναι υἱὸς ὁ κατὰ τὴν δ'. Πατριαρχεῖαν του διατελέσας δευτερεύων Δανιὴλ, λόγων τρέφιος καὶ τῆς τοῦ θείου ἀρετῆς, ὅστις ἠκολούθησε τὸν αἰοίδιμον εἰς τὸ Ὅρος ἐπὶ τῆς δευτέρας ἑξορίας του. Κατὰ τὴν γ'. αὐτοῦ Πατριαρχεῖαν ἐχειροτόνησεν αὐτὸν Μητροπολίτην Τριπόλεως (τῷ 1819), ὅπου ὑπῆρξε καὶ οὗτος εἰς τῶν πέντε Ἀρχιερέων, τοὺς ὁποίους ὁ Παπᾶς τῆς Πελοποννήσου ἐφυλάκισεν εἰς τὴν σκοτεινὴν τῆς Τριπόλεως εἰρητὴν τῷ 1821 κατ' ἀρχὰς τοῦ Φεβρουαρίου, θολίως κρατήσας ὡς ἐνέχυρα, καθὼ προϋποπτεύσας ἐξ εἰκότων καὶ σημείων κινήματα πρὸς ἀποστασίαν. Κατὰ δὲ τὸ 1822 ἐλευθρωθεὶς τῆς Τριπόλεως ἐξῆλθεν ἐκ τῆς φυλακῆς· οἱ ἐπιζήσαντες φυλακωμένοι, ἐν οἷς καὶ ὁ αἰοίδιμος Δανιὴλ, οὐ τινος ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ζῆλος διέλαμψε καὶ δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ μέχρι τοῦ 1832, ὅτε ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ. Ἄτερος δὲ ἀνεψιός τοῦ αἰοίδιμου ὑπῆρξε Διονύσιος ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἐπὶ τῆς β'. αὐτοῦ Πατριαρχείας χειροτονηθεὶς· καὶ οὗτος ἐπίσημος διὰ τὴν ἀρετὴν ἐτελεύτησε δὲ τῷ 1813 καὶ ἐτάφη ἐν Ἀθήναις. Τατα καὶ περὶ τῶν συγγενῶν τοῦ αἰοίδιμου Γρηγορίου κατὰ παρέκβασιν. Κατὰ γὰρ τὸν εἰπόντα σοφόν, « Ἀνδρῶν ἀγαθῶν καὶ οἱ φίλοι ζηλωταὶ καὶ οἱ ἐκ γένους προσήκοντες ».

(β) Τότε ἐπὶ τῆς Πρωτοσυγγελίας του παρέφρασαν εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν ὁ Γρηγόριος καὶ τοὺς περὶ ἱερουσῆνης λόγους τοῦ Χρυσοστόμου, οὗς καὶ ἐξέδωκεν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1782. (Βλ. Μαθῆ Καταλογ. Πατρ. σελ. 263.)

(α) Οὗτος ἐμαθήτευσεν ἐν Σμύρνῃ τὴν Δικατερίνην Τύμπαν, ἀνήκουσαν εἰς γυναικῆν ἐπ' ἀρετῇ οἰκογένειαν, μετοικησασαν πρὸ χρόνων εἰς Σμύρνην ἀπὸ Τυρνάβου τῆς Θεσσαλίας, καὶ βιώσας ἐν πόσει τιμῆ καὶ ὑπολήψει ἀπέβωσεν ἐν γῆρα βαθεῖ κατὰ τὸ 1830. Ἦτοί δὲ τ' οὗτος καὶ ἀνεψιὸς τοῦ μακαρίτου Γρηγορίου εἴσιν οἱ Κ.

Τῷ 1784 ὁ Σμύρνης Προκόπιος ἐκλήθη εἰς τὸν Πατριαρχικὸν Θρόνον. Πρὶν δὲ ἡ φθῆσις εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἶχεν ἤδη προτείνει εἰς τὴν Σύνοδον ὁ Ἠγεμὼν Ὑψηλάντης ὡς διάδοχον τοῦ Προκοπίου εἰς τὴν τῆς Σμύρνης Μητρόπολιν Ναθαναὴλ τινὰ ἱερομόναχον, λόγιον, διδάσκοντα ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Ἀλλὰ μετὰ μῆνα ἀρικόμενος ἐκ τῆς Σμύρνης ὁ Προκόπιος καὶ ἐνθρονισθεὶς, ἐπήνεσε μὲν τὸν Ναθαναὴλ καὶ εἰς τὴν πρῶτην χηρεύουσαν Ἐπαρχίαν ἔκοινας ἐπομένως νὰ χειροτονηθῆ, τῆς δὲ Σμύρνης ποιμένα προέτεινεν εἰς τὴν Σύνοδον τὸν Γρηγόριον τὴν τε παιδείαν καὶ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ μαρτυρήσας, καὶ τὴν παρὰ τοῖς κατοίκους τῆς

ῶρμισε πρὸς τὴν τοσαύτης ἐλλείψεως θεραπείαν. Πολλοὶ δὲ καὶ ἀνυπέβλητοι δυσκολίαι παρεμπόδιζον τοὺς Συμωναίους εἰς Ἐκκλησιῶν οἰκοδομὴν ἀλλ' ὁ Γρηγόριος, ζήλου πλησθεὶς, ἀνεζώσατο τὸν περὶ τούτου ἀγῶνα. Καὶ πρῶτον μὲν δυνάμει προνομίου, δεδομένου τῆς Ἐπισκόπου παρὰ τῆς Ὀθωμανικῆς ἐξουσίας, συνίστησιν εἰς δύο χωρία μικροὺς εὐκτήριους οἴκους, τοὺς ὁποίους ἔπειτα μετ' ἐπιτηδείότητος καὶ φρονίμων προπαρασκευῶν μετεμόρφωσεν εἰς εὐρύχωρα τῶν ναῶν. Κατὰ δὲ τὴν Σμύρνην μία μόνον ὑπῆρχε καλὴ καὶ ἐλόκληρος, ἀλλὰ στενώχωρος Ἐκκλησία, καὶ ἄλλη τις, ἡ τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς, ἀσασθρω-

Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος.

πόλεως ἐκείνης μεγάλην αὐτοῦ ὑπόληψιν καὶ ἀγάπην. Ὅθεν καὶ φήρω κοινῇ τῆς Ἁγίας Συνόδου κυροῦται ἡ τοῦ Γρηγορίου ἐκλογή καὶ προσκαλεῖται οὗτος ἀπὸ Σμύρνης καὶ χειροτονεῖται τοῦ Προκοπίου διάδοχος. Οἱ δὲ Συμωναῖοι, ὅτε ἤκουσαν τὸν Γρηγόριον ἀναβάντα τὸν τῆς Μητροπόλεως θρόνον, ἐπλήσθησαν χαρᾶς καὶ μετ' ὀλίγον ἐλθόντα προσυπήνησαν πανδήμως.

Ἡ τρισκαίδεκάετης ἐν Σμύρνῃ ποιμαντορία του οὐχὶ μόνον ἐδικαίωσε τὰς ἐλπίδας τῶν Συμωναίων, ἀλλὰ καὶ ὑπερέβη αὐτάς. Τὰ πράγματα μαρτυροῦσι τὴν ἀλήθειαν τῶν λεγομένων.

Καὶ πρῶτον μὲν οὐ διέλιπε συνεχῶς κηρύττων τὸν θεῖον λόγον πρὸς διδασκαλίαν τῆς λογικῆς αὐτοῦ ποιήσεως. Οὐλογόμενος δὲ τὴν ψυχὴν ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν ἐν Σμύρνῃ καὶ τοῖς χωρίοις ὀλιγότητα τῶν θείων ναῶν,

μένει καὶ τὸ πλεῖστον ἐκ κηροπᾶνου ἐστεγασμένῳ. Ὅστε οἱ ἐκκλησιαζόμενοι ἐβρέγοντο κατὰ τὸν χειμῶνα. Ταύτην λοιπὸν ὁ Γρηγόριος διὰ πόρων ἀτρυτῶν καὶ μεσιτείᾳ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει δυνατῶν ὁμογενῶν ἀνέκτισεν ἐκ βάθρων, ἀνεγείρας λαμπρὰν καὶ μεγάλην, οἷα βλέπεται θαυμαζομένη καὶ τὴν σήμερον. Μὴ ἀνεχόμενος δὲ νὰ βλέπῃ συρμένους εἰς τὰς ὁδοὺς ὑπὸ τῶν χαρτοδοτῶν (χαρταῖδων) τὸν Κλήρον τῆς Σμύρνης, ἀπέθλαξεν αὐτὸν ἐκ τοῦ βιαίου τούτου δασμοῦ, συμφωνήσας νὰ πληρώνηται ἀπὸ τοῦ κοινῶ τῆς πόλεως ὠρισμένη τις ποσότης διὰ τὸν κεραικὸν φόρον ὄλων τῶν Κληρικῶν.

Ἐπειδὴ δὲ, ὡς καὶ παντὶ συμβαίνει, πολλοὶ ὀρθόδοξοι, ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους διαφορὰς, ἐνήγον τοὺς ἀντιδίκους τῶν εἰς τὰ ἐξωτερικὰ Δικαστήρια καὶ πολ-

λάκις ἐξήμιοντο, ὁ ποιῆν ὁ καλὸς βαρέως ἔφερε τὸ πρᾶγμα. Πρὸς θεραπείαν λοιπὸν καὶ τούτου προσεκάλει τοὺς διαφερομένους, καὶ ἐνουθέτει καὶ διήλατταν εἰρηνοποιῶν καὶ συνεδίβαζεν ἀποδίδων ἐκάστῳ τὸ δίκαιον, καὶ οὕτω εἰς τὴν πειστικὴν καὶ ἡσυχον φωνὴν του ἐπραύνοντο τὰ πάθη καὶ ἐπεραιούντο αἱ μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων διαφοραί.

Ἀξιωμακόμενον δὲ κάκεινο τὸ ἔργον τοῦ αἰοδίου τοῦ ὁποῖον ἀποδεικνύει τὸν Εὐαγγελικὸν αὐτοῦ χαρακτήρα. Συνέθη ποτε ἐν Σμύρνῃ ἕρις μεταξὺ τῆς κοινότητος τῶν χριστιανῶν, ὁ δὲ μητροπολίτης πειρώμενος νὰ συμβιβάσῃ τοὺς ἐρίζοντας σύρεται εἰς τὸ ἕτερον τῶν ἐνδιαφερομένων μερῶν τὸ ἔχον τὸ ἄδικον. Συνιδὼν δὲ μετ' οὐ πολὺ τὸ παράπτωμά του, ἠμιλεῖ ἐπ' Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ Θρόνου λόγον περὶ ὁμονοίας καὶ καταβαίνει *γορῶν τὴν ἀρχ.ερατικὴν στολὴν*, τὸ σῆμα ταπεινός, τὴν καρδίαν συντετριμμένον, πλήρης δακρύων τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁμολογεῖ τὸ ἁμάρτημα, καὶ προσπίπτει καὶ ζητεῖ παρὰ πάντων τὴν συγχώρησιν (α).

Πολλῶν καὶ ἀγαθῶν πράξεων καὶ παραδειγματικῶν ἀρετῶν πλήρης ἢ ἐν Σμύρνῃ τρισκαίδεκάτης ποιμαντορίας του.

Κατὰ δὲ τὸ 1798 ἐπὶ Πατριάρχου Γερασίμου Γ. τοῦ ἀπὸ Δέρκων μετέβη μετακληθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀρτίσας εἰς τὴν Σμύρνην Ἐπίτροπόν του τὸν ἐνάρετον ἐφημέριον Λεόντιον, καὶ συνεδρίαζεν εἰς τὴν Σύνοδον. Τότε διαταχθεὶς ἐγκαινίασε τὸν ὑπὸ τοῦ αἰμινηστου Πρίγγιπτος Ὑψηλάντου ἀνεγερθέντα καὶ σφζόμενον μέχρι σήμερον ἐν τῇ ἀκμαζούσῃ Ἑλληνεμπορικῇ Σχολῇ τῆς νήσου Χάλκης ναὸν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, κείμενον παρὰ τῷ ἐτέρῳ τῷ τῆς Κοιμησεως τῆς Θεοτόκου, οἰκοδομηθέντι καὶ σωζομένῳ ἐπίσης ἀκεραίῳ παρὰ τοῦ προτελευταίου Ἀυτοκράτορος τῆς Βασιλευσούσης Παλαιολόγου.

Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον ἐπέστρεψεν εἰς τὸ πατρίδιόν του.

Ἦδη δὲ παραιτηθέντος τῆς Πατριαρχείας τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει Γερασίμου, ψήφῳ κοινῇ καὶ ἀποφάσει Συνδικῆ καλεῖται εἰς τὸν Θρόνον αὐτὸν ὁ ἀπὸ Σμύρνης Γρηγόριος ὁ Ε', καὶ γίνεται καὶ οὗτος ἄξιος διάδοχος τοῦ τε ὁμωνύμου Μεγάλου Γρηγορίου καὶ τῶν ἄλλων θείων Πατέρων τῶν κοσμησάντων τὸν Πατριαρχικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Θρόνον.

Πρὶν δὲ προδῶμεν εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν κατὰ τὴν Πατριαρχείαν του πράξεων, σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὀλίγα τινα περὶ τοῦ σωματικῆ καὶ τοῦ ἠθικοῦ αὐτοῦ χαρακτήρος, ὡς καὶ ταῦτα συμβάλλοντα εἰς διάγνωσιν τῆς ἀξίας αὐτοῦ.

Ἦρχεν ὁ Γρηγόριος τὸ ἀνάστημα ὑψηλὸς, ισχνὸς τὸ σῶμα, γλυκὺς τοὺς ὀφθαλμοὺς, συνάμα δὲ καὶ μέλας κύκλος περιέτρειχε τὴν κόρην ἡρέμα στεφανῶν τὸ δὲ βλέμμα γοργὸν καὶ ὀξύ μετὰ τῆς λαμπρότητος, ὅθεν διεφάνετο καὶ τὸ γοργὸν καὶ γρήγορον τῆς διανοίας εἰς τὸ περὶ τὰς Ἐκκλησιαστικὰς αὐτοῦ πράξεις ἐνεργῶν καὶ δραστήριον, περὶ οὐ λέγομεν καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς.

Τὰ περὶ τὴν διαίταν, πρέποντα εἰς τὴν ὑγιεινὴν αὐτοῦ ἀρετὴν. Καθάρσιος καὶ λιτὸς περὶ τὴν ἐνδυμασίαν, καὶ πρὸς τοιαύτην λιτότητα προέτρεπεν αὐστηρῶς πάντας τοὺς κληρικούς, ἐπιλέγων τὸ Εὐαγγελικόν· « Ἴδοὺ οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες ἐν τοῖς οἴκοις τῶν Βασιλέων εἰσιν ».

Περὶ δὲ τὴν τροφὴν ὀλιγαρκῆς καὶ ἀσκητικῆς, ὁσάκις ἐγευμάτιζεν, ἢ ἐδείπνει καθ' ἑαυτόν. Ὅτε δὲ ξένους ἢ ἄλλους γνωστούς εἰστία, λαμπρὰν τὴν τράπεζαν παρέτιθη, μόλις αὐτὸς ἀπογευόμενος τῶν ποικίλων φαγητῶν, ἵνα μὴ φανῆ νηστευτῆς αὐτὸς μεταξὺ τῶν ἐστιωμένων.

Πλήρης δὲ ὢν τῆς θείας ἀγάπης, ὑπῆρχεν ἀκάματος καὶ εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τῆς προσευχῆς. Τὸ ἐσπέρας μετὰ τὴν κοινὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ἀποδείπνου, ἀνεχώρει εἰς τὸν μικρὸν αὐτοῦ κοιτώνα, ὅπου ἀφιερῶτο πολλὴν ὥραν εἰς νοερὰν μάλιστα προσευχὴν, ἐξω σαρκοῦ καὶ τοῦ κόσμου γενόμενος, καὶ μόνος μόνῳ Θεῷ προσομιλῶν. Ἐπεὶτα κατὰ μικρὸν ἀνέπαυε τὸ σῶμα καὶ πάλιν μεσοκύκειον ἐξηγεῖτο (κατὰ τὸν Προφήτην), τοῦ ἐξομολογήσασθαι τῷ ὀνόματι Κυρίου. Καὶ πάλιν μικρὸν ἐπινυστάζας προέφθραε τὸν ὄρθρον, μελετῶν καὶ ἀπαγγέλλων τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, καὶ συνῆγε τοὺς περὶ αὐτὸν εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας. Καὶ κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ἡμέραν, ὁσάκις κατὰ τύχην ἔμενε μόνος, « ἤρε τοὺς ὀφθαλμοὺς του πρὸς τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ οὐρανῷ ». Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν τὴν προσευχὴν εἶχε καὶ τροφὴν καὶ τρυφὴν τῆς φιλοθέου ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ὁδηγὸν εἰς τὰ πρακτέα καὶ σύντροπον εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν πατριαρχικῶν μεριμνῶν.

Ἄτυφος καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ συγκατέβαινε πρὸς παραμυθίαν καὶ τῶν τῆς ἐσχάτης τάξεως θλιβομένων. Οὐδὲ προσῆλθε κανεὶς πρὸς αὐτόν, ὅστις παρεβλέφθη ὡς ὀχληρὸς, ἢ καὶ ἀνεχώρησεν ἀπαρηγόρητος, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε διὰ ἔργου, ὁσάκις ὑπῆρχε δυνατὴ ἢ ἐμπρακτος βοήθεια.

Πρὸς τὸ πνευματικὴ καὶ εἰρηνικὸς, καὶ ὑπομονητικὸς ἐργάτης τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἐν ταύτῳ καὶ ζηλωτῆς καὶ μέχρι ὀξυθυμίας θερμουργὸς πρὸς πράξεις καὶ περιστάσεις, ὅσαι ταχέαν ἀπῆλθον οἰκονομίαν. Ἄνυπόκριτος καὶ ἀκέραιος, ὡς ἢ περιστορεῖ, ἀλλ' ἐν ταύτῳ καὶ φρόνιμος ὡς ὁ ὄφις (κατὰ τὸ Εὐαγγελικόν), συγκρύπτων καὶ διατηρῶν ἄτρωτον τὸ κεφάλαιον τῆς ἐν πίστει σωτηρίας καὶ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ πλησίον. Ἀμνησικός καὶ πρόθυμος πρὸς συγχώρησιν καὶ τῶν ἰδίων σφαλμάτων αὐστηρὸς δικαστῆς, ἐπιεικῆς δὲ καὶ ἡπιος πρὸς τὰ τοῦ πλησίον. Ἄλλ' ἐν ταύτῳ καὶ ἀκαμπτος καὶ ἀνένδοτος πρὸς ἀπαιτήσεις ἀνόμους καὶ ἀτρόμητος ὑπερασπιστῆς τοῦ δικαίου. « Ἀργυρίου, ἢ χρυσίου, ἢ ἱματισμοῦ, οὐδενὸς ἐπεθύμη » μισούμενος κατὰ τὸ δυνατόν τὸν Ἀπόστολον. Τοῦτο δὲ τὸ ἀφιλάργυρον αὐτοῦ ἦθος καὶ ὅλος ἀφιλοχρήματον εἶχε καὶ τινα χαριέντα διὰ τὴν ἀφείλειαν χαρακτήρα. Οὐ μόνον οὐδέποτε ἐκράτει χρήματα παρ' ἑαυτοῦ, οὐδὲ βαλάντιον ἐβάσταζεν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἐμπειρίαν εἶχεν εἰς ἀριθμῆσιν ἀργυρίων. Καὶ τοι δε γνωρίζων τὴν τιμὴν τῶν τρεχόντων νομισμάτων, ἐὰν κατὰ τύχην ἤ-

(α) Βλ. Οἶκον. Ἐπιτάφ. λόγον. § 4.

θελε νὰ συγκεφαλαιώσῃ ποσότητα χρηματικὴν, ἐσθγχυζε τὴν περὶ τὸ ἀριθμῆσιν συνήθη αὐτοῦ ἔξιν, καὶ συνῆγε τὸ κεφάλαιον αἰεποτε λαυθασμένον. Οὕτως ὁ μακάριος τὸν παρὰ τοῖς πολλοῖς πολυζήτητον πλοῦτον περιφρονῶν « οὔτε ἐν λόγῳ εἶχε, οὔτ' ἐν ἀριθμῷ ».

Τῶν δὲ συνήθως συναγομένων ἐκ τῆς Πατριαρχείας εἰσοδημάτων τὸ Ταμεῖον καταῖχεν ὁ πιστὸς αὐτοῦ Ἀρχιεπίσκοπος. Ἄλλ' εἰς τοῦτο συνέβαινε πρᾶγμα πάντη διάφορον παρ' ὅ,τι ἔλεγεν ἐκεῖνος ὁ σοφὸς τῆς ἀρχαιότητος Σιμωνίδης περὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ κιβωτίου. Ἐκεῖνος εἶπεν ἀστείως, ὅτι δύο κιβωτοὺς ἔχον τὴν μὲν τῶν χρημάτων τὴν δὲ τῶν χαρίτων, ταύτην μὲν ἀνοίγων εὗρισκε κενὴν, τὴν δὲ τῶν χρημάτων πλήρη. Ὁ δὲ αἰοδῖμος Πατριάρχης ἐν εἶχε κιβώτιον, τὸ αὐτὸ καὶ τῶν χρημάτων, τὸ αὐτὸ καὶ τῶν χαρίτων· τούτων μὲν αἰεποτε πλήρες, τῶν δὲ χρημάτων συχῶς ἐκκενούμενον. Ὅσα εἰσοδήματα συνήγοντο κατὰ καιροὺς, ταῦτα πάντα, πλὴν τῶν ἀναγκαίων διὰ τροφὴν τῶν τοῦ Πατριαρχείου δαπανημάτων, διευμοίραζεν εἰς πένητας καὶ ὀρφανούς. Παντοίων ἐνδεῶν εἶδη, καὶ γῆραι καὶ γέροντες, καὶ χωλοὶ καὶ τυφλοὶ, καὶ ἀνάπηροι τὸ σῶμα συνέτρεγον πολλάκις εἰς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ ἐλάμβανον παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τὴν ἀνάλογον βοήθειαν. Ἐπειδὴ τὸ φιλόπτωχον κιβώτιον πολλάκις εὗρισκετο γέμον μὲν τῶν ἐκ τῆς ἐλεημοσύνης οὐρανίων χαρίτων, χρημάτων δὲ κενόν, προσελθὼν ποτε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος εἶπε πρὸς τὸν Πατριάρχην τὴν ἀπορίαν. Ὁ δὲ παροξυνθεὶς, ἀπελθὼν, δάνεισαι, εἶπε, τί περιμένεις; ἢ Ἐκεῖνος δὲ συσταλλομένου, κινήσας ὁ Πατριάρχης τὴν κεφαλὴν, « φεῦ, εἶπεν, ἐντρέπεται, καθὼς φαίνεται, νὰ ζητήσῃς δάνειον, ἵνα δανείσῃς τῷ Θεῷ. « Ὁ γὰρ ἐλεῶν πτωχόν, δανείζει Θεῷ ».

Ἄλλοτε δὲ πάλιν προσελθούσης χήρας πτωχῆς μετὰ τῆς ἐν ὥρα γάμου κόρης, καὶ κλαιούσης, ὅτι νυμφίος εὗρεθεις ζητεῖ προίκα, ἀναστὰς ὁ Πατριάρχης ἐξήγαγε πολῦτιμον ζῶνην (ἐκ λαχουρίου) τὴν ὁποῖαν εἶχε στείλει πρὸς αὐτὸν ἐξ εὐλαθείας εἰς τῶν ἀρχόντων, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν πρὸς θεραπείαν τῆς παρούσης ἀνάγκης. Καὶ πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα πολῦτιμα δωρήματα πρὸς ἐνδείξιν τιμῆς προσφερόμενα εἰς αὐτόν, ἐγίνοντο κληρονομία πτωχῶν. (Ἐφρόντιζε δὲ μάλιστα περὶ τῶν νέων κορῶν καὶ χηρῶν, ὅσας ἢ πενία πολλάκις ἐκυνδύνευε νὰ ῥίψῃ εἰς τὸ βάραθρον τῆς ἀτιμίας.)

Καὶ ἐπλήρου μὲν κατὰ τὸ δυνατόν τὴν « παντὶ τῷ αἰτοῦντί σε δίδου » κυριακὴν ἐντολήν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης διακρίσεως ἀποβλέπων οὐχὶ πρὸς τὰ πρόσωπα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἐκάστον ἀνάγκας καὶ περιστάσεις. Ἀποδείξας δὲ τούτου καὶ τὸ ἐξῆς ἀνένδοτον. Συνίστανέ ποτε εἰς τὸν Πατριάρχην ὁ δευτερεύων ἀνεψιὸς του συγγενῆ τινα πενόμενον. Ὁ δὲ διάταξεν ἵνα δοθῶσι καὶ εἰς αὐτόν ὅσα καὶ εἰς ἄλλους τοιοῦτους ἐδίδοντο χρήματα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀνεψιὸς ὑπέμνησε τὴν συγγένειαν, ἀλλὰ σὺ, εἶπεν, ἐλησημόνησας ὅτι ὁ Πατριάρχης πάσης πατριᾶς χριστιανῶν ὀφείλει νὰ ἴηαι πατὴρ, μὴ προτιμῶν τὸν κατὰ σάρκα συγγενῆ παρὰ τ' ἄλλα πνευματικὰ αὐτοῦ τέκνα, ὅταν ἔχωσι χρεῖαν βοήθειας. « Πάντας τοὺς πτω-

χοὺς καὶ τοὺς ταπεινοὺς καὶ ἐλαχίστους ὠνόμασεν ὁ Κύριος ἀδελφούς. » Ἄλλ' ἵνα μὴ μακρύνωμεν τὸν λόγον ἐκτιθέντες κατὰ μέρος παραδείγματα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ ἠθικοῦ αὐτοῦ χαρακτήρος, ὑποσυνάπτωμεν τὴν ἐξῆς ὥραϊαν καὶ ὅσον σύντομον, τόσον περιεκτικὴν περιγραφὴν. « Τὸ σεμνὸν καὶ αὐστηρὸν τοῦ ἤθους, ἡ λιτὴ διαίτα, ἡ ταπεινὴ στολὴ, τὸ ἀφιλάργυρον τοῦ τρόπου, ὁ πρὸς τὴν Πίστιν ἐνθερμὸς ζῆλος, ἡ περὶ τὴν κοσμιότητα τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἀδυσώπητος ἐξυδέρκεια, ἡ ὀξυτάτη περὶ τὰ ἔργα δραστηριότης, τὸ ὠκύθυμον καὶ βραχδάιον, καὶ πρὸς τοὺς κυνδύνους καταφρονητικόν, αἱ ἀκαμπτοὶ αὐτοῦ ἰδέαι καὶ ἡ ἀνένδοτος περὶ τὰ καλὰ καὶ ἀτρόμητος πεισιμονὴ ἀπεδείκνυσαν σεβαστὸν καὶ φοβερὸν τὸν Γρηγόριον » (α).

Ἄλλ' ἂς ἴδωμεν καὶ τινὰς τῶν ἐπισημοτέρων πράξεων τῆς τριπλῆς αὐτοῦ Πατριαρχείας.

(Ἐπεταί συνέχεια.)

ΣΧΩΛΗΚΟΤΡΟΦΙΑ

ὑπὸ Φωκίωτος Β. . .

(Συνέχεια. ἴδε Φυλλάδ. 268.)

—ooo—

Ἡ ἀποθάρρυνσις καὶ μετὰ τὴν ἀποθάρρυνσιν ἡ ἀπελπισία συνέτεινον οὐκ ὀλίγον ἵνα αὐξήσωσι τοῦ νοσήματος τὰ δυσάρεστα ἀποτελέσματα· οἱ σχοληκοτρόφοι, ἴσως διότι μετὰ δοκιμὰς τὰ ἔθρον ἀτελεσφόρητα, δὲν ἠθέλησαν ἢ ἀκολουθήσωσι μηδὲν τῶν παρὰ διαφόρων προταθέντων μέσων πρὸς περισπασμόν, ἢ μὴ πρὸς ἐντελεθῆ ἐξόντωσιν τοῦ κακοῦ. Ἐπιμονὴ ἄδικος ἐκ μέρους τῶν χωρικῶν, διότι σιμὰ τῶν πολλῶν, τῶν ὁποῖων αἱ ὁδηγίαι ὑπῆρξαν ἀνωφελεῖς, ὑπῆρξαν καὶ τινες, τῶν ὁποῖων τὰ προτεινόμενα πρὸς θεραπείαν μέσα ἐδύνατο νὰ ἐπιτύχωσιν ἐν μέρει.

Ὁτῶ πολλὸς χρόνος παρήλθε, καὶ πολλοὶ τῶν ἐν Γαλλίᾳ σχοληκοτρόφων ἤρξαντο παρατεῖσθαι τῆς καλλιέργειας τοῦ πολυτίμου ζωοφύου. Ἐρῶ δ' ἄλλοτε ἐξερρίζουον ἄλλα δένδρα ὁ γεωργὸς ἵνα τ' ἀντικαταστήσῃ διὰ μωρεῶν, ἡδὴ ἤρχιζε νὰ ἐκρίζουη ταῦτα καὶ νὰ τὰς ἀντικαθιστᾷ δι' ἄλλων δένδρων. Εἰς Τουλλῶν μεταξὺ δεκαεπτὰ σχοληκοτρόφων προχείρως ληθθέντων, οἱ δέκα παρητήθησαν ὀλιτελίως τῆς ἐργασίας ταύτης, οἱ πέντε ἠλάττωσαν κατὰ τὸ ἦμισον τὸ ποσὸν τῶν σχοληκῶν ὅς ἄλλοτε ἔτρεπον, καὶ δύο μόνον διετήρησαν τὰ σχοληκοτροφεία τῶν ἐν ἢ πρὸ τῆς ἐπιδημίας ἦσαν καταστάσει. Εἰς Romans, πόλιν τὰ μάλα σχοληκοτρόφον ἐν τῇ μεσημβριῇ Γαλλίᾳ, κατήγησαν, ἐκρίζουντες τὰς μωρίας, ἢ ἀνάπτωσι δι' αὐτῶν τὸ πῦρ.

Καὶ ἄλλοτε ἡ Εὐρώπη διήλθε τοιοῦτου εἶδους δυστύχημα. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 17 αἰῶτος, τὸ

(α) Βλ. Μαθῆ Κατάλογ. Πατρι. αρχ. σελ. 263.

1690 ἢ 1691 νόσος ὁμοίας φύσεως ἐπέσκηψεν εἰς τὰ σκωληκοτρόφια τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας· οἱ χωρικοὶ ἤρχισαν καὶ τότε τὰ ἐκρίθῃσι τὰ δένδρα, ὅτε ὁ ἑπαρχὸς τοῦ Languedoc ἐξέδωτο διάταγμα ἀπαγορεύον τὸ καταστρεπτικὸν τοῦτο μέτρον, καὶ στέλλον εἰς δεσμὰ πολυετῆ ἐκίτρον, ὅστις ἤθελε φωραθῆ ἔνοχος τοιαύτης πράξεως.

Πᾶν λοιπὸν ἕτερον πρὸς θεραπείαν μέσον περιφρονησάντες ἐπέδωσαν εἰς τὴν εἰσαναγωγὴν ξένων κουκουλοσπόρων, πρὸ πάντων ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου ἡ νόσος ἦν δριμυτέρα ἢ ἀλλαχοῦ. Εἰσήγαγον κατ' ἀρχὰς σπόρους Λομβαρδικούς, διότι αὐτοὶ ἐφαίνοντο ἥττον τῶν ἄλλων ὑπὸ τῆς νόσου προσβεβλημένοι· ἀλλὰ καὶ ἡ Λομβαρδία, μέχρι τοῦ 1854 διαφυγούσα τῆς νόσου τὴν ἐπιβροχίαν, ὑπέστη μετὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνον τὴν τύχην τῆς Γαλλίας καὶ τῶν λοιπῶν μερῶν· κατέφυγον ἔπειτα εἰς τὴν Ἰσπανίαν, τῆς ὁποίας βορεινὰ τινὰ χωρία δὲν εἴχον ἔτι πάθει ἐκ τῆς νόσου· ἀλλὰ μετὰ τὸ 1856 καὶ αὐτὴ ἐμολύθη ἀπὸ τοῦ ἐνός εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον. Ἐκτοτε ἀγροῦντες πλέον πῶν τὰ ζητήσωσι σπόρους ἐζητοῦν παταχοῦ εἰς τὴν Ἰσπανίαν, Ἰταλίαν, Σικελίαν, Ἑλλάδα, Μικρὰν Ἀσίαν, Παραδουναβίους Ἠγεμονίας, Περσίαν, Γεωργίαν, τὸ Οὐδράνιον Κράτος καὶ εἰς αὐτὰς τὰς Καναρίας νήσους· ἡ εἰσαγωγὴ τῶν ξένων σπόρων τοσοῦτον ἀνεπτύχθη, ὥστε τὸ 1858 μόνη ἡ Γαλλία εἰσήγαγε 57,000 χιλιόγραμματα, πληρώσασα καθ' ὑπολογισμὸν γενομένους δεκαεπτὰ ἑκατομμύρια φράγκων. Μόρον ἡ Ἀνατολὴ τῆς ἐχορήγησε 32,000 χιλιόγρ. ἀξίας ἑνδεκα περίπου ἑκατομ. φράγκων, ὧν τὰ 8/10 τοῦλάχιστον περιήλθον εἰς Ἑλληνικὰς οἰκίας.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐπιδημίας ἡ εἰσαγωγὴ τῶν ξένων σπόρων ἐν Γαλλίᾳ ἔφερεν τοῦτο τὸ καλόν, ὅτι περιέστειλε τοῦ κακοῦ τὴν μείζονα ἀνάπτυξιν· ἡ Ἀνατολικὴ σπορὰ ἰδίως, πλήρης ὑγείας ἔτι, ἐπέδιδε θυμασιώσ· διὰ τοῦτο εἴδομεν τοὺς Εὐρωπαίους τρέχοντας τὰ τὴν ζητήσωσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ τὰ τὴν πληρόνως βαρεῖα τιμῇ πολλῶς, ἡ Ἀνατολὴ ἐκέρδησεν ἀξία λόγου χρηματικὰ ποσὰ ἀπὸ τοῦ 1853, ἤθελε δ' ἐξ ἀκολουθεῖ τακτικῶς βυζάνουσα ἀπὸ τῆς Εὐρώπης γὰρ τὸ σὺν γ. λυκὸν, διότι ἐκ τῶν 30,000 περίπου χιλιόγρ. κουκουλοσπόρων, ὧν ἔχει ἀνάγκη κατ' ἔτος ἡ Γαλλία, τὰ 2/3 ἤθελε τῇ προμηθεύει ἡ Ἀνατολὴ, ἂν δόλος κακοῦργος ἐκ μέρους τῶν εἰσαγωγῶν ἐξ ἐνός, καὶ ἡ εἰς τὰ ἀνατολικὰ μέρη ἐνοσκήσασα ἐσχάτως ἀσθένεια, δὲν καθίστων ἐπισημνότερον ἐμπόρευμα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἐπισημνότερον, καὶ δὲν ἐόλασεν τοὺς Γάλλους τὰ καταρῶσιν πάλιν εἰς αὐτὴν αὐτῶν τὴν γῆν.

Ὅστις ἐτήρησεν ἀγορὰν ἢ εἰσαγωγὴν τοῦ ἐμπορεύματος τοῦτου εἰς Γαλλίαν, ἀφ' ἧς ἡ ἐπιδημία μασιζέει τὴν εἰσοδίαν τῆς, ἐγνώρισεν κρείττον τῶν ἄλλων εἰς πόσας καταχρήσεις κατέφυγον καὶ προμηθεύται καὶ εἰσαγωγεῖς, καὶ ὅλοι ἐν γένει δι' ὅσων διήλθε τὸ ὄν πρὶν τεθῆ πρὸς παραγω-

γῆν· τὸ τὰ πωλήσωσι τοὺς σπόρους τῆς Γεωργίας ὡς σπόρους Ἀδριανουπόλεως, ἢ τοὺς τῶν Καναρίων νήσων ὡς προῖον Σμύρνης, ἢ ἀπᾶτη μὲν πλὴν ἢ ἐποσειωδεστέρα ὄσων ἐπερόησαι· τὸ τὰ βυθίσωσι τοὺς σπόρους ἐντός οἴου πνεύματος, τὰ φονεύσωσι πᾶν τὸ ἐν αὐτοῖς παραγωγικὸν στοιχείον, καὶ τῆς θεωρίας μὴ μεταβληθείσης, τὰ τοὺς πωλήσωσι τὸ ἀκόλουθον ἔτος ὡς σπορὰν εἰσοδίας τοῦ ἔτους ἐκείνου, καὶ τοῦτο ἦν κακούργημα ὑποδεστέρας σημασίας ἀπέναντι ἑτέρου, τὸ ὅποιον ἢ γόνιμος φαντασία τῶν ἐπερόησε, τοῦ τὰ φέρωσι κόκκους μήκωτος (graines de ravot), καὶ τὰ τοὺς πωλήσωσιν ὡς κουκουλοσπόρους. Ὅστε ἀλήθεια πικρὰ πλὴν ἀναγνώρισητος, μεταξὺ παραγωγῶν, εἰσαγωγῶν, πωλητῶν, καὶ ἀγοραστῶν τοῦ ἐμπορεύματος αὐτοῦ, ὅλοι ἦσαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀπατεῶνες.

Αὐτηρὸν οὐκ ἴσως μόνον διότι τὰ πλεῖστα τῶν κακούργημάτων τούτων διαπράχθησαν παρ' Ἑλλήνων προμηθευτῶν, ἀλλὰ καὶ διότι ἐμπόρευμα τόσῳ καταστρεπτικὸν κατήχησεν ἢ κυριώτερα ἐπιχειρήσεις μικροεμπόρων τινῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἐξ ἐκείνων ὅστινες μὲ ἐντελῆ χρηματικὰ μέσα ἐνεργούσιν ἐμπορικὰς ἐργασίας. Βλέπων δὲ τις τοὺς τυφλοὺς τούτους νιασιώτας τῆς ἐπισημνῆς μετ' ἐπιμονῆς διώκοντας ἐμπόρευμα τοιοῦτον, μὲ ἰδέαν ἢ τὰ τὸ ἀνταλλάξωσι μὲ χρυσὸν ἢ μὲ ὀρείχαλκον (1), ἢ καὶ τὰ τὸ θάψωσιν εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Αἰοναίου κόλπου, καὶ μαρθάνων ἐξ ἄλλου ὅτι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τούτους προσεφέρθησαν ἐν τῷ τόπῳ τῆς παραγωγῆς τιμαὶ σταθμίζουσαι διὰ χρυσοῦ τὸ ἐμπόρευμα, ἀναγνωρίζει ἀμέσως ἐν αὐτοῖς τοῦ Ἑλλήνος ἐμπόρου τὸ μύθοκίνδυνον καὶ ἀπληστον (2).

Θύματα γενομένα τοιοῦτου δόλου οἱ Γάλλοι σκωληκοτρόφοι ἀπεφάσισαν πρὸ τεσσάρων ἢ πέντε ἔτων τὰ μεταβαλῶσιν οἱ ἴδιοι εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ἵνα προμηθεύωνται τοὺς σπόρους, ὧν εἶχον ἀνάγκη· πλὴν καὶ ἐκεῖ καὶ παραγωγεῖς καὶ πωληταὶ δὲν εἰδείχθησαν εὐλιχρινέστεροι· Ἐπώλου ἐν Σμύρῃ ὡς σπόρον Σμύρνης σπόρον

(1) Ἐν Vaucluse κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1857 οἱ σπορέμποροι περιήρχοντο τὰς ἀγυῖας καὶ βύμας τῆς πόλεως καὶ ἐπώλου ἀντὶ πέντε σολδίων (30 λεπτῶν) ἐκάστην κοχλιαρὴν κουκουλοσπόρων.

(2) Τοιαύτης τύχης ἤξιωθη καὶ ἐφέτος τὸ προῖον τοῦτο ἐν Μασσαλίᾳ. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐνόμισαν ὅτι ὅσους καὶ ἂν στείλωσι σπόρους εἰς Γαλλίαν, δύνανται νὰ ἐξιδεθῶσιν· οὕτως, ἐνῶ ἡ Γαλλία καταναλίσκει κατ' ἔτος 32,000 χιλ. σπόρου, καὶ τοῦ ποσοῦ τούτου πάλιν τὸ ἡμισὸν ἐπρομηθεύθη ἐφέτος ἐκ σπορῆς γαλλικῆς, ἡ εἰσαγωγὴ ξένου σπόρου ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀναβαίνει μέχρι τέλους Φεβρουαρίου εἰς 68,000 χιλ. ! Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν γράφομεν ταῦτα, εἰ ἐν Σμύρῃ καὶ Ἑλλάδῳ ἀρνήθητες νὰ τοὺς δώσωσι πρὸς 18 καὶ 20 λουδοβικικὰ τὴν ὀκτὴν, τοὺς θυσιάζουσιν πρὸς 15 καὶ 20 γρ. τὸ χιλ. ἄλλοι, ἔτι τῶν πρώτων ἀτυχέστεροι, τρέχουσιν νὰ τοὺς θάψωσιν διὰ παντός εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Αἰοναίου Κόλπου, τῶν σκωληκῶν ἀφαιρέσων νὰ ἐξέρχονται ἑξῆς τῆς γλυκύτητος τοῦ χειμῶνος.

τῆς Χίου ἢ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἂν οὐκ τῆς Βουλγαρίας ἢ τῶν Παραδουναβίων Ἠγεμονιῶν. Ταῦτα πάντα ἐξ ἐνός, καὶ ἡ εἰς τ' Ἀνατολικὰ μέρη, ἀρχίσασα τὰ ἐνοσκήθη νόσος, ἐξ ἄλλου δὲ τῶν σπόρων ἢ βεβλαμμένη ποσότης, ἠνάγκασαν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους τοὺς Γάλλους χωρικοὺς τὰ προσπαθῆσωσι τὰ προμηθεύωνται τοῦ λοιποῦ ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ τὴν ἀναγκαίαν σπορὰν· οὕτως ὑπολογίζεται ὅτι ἐκ τῶν πρὸς παραγωγὴν τεθέντων κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο σπόρων, τὸ 1/3 τοῦλάχιστον ὑγκείται ἐκ Γαλλικῶν· καὶ ἂν μικρὰ ἐπιτυχία δικαιώσῃ, ἔστω καὶ ἐν μέρει, τὴν δοκιμὴν ταύτην, ἢ πρὸς ἀνάπτυξιν γαλλικῶν σπόρων προθυμία τῶν σκωληκοτρόφων θέλει αὐξήσῃ, ἢ εἰσαγωγὴ ξένης σπορᾶς θὰ ἐκλείψῃ βαθμηδόν, καὶ οὕτω θὰ παύσῃ τὸ πρὸ ἐξ ἢ ἐπὶ τῇ εἰσῶν ἐνεργούμενον ληστρικὸν ἐμπόριον.

Ἄλλως εἶναι σχεδὸν βέβαιον, ὅτι μετὰ τὰ ἐφετεῖνὰ παθήματα, μετὰ τὸ ἀρτίως ληθῆναι παρὰ τῶν Γάλλων σκωληκοτρόφων μέτρον τοῦ τὰ μὴ ἀγοράζωσι κουκουλοσπορους, εἰμὴ ἐπὶ ὄρφ. π. ληρωμῆς μόνον, ἐὰν ἕκαστος χιλιόγρ. παράγῃ 600 τοῦλάχιστον χιλ. τῶν κουκουλοσπόρων, μετὰ τὰς καρίας πληγᾶς, ἄστικας κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἔλαβον ἀπαντες σχεδὸν οἱ ἔρασταὶ τοιοῦτον ἐμπορεύματος, καὶ μετὰ τὸ ληθῆναι μέτρον διατροφῆς γαλλικῶν σπόρων, ἢ εἰσαγωγῆ ξένων κουκουλοσπόρων ἐν Γαλλίᾳ θὰ ἀρχίσῃ τὰ παρακαμάχη, καὶ βαθμηδόν θὰ ἐκλείψῃ ὁλοσέως.

Τὸ εὐχόμεθα ἐκ καρδίας, οὐ μόνον διότι ἔχομεν πλήρη πεποίθησιν ὅτι διὰ τοῦ μέσου τούτου θέλει βελτιωθῆ τῆς εἰσοδίας ἢ κατάστασις, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι ἀναγνώρισητος ὅτι ἡ ἐλάττωσις τῆς εἰσαγωγῆς ξένων κουκουλοσπόρων ἐν Γαλλίᾳ θέλει ἀντρώσει βεβαίως καταστροφῆς χιλιάδας Ἑλλήνων μικροεμπόρων, ἀφρότως διδομένων εἰς τὴν ἐμπορείαν ταύτην· εἶναι ἀγαμφισβήτητον ὅτι μετὰ τὸν τριάκοντα ἐμπροσθεν τὸ προῖον αὐτὸ, οἱ πέντε μόνον ὄφελῆθησαν, οἱ λοιποὶ ἐζημιώθησαν· καὶ πάλιν εἶναι ἐκ πείρας ἀποδεδειγμένον, ὅτι οἱ πέντε αὐτοὶ οἱ ὄφελῆθέντες κατὰ τὸ ἔρ ἔτος, ἀπώλεσαν διπλασίαν ἢ τριπλασίαν τὴν ὄφελειαν κατὰ τὸ ἐπόμενον (1).

Ἄν δὲ, μὴ ἐπιδοῦσης τῆς γαλλικῆς σπορᾶς, οἱ σκωληκοτρόφοι ἀναγκασθῶσι τὰ ζητήσωσιν ἐξῶς τῆς Γαλλίας καὶ πάλιν τὸ ἀναγκαῖον ποσόν, ἢ γαλλικὴ κυβέρνησις καὶ μετ' αὐτῆς ὄσαι ἄλλαι διοικοῦσαι λαοὺς ἀσχολουμένους εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς σκωληκοτροφίας ὄφελον, καθ' ἡμᾶς, τὰ ἀναλάβωσιν αὐταὶ τὴν φροντίδα τῆς προμηθείας κουκουλοσπόρων· τὰ ἐξετάσωσι πῶν τὸ νόσημα εἶναι ἥττον δριμύ, καὶ εἴτε διὰ τῶν προξένων τῶν, εἴτε δι' ἐπίτηδες στελλομένων ὑπαλλήλων, τὰ

(1) Γνωρίζομεν ἐμπορικὸν κατὰστημα ἐν Σμύρῃ ὄφελῆθῃν πέρσει 300,000 φράγκα ἐκ τῶν κουκουλοσπόρων, ἐφέτος δὲ ζημιώθη 850,000 καὶ ἐκ τούτων ἀναγκαθὲν νὰ χρεωκοπήσῃ

προμηθεύωνται ἐκείθεν τὸ ἀναγκαῖον ποσὸν σπόρων, τοὺς ὁποίους τὰ διαρέωσι τοῖς χωρικοῖς, ἀπαγορεύουσαι ταυτοχρόνως τὴν δι' ἐμπόρων εἰσαγωγὴν τοῦ ἐμπορεύματος τούτου. Ἴδον τὸ μόνον ἀρμόδιον μέτρον καθ' ἡμᾶς, ἵνα καταστειλώσιν τὴν νόσησιν τοῦ προῖου τούτου. (Ἀκολουθεῖ.)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

—ooo—

Λογικὴ ὑπὸ Δ. Ι. Βεγκίου ἐξελληνισθεῖσα καὶ ἐπεξεργασθεῖσα ὑπὸ Θεογ. Λιβαδά Δ. Φ. διευθυντοῦ τῆς ἐν Τεργέστῃ Ἑλλην. Σχολῆς πρὸς χρῆσιν τῶν παρ' αὐτῷ μαθητευόντων. Τεργέστη, 1861.

Ἄρτι ἄλλης ἐπικρίσεως δημοσιεύομεν τὴν ἐπομένην, ἐκδοθεῖσαν ἐν τῇ Γερμανικῇ Τεργεσταίᾳ ἐφημερίδι καὶ ὑπογεγραμμένην ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἐν Βιέννῃ Θεολογικῆς Ἀκαδημίας Ἰωσήφ Ζισμάννου. Προσθέτομεν δὲ καὶ τὴν πρὸς τὸν μεταφραστὴν ἀπάντησιν τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ, ἐξ ἧς καταφαίνεται ἡ ἀξία τῆς μεταφράσεως.

«Τὴν ὄφελειαν καὶ πρακτικὴν χρησιμότητα τῶν Στοιχείων τῆς Ἐμπειρικῆς Ψυχολογίας καὶ Λογικῆς τοῦ Βεγκίου ἀκούοντες ἀπέδειξαν ἀπὸ τοῦ 1845 ἐξ γενόμενα ἐκδόσεις καὶ ἡ εἰς ἄλλας γλώσσας μεταφράσεις αὐτῶν. Ἄσμενοι δὲ κατ' αὐτὰς εἴδομεν καὶ ἑτέραν τούτων μεταγλώττισιν εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν, λυπούμεθα δὲ μόνον ὅτι μετὰ τῆς λογικῆς δὲν συνεξεδόθη καὶ ἡ ψυχολογία. Ὁ διευθυντὴς τῆς ἐν Τεργέστῃ Ἑλληνικῆς Σχολῆς καὶ τῆς Φιλοσοφίας διδάκτωρ, Κ. Θεογάνης Λιβαδάς, πολὺν κατατρίψας χρόνον ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις τῆς Γερμανίας, καὶ τῆς εὐνοίας καὶ ἰδιαιτέρας ἀρωγῆς τῶν καθ' ἡμᾶς περιφανῶν φιλοσόφων Γρενδελεμβουργίου καὶ Δροβισίου τυχὼν, ἤτο βεβαίως ὁ καταλληλότατος νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν κατὰ πάντα ἐπιτυχῆ ἀναδειχθεῖσαν ταύτην μεταφράσιν, ἧτις ἀποβαίνει τοσοῦτε πλείονος λόγου ἀξία, καθύπεσον ἢ ἐπ' ἀρίστοις οἰωνοῖς ἀναβλαστάνουσα νεωτέρα τῶν Ἑλλήνων φιλολογίᾳ ἐστερεῖτο μέχρι τοῦδε τοιοῦτου συστηματικοῦ βιβλιαρίου, καὶ οὐδεμία πρὸς τοῦτο ἡδύνατο νὰ γίνῃ καλλιτέρα ἀρχὴ ἢ διὰ μεταφράσεώς τινος περὶ λογικῆς πονήματος καταληπτοῦ καὶ πρὸς τὰ σημερινὰ τῆς ἐπιστήμης ἐξαγόμενα ἀπαποκρινόμενου. Οὐσιωδῶς δὲ πάλιν μεγαλύνουσι τοῦ πονήματος τὴν σημαντικότητα αἱ δι' ἀστερίσκων σημειωθείσαι πολυάριθμοι ἐξηγήσεις καὶ συμπληρώσεις τὰς ὁποίας προσέθηκεν ὁ μεταφραστὴς, τὰς πλείστας τούτων ἐκ τῶν ἀρίστων τοῦ Ἀριστοτελείου Ὁργάνου πηγῶν ἐρκυσάμενος. Ἐὰν δὲ τοιοῦτοτρόπως ἠυξήθη τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου, ἠυξήθη συγγράμματος καὶ ἡ ἀξία αὐτοῦ δι' ἕτερον λόγον, ὅτι δηλ. ὁ Κ. Λιβαδάς ἐσπούδασεν εὐσυνειδήτως νὰ μεταφέρῃ εἰς τὸ ἑαυτοῦ ἰδίωμα τὴν ἀπὸ Καντίου ἀναπτυχθεῖσαν παρ' ἡμῖν φιλοσοφικὴν φρασεολογίαν καὶ ἐπέτυχεν ἔ-

ριστα. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐπομένως, τοῦ ὁποίου ἡ Ἑλληνικὴ μετάφρασις μαρτυρεῖ καὶ βαθεῖαν πραγματικὴν γνώσιν καὶ σύντονον ἐπιμέλειαν, εἶναι ἀξιούστατον οὐ μόνον πρὸς τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς πάντας ὄσους ἐνδιχέρεει ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐν τῇ κλασικῇ ἀρχαιότητι ἐρριζωμένης Ἑλληνικῆς περὶ τὴν φιλοσοφίαν φρασεολογίας. Τὸ κριτικὸν πνεῦμα, τὸ διὰ πάσης τῆς ἐργασίας τοῦ Κ. Λιβαδά διπκον, βοηθεῖ τὰ μέγιστα τοὺς σπουδαστάς, ἀποβαῖνον διὰ τῶν σημειώσεων αὐτοῦ οἰονεὶ ἀξιόλογος μεσίτης τῆς τῶν Ἀρχαίων λογικῆς καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς νεωτέρων συστημάτων. »

Ἴδου καὶ ἡ ἀπάντησις τοῦ συγγραφέως.

Ἐιδελέργη, 15 Μαΐου 1861.

Λίαν ἔρτιμε Κύριε,

Ἐν πρώτοις ἐξαίτουμαι τὴν συγγνώμην ὑμῶν, ὅτι μόλις σήμερον ἐκφράζω τὴν πρὸς ὑμᾶς εὐγνωμοσύνην μου ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τῶν 4 ἀντιτύπων τοῦ 4 μέρους τοῦ φιλοσοφικοῦ ἐγχειριδίου μου, τὸ ὁποῖον μετεγλωττίσατε καὶ ἐπεξεργάσθητε. Ἡθέλησα πρότερον νὰ διεξέλθω μετ' ἐπιστάσιος καὶ καθ' ἕκαστα βασανίσω τὸ ἔργον ὑμῶν, ὅπως δυναθῶ παρρησιαῶ καὶ εἰλικρινῶς νὰ ἐπιφέρω τὴν περὶ αὐτοῦ κρίσιν ὅσον οἶόν τε ὀρθὴν καὶ ἀμερόληπτον.

» Μετὰ ἀκριβῆ βᾶσανον ἐσχημάτισα τὴν πεποιθισιν ὅτι ἡ ἐπεξεργασία αὐτὴ δὲν ἠδύνατο νὰ περιέλθῃ εἰς χεῖρας ἀρμοδιωτέρας, διότι ὑμεῖς, οἱ εἰς τὰ βᾶθη τῆς Γερμανικῆς φιλοσοφίας εἰσδύσαντες, κέκτησθε, ὡς φαίνεται, καὶ ἔμφυτόν τινα κλίσιν περὶ τὸ φιλοσοφεῖν. Ἐὰν ἡ μετάφρασις παντὸς βιβλίου εἶναι δύσκολος, δυσκολωτέρα ἀποβαίνει ἡ τῶν φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων, ἐν τοῖς ὁποίοις ὀφείλει πολλάκις νὰ καταφαινῆται ἀκριβοῦρόρημονέστερον καὶ ἀτομικός τις τρόπος τοῦ διανοεῖσθαι. Ἰμεῖς ὅμως οὐ μόνον τὰς δυσκολίας ταύτας εὐτυχῶς ὑπερέβητε, ἀλλὰ (καὶ διὰ τοῦτο ἰδίως χαίρω) καὶ μετὰ πλήρους δημιουργικῆς τοῦ πνεύματος ἐλευθερίας μετεποίησατε ἐκ τοῦ ἐμοῦ πονήματος ἐν τῇ ὥραϊα ὑμῶν μητρικῇ γλώσσῃ πόνημα ἕτερον καὶ ὅλως νέον.

» Ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους μέχρι τῆς σήμερον ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα προεξάρχει πάσης ἄλλης γλώσσης τῶν πεφωτισμένων ἐθνῶν, ἰδίως ἐν τῷ φιλοσοφεῖν, διὰ τὸ ὑψηλὸν αὐτῆς καὶ τὸ εὐκαμπτον. Πρὸς τὸ δαιμόνιον τοῦτο πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀντιστοιχοῦσι καὶ οἱ ὄροι καὶ αἱ περὶ τὴν φράσιν τροπαὶ ὅσας μεταχειρίσθητε ὅπως σαφῶς τε καὶ ἀκριβῶς ὀρίσθητε τὰς ἐν τῷ συγγράμματί μου ἐνοίας καὶ τὰ διανοήματά μου· τὸ ἔργον τοῦτο τοσοῦτῳ ἐπιδεξιῶς διεξηγάγετε ὥστε πολλοὶ τῶν πεπαιδευμένων ὁμογενῶν σας θέλουσι πιστεύσει ὅτι ἀναγινώσκουσιν οὐχὶ μετάφρασιν, ἀλλὰ πρωτότυπον τι. Ὁμολογῶ δὲ ὑμῖν εἰλικρινῶς ὅτι τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς ἐμὲ, ὅστις ὅσῳ ἀνεγίνωσκον τὴν ὑμετέραν μετάφρασιν, τοσοῦτῳ ἐλπιμόνουν τὸ πρωτότυπον πόνημά μου.

Ἡ περίπτωσις αὐτὴ ἐνισχύει ἐκ νέου ἔτι μᾶλλον τὴν ὁποῖαν πολλάκις ὑπεστήριξα παρὰ τοῖς ἐμοῖς συμπολίταις γνώμην μου, ὅτι ἐκ πασῶν τῶν ἰνδογερ-

μανικῶν γλωσσῶν ἡ ἑλληνικὴ καὶ γερμανικὴ ἔχουσι μείζονα πνευματικὴν συγγένειαν καὶ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν οὐσίαν ἐφάπτονται ἀλλήλων πολὺ ἐγγύτερον παρ' αὐτὴν τὴν λατινικὴν καὶ ἑλληνικὴν, μ' ὅλον ὅτι ὁ βαθμὸς τῆς ἐξωτερικῆς συγγενείας καὶ καταγωγῆς τῶν τελευταίων τούτων εἶναι ἀναμφιδόλως μεγαλείτερος. Ἰδίως δὲ ἐκ τῆς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας ἱστορίας ἠδύνατό τις νὰ ἀνεύρῃ τῶν Ἑλλήνων καὶ Γερμανῶν οὐ μόνον τὴν πνευματικὴν συγγένειαν ἐν τε πολλοῖς ἄλλοις καὶ ἐν τῷ προορισμῷ τῶν δύο φυλῶν, ἀλλὰ καὶ τινα πρὸς τούτοις ὁμοιότητα κατὰ τὰς ἐξωτερικὰς αὐτῶν τύχας καὶ περιπετείας. Ἡμεῖς δὲ ἐν Γερμανίᾳ εὐγνωμονοῦντες ὁμολογοῦμεν ὅτι ἐξ ὅσων τὴν σήμερον κατέχομεν ἀγαθῶν τὰ πλεῖστα ἐπήγασαν ἡμῖν ἐκ τῆς πνευματικῆς ἡμῶν ἀδελφῆς—τῆς ὠραίας Ἑλλάδος.

» Εὐγνωμονῶν ὑμῖν καὶ πάλιν, διατελῶ μετὰ σεβασμοῦ, κτλ.»

ΔΙΑΦΩΡΑ.

—ooo—

ΠΑΗΘΥΜΟΣ. Εἰς τὴν ἀπαριθμησιν τῶν κατείκων τὴν γενομένην τὸ ἔτος τοῦτο, εἰς Λίλλην, πόλιν τῆς Γαλλίας, παρετηρήθη ἀξιοσημειωτὸς τις πληθυσμός. Εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οἰκίαν κατοικοῦσι 19 οἰκογένειαι ἔχουσαι 101 παῖδια, ἤτοι κατὰ μέσον ὄρον 5 παῖδια κατ' οἰκογένειαν, μὴ λογιζομένων τῶν ἀποθνήσκοντων. Προσθετέον δὲ ὅτι καὶ 12 ἐκ τῶν γυναικῶν εἰσὶν ἔγγυοι.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ. Κατὰ τὸ ληξάν ἔτος ἀνεκαλύφθη ἐν τῇ ἐν Φιονίᾳ χερσονήσῳ Ἑλλήν λιθὸς ἐξ καὶ ἡμίσεως ποδῶν μῆκος ἔχων καὶ φέρων ἀρχαῖκὴν τῆς Ἄρκτου (runique) ἐπιγραφὴν. Τοῦτο μαθὼν ὁ φιλόμουσος τῆς Δανίας Βασιλεὺς Φριδερίκος Ζ', ἐπεβιδάσθη εἰς τὸ βασιλικὸν αὐτοῦ ἀτμόπλοιον ὁ Ἰέραξ, καὶ παραλαβὼν καὶ ἐπιστήμονας τινὰς ὡς καὶ τὸν καλλιτέχνην Ζεῦθνον, ἀπῆλθεν ἵνα παρατηρήσῃ ἰδίῳις ὀφθαλμοῖς τὸν ἀξιοπεριεργον τοῦτον λίθον, καὶ τινα προσέτι κατὰ τὴν αὐτὴν θέσιν σωζόμενον ἀρχαιότατον τάφον ἐκ τοῦ εἶδους τῶν προδύμων τῶν γιγάντων. Ἐκ τῶν παρατηρήσεων τῆς Α. Μ. καὶ τῆς ἐρμηνείας τῆς δοθείσης εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ λίθου ἐπιγραφῆν, τὴν ἰχνογραφηθεῖσαν μὲν ὑπὸ τοῦ Ζεῦθνου, δημοσιευθεῖσαν δὲ ὑπὸ τοῦ ἐν Κοπενάγῃ σοφοῦ καθηγητοῦ Κ. Καρόλου Χριστιανοῦ Ῥάφνου, ἐξάγεται ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐχαράχθη πρὶν ἢ εἰσαχθῆ ὁ χριστιανισμὸς κατ' ἐκείνα τὰ μέρη δηλαδὴ περὶ τὴν Η'—Θ' ἑκατονταετηρίδα· διὰ τοῦτο θεωρηθῆ ὡς μία τῶν ἀρχαιοτέρων ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν τοῦ εἶδους τούτου ἐπιγραφῶν σημαίνει δὲ τάδε:

« Ῥοδόλφος ἔστησε τόνδε τὸν λίθον ἐν Γαυδῷ πρὸς Ἄρκτον, εἰς μνήμην τοῦ πνιγέντος ἀδελφιδοῦ αὐτοῦ Γυδμόνδου. Ὁδοῖρος ἐχάραξε » (δηλ. τὴν ἐπιγραφὴν).

I. ΔΕΚΙΓΑΑΑΑΣ.